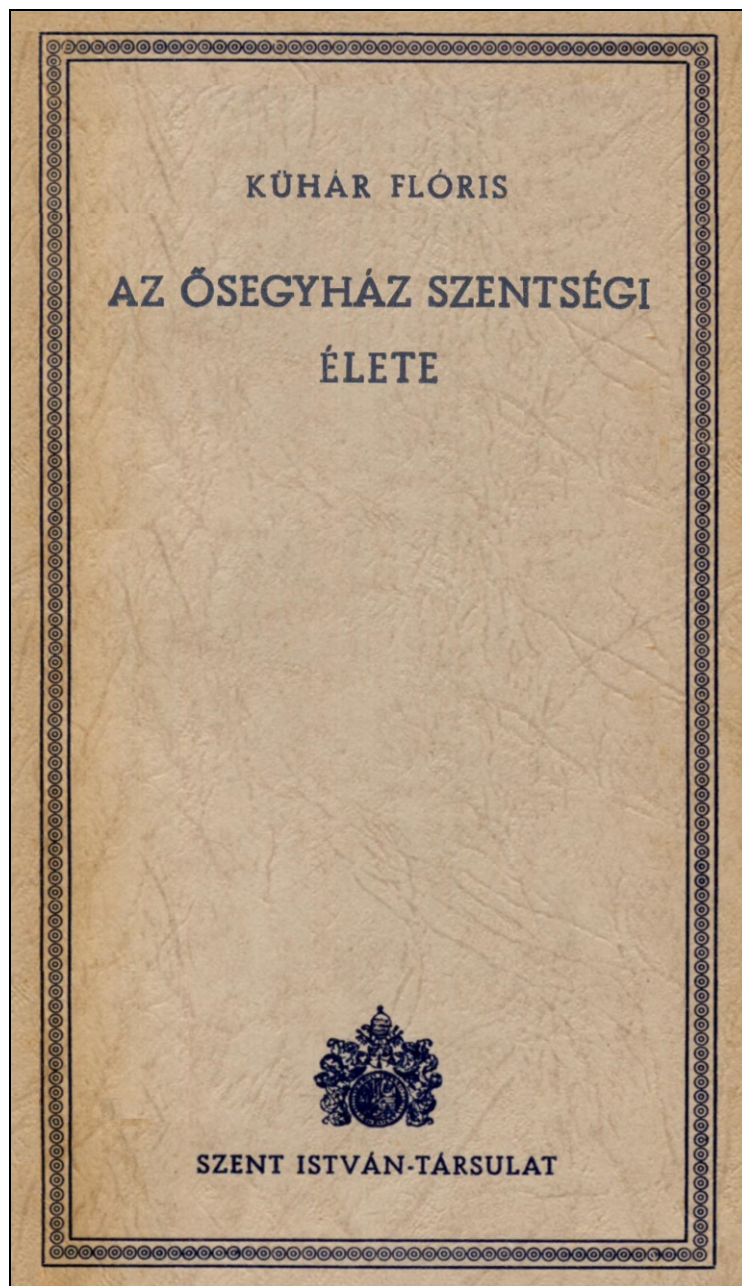

Kühár Flóris

Az ősegyház szentségi élete

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Kühár Flóris

Az ősegyház szentségi élete

Tertullian: De baptismo

Jeruzsálemi Szent Cirill: Catecheses mystagogicae

Szent Ambrus: De mysteriis és De sacramentis

Fordította, bevezetéssel és magyarázatokkal ellátta: Kühár Flóris

Nihil obstat. Budapestini, die 1. Junii 1942.

Dr. Polycarpus Radó O. S. B., censor deputatus.

724/1942. Imprimi permittitur.

In S. Monte Pannoniae, die 16. Junii 1942.

Chrysostomus Kelemen, archiabbas.

Nihil obstat. Dr. Michael Marczell, censor dioecesanus.

Nr. 4505/1942. Imprimatur. Strigonii, die 11. Junii 1942.

Dr. Joannes Drahos, vicarius generalis.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv a Szent István Társulat kiadásában jelent meg 1944-ben *A Keresztény remekírók* sorozat (szerkesztette Kühár Flóris) 9. köteteként. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lelkipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté.

Az eredeti szöveget apró változtatásokkal a mai helyesíráshoz igazítottuk.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
Előszó.....	4
Tertullian műve a keresztségről (De baptismo).....	5
Bevezetés (Kühár Flóris)	5
Tertullian: A keresztségről (De baptismo).....	12
Jeruzsálemi Szent Cirill beavató hitoktatásai	25
Bevezetés (Kühár Flóris)	25
Jeruzsálemi Szent Cirill hitoktató beszédei a megkereszteltekhez (Catecheses Mystagogicae).....	30
I. hitoktatás.....	30
II. hitoktatás	33
III. hitoktatás	35
IV. hitoktatás.....	38
V. hitoktatás	40
Szent Ambrus könyvei a Misztériumokról és a Szentségekről.....	44
Bevezetés (Kühár Flóris)	44
I. Tulajdonítható-e Szent Ambrusnak a „De sacramentis”	45
II. A De mysteriis és a De Sacramentis dogmatikai és liturgiátörténeti jelentősége.	47
Szent Ambrus könyve a misztériumokról (De mysteriis).....	54
I. fejezet.....	54
II. fejezet	54
III. fejezet.....	55
IV. fejezet.....	57
V. fejezet	58
VI. fejezet.....	59
VII. fejezet	60
VIII. fejezet	62
IX. fejezet.....	63
Szent Ambrus: A szentségekről (De sacramentis).....	66
1. könyv.....	66
2. könyv.....	70
3. könyv.....	75
4. könyv.....	78
5. könyv.....	83
6. könyv.....	88

Előszó

Az ősegyház szentségi életét akarjuk bemutatni ezzel a kötettel. Összefüggő írásokat közlünk, nem töredékeket, vagy szemelvényeket, hogy a mai olvasó előtt teljes egészében feltáruljon az ősegyház szentségi hitének, élményeinek, szertartásainak gazdag világa. Négy könyvet választottunk ki erre a célra; Tertulliának a keresztségről írt könyvét, Jeruzsálemi Szent Cirill beavató (misztagogikus) hitoktatásait és Szent Ambrus két könyvét: a Misztériumokról és a Szentségekről. Mind a kettő rokon Szent Cirill hitoktatásaival, ugyanazt a tárgykört dolgozza fel hasonló céllal.

Célunknak megfelelően a jelen kötetben mellőztük azokat az ókeresztény írásokat, melyek csak töredékekben, vagy szemelvényben foglalkoznak tárgyunkkal. Más kötetre hagyjuk az ősegyház istentiszteletének bemutatását liturgikus könyvei alapján. Mellőztük azokat az írásokat is, melyek elsősorban vitázó, polemikus jellegűek (pl. Ps. Cypriani: De rebaptismate; Szent Ágoston: De baptismo contra Donatistas; ua.: De unico baptismo contra Petilianum).

A jelen kötetben közölt négy könyv egyrészt az ősegyház szentségi életében mutatkozó történeti fejlődést szemlélteti, másrészt a kelet és nyugat már ekkor mutatkozó különbségeit. Tertullian a 3. század elejének, Jeruzsálemi Szent Cirill a 4. század első felének, Szent Ambrus ugyane század végének szentségi életét ismerteti. Tertullian az afrikai, Szent Cirill a jeruzsálemi (keleti), Szent Ambrus a milánói liturgia tanúja. A milánóiból következtetéseket vonhatunk le az akkori római liturgiára is.

Ha valakiben fölmerülne az a gondolat, miért adjuk a kötetnek: „Az ősegyház szentségi élete” címet, mikor a felvett könyvek csak két (Tertullian), vagy három szentségről (Cirill, Ambrus) szólnak, azt már előljáróban megnyugtadjuk, hogy egyrészt ezek a könyvek tárgyunkra a legfontosabbak, másrészt, hogy sorozatunkban külön kötetet vettünk fel a papságról és később a bűnbánatról szóló munkákat is külön kötetben fogjuk közzétenni. A betegek kenetéről csak szemelvényeket tudtunk volna közölni, a házasságról szóló ókeresztény irodalmat, ha módunk lesz rá, később vesszük sorra.

Mérlegelve azt, hogy éppen a szentségek tárgykörében érte főleg a hitújítás óta annyi támadás az Egyház hagyományos hitét, szükségesnek tartottuk az egyes könyvek anyagának behatóbb magyarázatát a bevezető tanulmányokban és a jegyzetekben. Ezek a magyarázatok arra valók, hogy a közölt könyvek annál hathatósabban tárják elénk a történelem folyamában is változatlan igazságot. Az igazság pedig a szentségekre vonatkozólag az, hogy ezek, mióta Krisztus Egyházának adta őket az emberek megszentelésére, járulékos szertartásaikban változásokon mentek ugyan át, de lényegük változatlan maradt. A lényeg pedig a Krisztustól alapított szentségi jel által közölt kegyelmi élet. Erről szólnak azok a könyvek, melyeket e kötetbe fölvevünk.

K. F.

Tertullian műve a keresztségről (De baptismo)

Bevezetés (Kühár Flóris)

Abban a kötetben, melyet sorozatunk az ősegyház „Szentségi életének” szentel, első helyen Quintus Septimius Florens *Tertullianus*-nak *de baptismo* című művét közöljük. Előjáróban pár szóval bemutatjuk a szerzőt és a keresztségről szóló könyvét.

Tertullian (neve így honosodott meg irodalmunkban) Kr. u. 160 körül született Karthagóban. Apja római centurio, százados volt. Tertullian pályája a montanizmusba való belépéséig nagyon hasonlít két évszázaddal később élő fajrokonáéhoz, Ágostonéhoz. Egyéniségükben sem nehéz a rokonnaságokat felfedezni. Ifjúkorában Tertullian hatalmas tudásanyagot gyűjtött össze, ebben segítségére volt az, hogy a görög nyelvet is tökéletesen elsajátította. Annak a világnak, melyben élt, kora pogányságának szellemi kultúráját gyökereiből ismerte meg; erényei és bűnei egyformán utat találtak hozzá. Bár nem örökölte meg pályájának azt a részét, mikor a „természeténél fogva keresztény lélek” (ezt ő jelölte így meg a pogányokban is) nem bírta már a pogányság mázát, mikor lényé megtapasztalta az Istenhez lökő nyugtalanságot, mégis úgy gondoljuk, hogy az Istenhez, Krisztushoz vezető út egyes állomásait is oly módon járta végig, mint Szent Ágoston. Rétor volt, ez abban az időben összefoglalta azt, amit ma jogászon, szónokon, közéleti férfiu értünk. Hatalmas elméje nem elégedett meg az antik világ jogának pántjával. Ebben csak keretet látott, melyet az elveknek megfelelő étellel kell kitölteni. Mint jogász – az igazságot kereste, védte, de elméje a jogon, törvényen, betűn túl is nézett és a kor bölcséleti irányain és tévtanain keresztül eljutott az akkor még „tegnapi” (hesterni sumus) kereszténység megfigyeléséhez, bámulatához, elfogadásához. Kr. u. 190-ben Rómában tartózkodik, ott fejt ki szónoki és tanítói képességeit, melyekkel már otthon is nagy nevet szerzett. Beszédeiben, írásaiban őserők szakadtak fel. Az antik „eloquentia” (ékesszólás) Cicero óta kicsiszolt útjain, klasszikus fogásai közt a szó hatalma, ereje már rabja lett a keretnek, a modornak; Tertullian felszabadítja a szót a modortól, új viszonyba állítja a kifejezést kereső gondolattal és érzéssel. Ha példát keresünk arra, amit Tertullian ékesszólása és írása a maga korában jelentett, az akkori latin stílus fordulatóban, akkor utalhatunk Pázmányra vagy Prohászkarára, és rámutathatunk bizonyos analógiával az eszme nagy szobrására: Rodin-ra. Ami az expresszionizmus a modern képzőművészetben, az volt Tertullian újítása az ókor latin írásmódjában. A nyelvnek kellett hozzátörödnie (nem pusztán simulnia) ennek a merész, eszmében és érzéseiben éppúgy, mint egyéniségében féket nem tűró embernek magát közlő szándékaihoz. A klasszikus nyelvtannak nincs oly ága, mely Tertullian nyelvében kivételt ne találna. A ragozás, szóképzés, összetételek, az igevonzások, a mondatfűzések mind sajátos tertullian bélyeget kapnak és a legsajátosabbat a szó és jelentése közti viszony. Ahhoz, hogy valaki Tertulliant megértse (paradoxként hangzik): először az ő gondolatát kell megérteni és csak úgy értjük meg szavát. Az átlagírásban ez épp fordítva van.

A franciák azt mondják, hogy a stílus teszi az embert; Tertullian stílusa tán másokénál jobban jellemzi az ő eredeti, meggyőződéseiben és elfogultságaiban, gyűlöletében és szeretetében szikrázó és sziporkázó lényét.

Azért volt az akkor még ifjú kereszténységre nagy nyereség, de egyúttal kényes nyereség – az ő megtérése. Kr. u. 197 körül, valamivel ez év előtt Tertullian megtalálta az utat Krisztushoz. Visszatért hazájába, városába, ismerősei, polgártársai csakhamar megtudták a lelkében beállott változást. Arról is észrevették ezt, hogy most már nem a polgárok tórájába, hanem a filozófusok palástjába öltözködött. Tertullian nős ember volt, mikor megtért.

Megtérése után Tertullian hatalmas tehetségét, páratlan munkabírását teljesen az Egyház szolgálatába állította. Máig nincs tisztázva, elnyerte-e a presbiteri, áldozópapi rendet; (e sorok írója azon a véleményen van, hogy igen), de annyi biztos, hogy városában a hívek tanítója, hitoktatója volt, – ezt a „Keresztségről” írt munkája is bizonyítja. Az is biztos, hogy bár a hitvédelem területén vannak elődei, a szoroson vett hittudományban, teológiában csak kortársa van (az alexandriai Origenes) és utódai. Tertullian itt is a nagy újító, alapító. Műveinek nagy számából – melyek még nem iskolás összefoglalások, hanem jórészt alkalmi írások – átfogó, mindent felölelő hittudományi eszmevilág bontakozik ki. És ami a legteljesebben új, elődök nélkül való nála: a hittudománynak latinul való megszólaltatása, ennek a latin kultúrában addig idegen eszmevilágnak beültetése a latin nyelv kertjébe. A második században és a harmadik első felében görögül írt Rómában Hermas és Hippolytus. Az afrikai Tertullianra várt az a hivatás, hogy a keresztény hittudomány műszavait, kifejezésmódját megalkossa, vele a latin nyelvnek megadja azt a jelleget, melyet a következő évszázadokon mindmáig megőrzött: hogy az Egyháznak legyen a hivatalos nyelve és ezáltal élő nyelv maradjon akkor is, mikor Karthago romjai fölött már tankok és repülőgépek csatáznak és a tenger mélyén bűvárhajók leskelődnek.

Az a 8–10 év, melyet Tertullian a kat. egyházban töltött, elég volt arra, hogy lángelméjét kibontakoztassa az egyház javára. Hogy mi vitte a montanizmus akkor újkeletű eretnekségébe, nem tudjuk. Lelki alkatában megvoltak azok a vonások (a lángelme magabízása, meghajlást, alárendelést nem ismerése, a neki új életformában a túlzások keresése, hogy előbbi életével gyökeresen szakítson – ezt úgy foglaljuk össze: kevélység –; merevsége, epéssége), melyek arra mutatnak, hogy elsősorban a montanizmus túlzott szigora vonzotta.

Montanus 172 körül Kisázsiaiban azt kezdte hirdetni, hogy ő a Megváltótól megígért Paracletus (Szentlélek) hangszere. A Paracletus új egyházat, a tökéletesek, szentek gyülekezetét hirdette. Azt várták, hogy hamar eljő Krisztus. Ezért az egyháznak egészen tisztának kell lenni, a keresztség után nincs többé bűnbánat és bűnbocsánat. Két megszállott nő, Priscilla és Maximilla dicsekedett azzal, hogy a Lélek általuk nyilatkoztatja ki magát. Az új szekta ezekre a próféciákra hallgatott, ezek voltak számára a Bibliánál is fontosabb kinyilatkoztatások. Kr. u. 205 táján Tertullian már a montanizmust védi. Irodalmi működésén ez a legfőbb korhatározó mozzanat. Montanista szellemű könyveiben a katolikusokat ugyanolyan élesen támadja, mint korábban a pogányokat és az eretnekeket. Tertullian a montanizmusban is külön felekezetet alapított, mely őt sokáig túlélte. 220 után halt meg.

Ezek előrebocsátása szükséges volt „A keresztségről” szóló munkája megértéséhez is.

A keresztségről.

Ezt a munkáját Tertullian még keresztény korában, *Kr. u. 200 körül írta*. Hogy még benne van a katolikus egyház közösségében, azt több körülmény igazolja magában a munkában. A 17. fejezetben hangsúlyozza, hogy a keresztséget kiszolgáltatni a püspök joga, a presbiterok és a diakonusok csak a püspök felhatalmazása alapján szolgáltatathatják ki. „Ezt az egyház méltósága miatt kell így tenni. Ha ezt megóvjuk, megóvjuk a békét is.” Amikor Tertullian montanistává lett, az egyházi tekintélyt, a püspökök méltóságát egész másképp értékelte: „Az egyház nem a püspökök összessége” mondotta akkor. Aztán meg ezt a könyvet a keresztségre készülők számára írta, bizonyára vezérfonalként saját hitoktatásai számára. Ez könyve befejezéséből tűnik ki legjobban. Tertullian még benn van a katolikus közösségben, annak a szolgálója, hitoktatója, nem egy új szekta feje. Ahogy a hit dolgaiba beleszóló nőket műve elején és egyébként is elintézi, azt alig tette volna montanista korában, mikor maga is a Szentlélek szócsövének tartotta a szekta női prófétáit.

A *könyv megírására* éppen egy a „de Gaiana haeresi”, a Gaius-féle eretnekséghez tartozó nő fellépése adott *alkalmat*. Erről az eretnekségről nem sokat tudunk, alig többet, mint amit Tertullian közöl róla. A gnoszticizmusnak az őszövetségi törvényt a Gonosztól származtató és

ezért a tízparancsolat kötelező erejét is tagadó ágához tartozott. Tertullian a nicolaiták eretnekségével mondja rokonnak. (De praescript: 33, 10.) Karthagóban egy nő hirdette ezt a tant. Ezt a nőt Tertullian viperának, szörnyetegnek mondja. Ez a vipera „sokakat magához ragadott tanításával, mellyel elsősorban a keresztséget tette tönkre”. Hogy mi volt tanításának a keresztségre vonatkozó éle, nem tudjuk. Bizonyára a keresztség büntőrlő hatását és így szükséges voltát tagadta. Nem tudjuk azt sem, hogy Tertullian könyve ennek a tévtannak állításait cáfolja-e, vagy ez a tévtan csak alkalom volt arra, hogy a keresztségre vonatkozó tanítást kifejtse. Mivel a munka a keresztség előtt állókhhoz szól, mintegy előmintája a később műfajjá vált katechéziseknek a keresztségről, inkább azt gondolom, hogy ez a tévtan csak ösztönzés volt a mű megírására, de nem hatott lényegesen ennek problematikájára, gondolatmenetére.

Tertullian új feladat előtt állt; ez abból is látszik, hogy a keresztség *előtt állóknak* ír és beszél erről a misztériumról. A későbbiek a keresztségről csak felvétele után beszéltek. Még nem alakult ki a katechumenatus fegyelme, egymásutánja. Tertullian kortársánál, római Hippolytusnál megtaláljuk már a keresztségre készülők szabályzatát, liturgiáját. Tertullian munkája alapján úgy látjuk, hogy Karthagóban még nem alkotnak külön testületet a katechumenek, a hitjelöltek. Nincs is szabályozva, mennyi ideig tartson a jelöltség. Inkább egyénileg, mint testületileg bánik velük az Egyház. Ezért meri Tertullian is ajánlani a keresztség elodázását egyeseknek, az ifjaknak, a nőtléneknek, az özvegyeknek.

Tertullian művének *gondolatmenete* a következő. Fejezetek szerint haladunk.

1. Megadja a mű célját, megírásának alkalmát. Krisztus a keresztyények számára Ichthys, Hal, a megkereszteltek a kis halacszkák.

2. Sokakat a keresztség szertartásainak egyszerűsége és hatásainak nagysága tart vissza attól, hogy higgyenek a keresztségben. Pedig éppen ez az Isten működés módja. Az erőtlenekben, tudatlanokban fejt ki erejét.

3. A keresztség is arra példa. Ostobának és lehetetlennek látszik, hogy a víz által újjászülessünk, mégis – ez történik benne. Kifejt a víz szerepét a kinyilatkoztatás, a kegyelem rendjében. A világteremtéskor a Szentlélek lebegett fölötte. Először a vízben keletkeztek élőlények. Az embert is nedves földből teremtette Isten. Természeti jelentőségének megfelelő a víz méltósága a szentségekben.

4. A víz azóta, hogy a Szentlélek fölötte lebegett, szent lett és szenttétevő erőt nyert. Ezt a szenttétevő erőt megkapják a víz különféle fajtái a *keresztvízszenteléssel*. Isten lehívásával, a Szentlélek hívásával történik ez (Invocatio Deo – 4,4.). A keresztvíz megszentelésének hatása az, hogy a Szentlélek rászáll a vízre, azt megszenteli, a víz pedig a szenttétevő erőt magába issza. A keresztvízszentelésben egy angyal működik közre (4,5), meggyógyítja a vizeket. (Exorcizmus.)

5. A vizek gyógyítása azért szükséges, mert az ördög a vizet a maga céljaira használja. A pogányok avatásaiban és egyéb szertartásaiban is használnak fürdést, lemosást, hogy újjászülessenek és a büntetéstől szabaduljanak. Az ördög csinálja ezt a keresztség utánzására. De a tisztátalan lélek rontásra, kártevésre is használja a vizet, minden vallási szertartás nélkül is. Hogy a víz a keresztségre alkalmas legyen, azért a keresztvíz angyala azt orvosolja, azaz, a rajta levő rontást, ördögi bűbajt elhárítja és a vizet gyógyítóvá teszi a lélek számára. Ennek előképét látjuk a Betezda-tó angyalában, aki felkavarta a vizet. A keresztvíz megszentelése után nem a testet mossa le, hanem a lelket, nem a szennyet, hanem a bűnt törli el, nem a testet gyógyítja, hanem örök életet ad. Visszaállítja az emberben, aki eredete szerint az Isten képmása, az Istennek a lélekben levő hasonmását.

6. A keresztség angyala a Szentlélek számára készíti elő a vizet. A keresztség a három isteni személyben való hit megvallása által történik alámerítéssel.

7. A keresztség után következik ősi szokás szerint a krizmával való megkenés. Ennek is lelki hatása van.

8. Majd kézzelre kerül a sor, ezt a Szentlélek lehívása (epiklézis) kíséri. A víziorgona hasonlatával világítja meg a Szentlélek működését az emberben. Jákob áldása József fiain, a galamb leszállása Krisztusra, a Noé bárkájából kibocsátott galamb szolgáltnak a bérmlás szentségének előképeiül.

9. A keresztség előképei: 1. a Vörös-tengeren való átkelés; 2. a keserű tó édessé válása Mózes botja által; 3. a sziklából fakadó forrásvíz. – Krisztus életében is látjuk a víz jelentőségét.

10. Részletkérdéseket beszél meg ezután. Keresztelő Szent János keresztsége isteni rendelésre történt, de nem volt természetfölötti hatása.

11. Krisztus maga nem keresztelt, csak tanítványai kereszteltek, mint az ő szolgálai; de Jézus halála előtt csak János keresztségével.

12. A keresztség nélkül nincs üdvösség. Hogyan üdvözültek hát az apostolok, hisz megkeresztelkedésükről nincs szó a Szentírásban? Tertullian azt véli, hogy ők is megkeresztelkedtek János keresztségével. Az ő üdvösségükről nem szabad kételkedni, mert azt biztosította számukra első kiválasztottságuk és az Úrral való osztatlan életközösségük.

13. Felel arra az ellenvetésre, hogy az üdvösségre elég a hit, nem kell a keresztség. A keresztséget az Úr parancsolja. (Mt 28,19)

14. Szent Pál mondásából (1Kor 1,17) sem következik az, hogy a keresztség nem szükséges az üdvösségre.

15. Egy a keresztség. Az eretnekeknek keresztsége szabálytalan, tehát érvénytelen; tehát: nem is keresztség. Azért a megtérő eretnekek újrakeresztelése nem második keresztség, nem ismétlés.

16. Második keresztség számunkra a vértanúság. A vér- és vízkeresztség Krisztus átszúrt oldalából származik.

17. A keresztség kiszolgáltatói a püspök, presbiterek, diakonusok. Sőt a világi hívek is szükség esetén. A nőknek nincs joguk keresztelni.

18. A keresztséget a korra, állapotra, előkészületre való tekintettel el lehet halasztani. Gyermek megkeresztelése nem ajánlatos, csak ha már felnőnek.

19. Keresztelőnapok a húsvét, pünkösd, de bármely nap is.

20. Előkészületül a keresztségre a böjt, imádság, virrasztás, önmegtagadás, bűnvallomás szolgál. A keresztség után nem kell böjtölni, hanem örülni. A keresztség felvétele után bőséges kegyelem, a Szentlélek adományai birtokában imádkozzanak a megkereszteltek – a bűnös Tertullianért is.

Részletesebben közöltük Tertullian munkájának gondolatmenetét. Vincentius Lerinensis azt mondta Tertullian írásmódjáról: *quot paene verba, tot sententiae*. Ahány szó, annyi állítás. Ebben a rövid munkában is oly sok adat, tétel, állítás, egyéni vélemény van; még hasonlataiban, mellékmondataiban, egy-egy szónak a használatostól eltérő formájában (pl. Mt 28,19: *in nomen, in nomine* helyett) is annyi fontos állásfoglalás, értesítés van, hogy a különböző tudományágak alig győzik kibányászni a maguk szempontjai szerint.

Első kérdésünk, mi volt a *keresztség és a vele együtt kiszolgáltatót bérmlás liturgiája* Tertullian korában?

Ez a liturgia – a keresztség és a bérmlás – négy mozzanatról állt.

1. *A keresztség szentelése*. Még Tertullian művéből is kicsendül az a korábbi felfogás, mely szerint a vizet nem kell külön megszentelni, hiszen már a világ kezdetén szentté tette azt a Szentlélek; és megszentelte Krisztus, mikor a Jordánban megkeresztelkedett. És mégis, Tertullian világosan beszél a keresztség szenteléséről. Kifejti a „víznek ősi előjogát”, de hozzáteszi, hogy az Isten hívása és a Szentlélek leszállása által „issza magába a víz a szentté tevő erőt”. Többször is említést tesz a keresztség szentelésével kapcsolatban a keresztség *angyaláról*. Ez a gondolat a mai hívőnek már szokatlan, azért néhány szóval kifejtjük Tertullian tanítását. A mai liturgia más vonatkozásban őrzi azt a gondolatot, hogy a liturgia egyes

cselekményeinél angyal (angyalok) működnek közre. A *mai misekánonban* is szó van az „*oltár angyaláról*”, aki a szent áldozatot felviszi a mennyei oltárra Isten színe elé. Korban nem áll messze a misekánon (III. század vége) és Tertullian munkája (Kr. u. 200.). Mi a működése Tertullian szerint a keresztség angyalának? Tertullian maga is újszerűnek találja ezt a gondolatot (5,1), de hogy világossá tegye az angyal feladatát: 1. hivatkozik a Betezdai tó (Jn 5,2sk.) angyalára, aki leszállván felkavarta a vizet és gyógyító erőt adott neki; aki abba elsőnek leszállt, meggyógyult. Tertullian szerint a keresztség angyalának ugyanaz a hivatása, de a kegyelmi rendben: gyógyító erőt ad a víznek, hogy a lelket gyógyítsa, a bűntől megtisztítsa (5,6). 2. Másik feladata a keresztség angyalának, hogy előkészítse a vizet a Szentlélek számára. (6,1). 3. Végül: a keresztség angyala távoltartja a víztől a gonosz lélek rontását, bűbáját, attól meggyógyítja a vizet. Hogy a gonosz lélek mily módokon rontja meg a vizet, hogyan használja fel a maga céljaira, azt Tertullian a vallástörténeti szempontból oly fontos 5. fejezetben fejti ki. A keresztség angyalának feladata tehát: *ördögűzés*, exorcizmus a vízen. Ezekből megállapíthatjuk, mi lehetett a menete Tertullian korában a keresztség szentelésnek.

Bizonyára megvolt már benne az *exorcismus*. Ez a keresztség szentelés liturgiájának fejlődésében mindmáig megmaradt. A szentelés lényege az *Isten lehívása a vízre* – azzal az imádságformával, melynek neve: epiklézis. Hogy mi volt ennek az imádságnak tartalma, arra legfeljebb következtetni lehet a későbbi liturgiáknak és Tertullian adatainak összevágásából. Hisz feltűnő pl., hogy a római keresztség szentelési liturgia, mely szószerint megvan már a Gelasianumban, praefatio imádságában mintha csak Tertullian gondolatmenetét követné. Említi ez is a víznek a világ kezdetén való megszentelését, a vízözönt, a keserű víz édessé tevését, stb. Az Isten hívására (invocato Deo – 4,4) azonnal *rászáll a vízre a Szentlélek* Tertullian szerint. A római liturgiában ennek megfelelője: *Descendat in hanc plenitudinem fontis virtus Spiritus Sancti*. Bizonyára kifejezést nyert abban a könyörgésben a keresztség hatása is: a bűnök eltörlése, az újjászületés.

Ezekről a mozzanatokról Tertullian részletesebben tudósít, mint Alexandriai Kelemen a gnosztikus Theodotusból vett kivonataiban (Clem. Alex. Opp. ed. Dindorf III. 454. – Excerpt. 82.), úgyhogy Tertullian alapján a keresztség szentelés ősi elemeit világosan felismerhetjük.¹

1. Maga a *keresztség* általában a megszentelt keresztségbe való alámerítéssel történt. Erre jellemző maga az a szó, amellyel a görög *baptismos*-t majdnem következetesen helyettesíti: *tingo, tinctio* (ázatok, bemártás, belemerítés). A keresztség a három isteni személy *nevére* történt. Ezek megvallása a hívő részéről hitvallás volt, mely nemcsak a három személyt, hanem a Fiú születését, halálát és feltámadását és az Egyházat is magába foglalta (6,2). Ebből ráismerünk az *apostoli hitvallás* törzsére Tertullian korában.

Magát a keresztség tényét megelőzte a keresztség kérése és a keresztségi fogadalom. (18,4 – vö. 6,1 – *sponsio salutis*.) Ennek tartalma minden bizonnyal az ördögnek és cselekedeteinek való ellenmondás volt. Kisdedeknél, gyermekeknél keresztség szülőket alkalmaztak, akik jótálltak, kezkeskedtek értük (*sponsores*). A keresztség szülőket felelősségét Tertullian nagyon hangsúlyozza. Ő az első, aki említést tesz *keresztség szülőkről* az egyházi írók közt.

3. A keresztség után következett a szentelt olajjal való fölkenés. Az olajszentelésről már a Didaché kopt töredéke tanúskodik. Hogy mi volt a szövege Tertullian korában, arra megint az ő utalásainak és a Gelasianum (ed. Wilson, 71.1.) krizmaszentelésének megegyezéséből következtetünk. (Hivatkozás Áron fölkenésére, Krisztus nevének jelentésére, a Szentlélek kenetére). A krizmával – mely ekkor még más anyaggal nincs keverve – való fölkenésnek lelki hatása van, de mibenlétét Tertullian nem határozza meg közelebbről.

¹ A keresztség szenteléséről vö. B. Neunhäuser (tanítványom volt a római Anselmianumban) doktori értekezését: *De benedictione aquae baptismalis inquisitiones sec. doctrinam et liturgiam antiquitatis christianae*, Roma, Ephem. Lit. 1930. – Kny. is; Roma. – Továbbá Hub. Scheidt: *Die Taufwasserweihegebete*. Liturgiegeschichte. Quellen, München 1835.

4. Azután következik a *kézzátétel* a Szentlélek lehívásával (*advocans, invitans*) kíséretében. Ennek hatása: a Szentlélek rászállása a megkereszteltre. Hogy a kézzátétel (*manus impositio*) a kereszttel való megjelölést is magában foglalta (*consignatio*), azt Tertullian másutt igazolja (*De resurr. carn. c. 8; de praescript. c. 40.*), itt csak utal rá (Jákob áldása József fiaira).

A bérálás szentségében a három szertartás: olajjal való kenés és kézzátétel (a kenés kereszt alakban történik) a mai szertartásrend szerint egybeolvadt; Tertullian világosan megkülönbözteti a kettőt: a bérálás lényeges hatását, a Szentlélek közlését a kézzátételnek tulajdonítja.

Ebben a könyvében nem szól a harmadik szentségről, amelyben a megkereszteltek szintén részesültek: az Eucharisziáról. Másutt többször beszél róla.

Második kérdésünk: *mi a dogmatörténeti jelentősége* Tertullian e művének?

Hogy erre felelhessünk, meg kell különböztetnünk Tertullianban saját kora hitének és liturgiájának tanúját a hitigazságokat boncoló, vitázó és következtetéseket levonó hittudóstól. Amiről Tertullian, mint az afrikai egyház hitéről és gyakorlatáról a keresztségre és bérálásra vonatkozólag tanúskodik, az önmagában is jelentős, egyrészt mert erre vonatkozólag az előtte lefolyt időből kevés az adatunk (*Didaché, Szent Jusztin*), másrészt, mert Tertullian azoknál sokkal részletesebb és behatóbb. Erről az eddig elmondottak is bizonyosságot tesznek.

Tertulliannak, mint hittudósnak az érdeme, hogy a keresztség és bérálás dogmatikáját először fejtette ki nagy elmeélel, mély hittel. Amit a 2–5. fejezetekben tárgyal, abban a mai dogmatika a keresztség anyagáról jóformán az összes kérdéseket megtalálja, a 6. fejezetben a keresztség alakjáról is felvilágosítást nyer. Hivatkozik a keresztség alapítására (13,3), egyetemes szükségességére, a vérkeresztséggel való pótolható voltára (16). Csodálatos találékonysággal gyűjti össze a keresztség őszövétségi előképeit, mit már a Barnabás levél is megkísérel. Nagy érdeme van abban, hogy a keresztség (és bérálás) hatásait is megkülönbözteti, részletezi, sokszorosan utal a keresztség összefüggésére Krisztus halálával és feltámadásával. De nemcsak a hatást magát fejt ki, hanem a *hatásmódot* is. Hogy a szentség mint érzéki jel azt hozza létre a lélekben, amit külsőleg jelez (*sacramentum efficit, quod figurat*), hogy tehát a szentség által közölt lelki hatás, kegyelem a jelképes cselekmény jelentésétől függ, azt Tertullian pompásan megvilágítja. Hogy ez a hatásmód – a fizikai okságéhoz hasonló, azt is eléggé kifejezésre juttatja. Ezért van oly nagy gondja arra, hogy a keresztség elemének, a víznek az üdvtörténetben való jelentőségét a vonatkozó adatokkal, előképekkel kidomborítsa és hogy a természetében rejlő alkalmasságot üdvtörténeti feladatára: a lelki megtisztítás, újjászületés, gyógyítás jelzésére és okozására kimutassa.

Ezzel nemcsak ennek a két avató szentségnek (*sacramentum initiationis*), hanem általában a *szentségeknek* teológiáját a leglényegesebb ponton, a szentség fogalmában alapozta meg lényegesen Tertullian.

Ahogy szembeállítja a keresztséget János keresztségével, abból világos, hogy ő a „*divinum*”, az isteni, természetfölötti hatást látja a keresztény szentségfogalom lényeges jegyének.

Másik, hatásában nem kisebb érdeme Tertulliannak – a *sacramentum* szónak alkalmazása a keresztségre. *Felix sacramentum aquae nostrae c. 1. – sacramentis propriis – 3,6. – sacramentum sanctificationis, 4,4. – sine ullo sacramento – 5,4. – addita est ampliatio sacramento: (felesküvés) 13,2.* A „*sacramentum*” szónak a latin szótárban ezt a legfontosabb jelentését igazában Tertullian adta meg. Még az általa használt *Vetus Itala – bibliafordítás* egyáltalán nem alkalmazza ezt a szót a keresztségre és a hasonló szertartásokra, hanem – ahol a görög Szentírásban *mysterion*-t talál, ezt következetesen *sacramentum*nak fordítja, akár egyszerű titkot, akár hittitkot, akár titkos szertartást jelentsen is a szó. A latin profán és vallási irodalomban pedig ennek a szónak jelentésébe elsősorban az *eskü* fogalma csendült bele, azután Liviusától a katonai zászlóeskü (*sacr. vegillare*) közvetítésével átment azoknak az avatószertartásoknak jelzésére, melyeket a görög nyelven szoros értelemben vett

mysteriumokban gyakoroltak. Tertullian nyelvérzéke ennek a két jelentésnek összekapcsolásával (főlesküvés és titkos avató szertartás) alkalmazza ezt a szót elsősorban a keresztségre a latin írók közül, ezzel megszűkítette a *Vetus Italá*ban talált általánosabb, bizonytalanabb jelentését és alkalmassá tette arra, hogy a későbbi teológia hosszú kereséssel vele jelölje meg azokat a megszentelő szertartásokat, melyeket a 12. század közepe óta „hét szentség”-ként foglalunk össze.² Sokáig tart ez a jelentés-megszorító folyamat, hiszen maga Tertullian is használja tágabb értelemben is pogányok bájoló szertartásaira (5,4. *sine ullo sacramento* – vö. a fordítást) és Szent Ambrus is rabja marad a *Vetus Itala* tág szóhasználatának e pontban. Ezért nem fordítható Tertulliannál sem mindig „szentség”-gel a „*sacramentum*”.

A dogmatikus tisztára az igazságnak való megfelelés szempontjából mérlegeli az egyes szerzők véleményét; a dogmatörténész azonban más szempontokat is figyelembe vesz és ezekkel méri a „bűnös Tertullian” néhány, eltévelyedésében is jellegzetes állítását. Ilyen pl. a 10. fejezetben az az állítás, hogy a bűnbánat tisztán emberi dolog. A rigorista Tertulliant félrevezette saját túlzó aszkézise. Ilyen továbbá az eretnekek keresztségének érvénytelenségéről tett általános, megkülönböztetés nélkül való állítása, ennek rabulisztikus megokolása és újkeresztelésüknek követelése. Ebben menti őt saját egyházának a rómaiétól eltérő, hibás gyakorlata. Amikor a nőket eltiltja a kereszteléstől, akkor nem a teológus, hanem a nőgyűlölő életfilozófus szól belőle. A keresztség elodázásának ajánlásában – főleg a gyermekek részére – pedig közismert rigorizmusát láthatjuk.

Hogy munkájának értékét ezzel nem merítettük ki, az világos lesz még azok számára is, akik csak fordításból fogják megismerni. Elég legyen csak utalni a vallástörténet számára oly fontos közléseire az 5. fejezetben, a művelődéstörténeti szempontból oly érdekes hasonlatára a víziorgonáról (8. fej.). A szellemtörténet is megtalálja e kis művében két közzsájon forgó szólásnak, elvnek első fogalmazását. Az egyik: *a credo, quia absurdum*. Ezt Tertulliannak tulajdonítják, de ebben a formában ő sohasem mondta. Itt a következő formában találjuk meg: „Nonne mirandum et lavacro dilui mortem? Atquin eo magis credendum. Si qua mirandum est, idcirco non creditur?” Amit Tertullian itt mond, az csak annyi, hogy Istennek semmi sem lehetetlen; de nem az, hogy amiben benső ellenmondás van (pl. $2 \times 2 = 5$), hogy azt is hinni kell. Ezért a szólamért tehát nem lehet Tertulliant felelőssé tenni. A másik hasonló szólam a hittudományak Szent Ágoston, de főleg Szent Anzelm óta vezérelve: *Credo ut intelligam*. A „*fides quaerens intellectum*”-nak, a megértést kereső hitnek Tertullian minden bizonnyal nagy és első képviselője. De hogy ez nem csak gyakorlat, hanem program is volt, maga elé tűzött feladat szerint is benne élt, azt akkor fejezi ki, mikor arra felel, miért nem értették meg a farizeusok a János-keresztséget: „De quo illi non voluerunt constanter respondere, utpote *non intelligentes, quia non credentes*”. (10,1) Ebben benne van a tétel ellentéte. Csak az érti meg a hit dolgait, aki hiszi őket. Ez a: *credo ut intelligam* programja.

Még néhány szót a munka fordításáról. Szövegként *G. Rauschen* kiadását használtam: *Tertulliani: de baptismo* - a *Florilegium patristicum* XI. fasc.-ban. (Bonn 1916.); jegyzeteit is felhasználtam mind a fordításban, mind a magyarázatban; de ezeket bővítettem is saját tanulmányaim alapján. Azt az előrebocsátottak alapján mindenki megérti, hogy Tertullian fordítása kemény próbára teszi az embert. A szöveg sűrített volta, eszmékben való gazdagsága szolgál magyarázatul arra, miért van itt a szokottnál hosszabb bevezetés és miért oly sok a szövegmagyarázó jegyzet.

² *E. de Backer*: *Sacramentum, le mot et l'idée dans les oeuvres de Tertullien*, Louvain 1911. – *J. De Ghellinck, de Backer* ect.: *Pour l'histoire du mot Sacramentum. I. Les antenicéens*, Louvain 1924. – Bírálata: *O. Casel*-től: *Theol. Revue* 1925. *O. Casel*: *Zum Worte Sacramentum. Jb. für Liturgiewissenschaft* 8, (1928) 265. sk.

Tertullian: A keresztségről (De baptismo)

Áldott a mi vízkeresztünk szentsége, mert lemosván korábbi vak voltunk bűneit, az örök életre szabadít meg minket. Tán nem lesz haszontalan ez az értekezés, mely oktatja azokat is, kik épp most készülnek rá, meg azokat is, akik megelégszenek az egyszerű elhívással és ezért nem kutatják át a hagyomány érvéit, hanem megbízható, bár még ki nem próbált hitüket elmélyedés nélkül bírják. 2. Nemrég itt élt egy mérges vipera, a Gaius-féle eretnokségből³ és sokakat magához ragadott tanításával, mellyel elsősorban a keresztséget akarta tönkretenni. Ezt egészen saját (vipera) természete szerint tette. Mert ezek a viperák, áspiskígyók és baziliskuszok a száraz, víztelen helyeken élnek. De mi mint halacsok vízben születünk a mi Ichthys-ünk (Halunk), Jézus Krisztus aszerint és nem is üdvözülünk másképp, csak úgy, ha a vízben megmaradunk.⁴ Az a szörnyeteg tehát, akinek nem is lett volna szabad tanításra száját kinyitnia,⁵ nagyon jól tudja, hogy megöli a halakat, ha a vízből kiemeli őket.⁶

2. Egyébként mily ügyes az elvetemültség a hit megingatásában, vagy elfogadásának teljes meggátolásában, midőn oly alapon támadja a hitet, melyen az nyugszik! Semmi úgy meg nem keményíti az ember lelkét (a hit ellen), mintha látja, mily egyszerűek az Isten művei, melyek lefolyását látjuk és mily fenségesek hatásukban, melyre csak ígéretünk van; ezért annál is hihetlenebbnek látszik az örökkévalóság elnyerése, mivel oly egyszerűen, minden pompa, minden új fényezés, minden költségeskedés nélkül bocsátják az embert vízbe és míg kevés szó kíséretében alámerül, alig, vagy egyáltalán nem lesz tisztább, mikor kiszáll belőle. 2. Tévednék, ha ezzel ellentétben a bálványok ünnepélyei, titkos szertartásai⁷ nem épp a nagy fényezés, díszítés, költségeskedés árán szereznének a maguk számára hitelt és tekintélyt. Mily nyomorult vagy, hitetlenség, mikor tagadásba veszed az Isten saját tulajdonságait: az egyszerűséget és a mindenhatóságot. Mit mondjak hát? Nemde csodálni való, hogy a keresztség is eltörli a halált? Ha igen, annál inkább kell azt hinnünk. Vagy tán azért nem hiszik, mert csodálni-való?⁸ De vajon milyeneknek kell lenniök az Isten működéseinek, ha nem minden csodálkozást felülmúlóknak? Mi magunk is csodáljuk őket, de épp azért, mert hiszünk bennük. Különben is a hitetlen csodálkozik, de nem hisz; csodálja az egyszerű dolgokat, mintha semmiségek, a főségeket, mintha lehetetlenek volnának. 3. De legyen úgy egészen, ahogy véled; csakhogy mindkettőt előre megmondta az isteni kinyilatkoztatás: „Ami a világ szerint oktan, azt választotta ki az Isten, hogy megszegyenítse a világ bölcsességét”⁹ és ami fölötté nehéz az emberek szemében, az könnyű az Istennek. Mert ha az Isten bölcs és mindenható – ezt azok sem tagadják, akik őt mellőzik –, méltán választja működése tárgyául bölcsessége és

³ A Gaius-féle eretnokség a gnosztikusok azon ágához tartozott, mely a Törvényt, az Ószövetséget elvetette. Szent Jeromos beszél arról, hogy az ő idejében újra feltámadt ez az eretnokség és azt hirdette, hogy Krisztus vére nem elég minden bűn eltörlésére.

⁴ Szép és jellemző utalás az őskereszténység halszimbólumára. A hal Krisztusnak a jelképe. Ahogy Tertullian ezt a jelképet használja, abból kitűnik, hogy ő már ismeri a halat jelentő görög szónak: Ichthys azonosítását a: **Iesus Christos Theou Yios Soter** (Jézus Krisztus, Isten fia, Megváltó) kezdőbetűivel. Ezért használja a szót görögül, nem latinul. Tertullian itt azt akarja mondani, hogy a hívő, aki megkeresztelkedik, Krisztushoz lesz hasonló, tehát mivel Krisztus a Hal, a hívő is halacska lesz.

⁵ Utalás Szent Pálnak 1Kor 14,34 tartalmára, hogy az asszonyok ne beszéljenek, hanem hallgassanak az Egyházban.

⁶ A keresztény ember életeleme a keresztvíz; belőle fakad a keresztségi kegyelem. Ha tehát megszünteti a keresztséget, életeleméből emeli ki a hívőt és ezzel megöli.

⁷ Misztériumai.

⁸ Tertulliannak szokták tulajdonítani a: *Credo quia absurdum* jeligét. Ily formában ez a jelige nála nem fordul elő. Ahogy viszont előfordul, mint itt is, az nem észellenes hitet jelent, hanem elismerését az Isten mindenhatóságának.

⁹ 1Kor 1,27.

mindenhatósága ellentétét, vagyis az oktalanságot és lehetetlenséget; hisz minden erő abban nyilatkoztatja ki magát, ami működésre ösztönzi.

3. Eszünkben tartjuk a kinyilatkoztatásnak ezt a szavát, mint alapgondolatot és mégis azt vesszük tárgyalás alá: mily oktalan és lehetetlen a víz által újjászületni.¹⁰

Mert hogy ez az anyag miért érdemesült ily feladatra, azt, mint gondolom, ennek a folyékony elemnek méltóságából kell kikövetkeztetni. De van is igen nagy méltósága a víznek már kezdettől fogva. 2. Mert hiszen a víz egyike azon valóknak, melyek a világnak bármily rendezése előtt az Istennél nyugodtak még kialakulatlan formában. „Kezdetben – úgymond az Írás – alkotta Isten az eget és a földet. A föld pedig láthatatlan és rendezetlen volt; sötétség volt a mélység fölött és az Úr Lelke lebegett a vizek fölött”.¹¹ Ennek alapján először is a víz korát kell tisztelned, ember; hogy ily ősi az ő valója; aztán méltóságát, hogy az isteni Lélek székhelyéül szolgált, mert kedvesebb volt akkor más elemeknél. Mert akkor még a sötétséget nem ékesítették a csillagok, a mélység pedig gyászos, a föld dísztelen, az ég ormótlan volt; csak a víz, ez a mindig tökéletes, vidám, egyszerű, magában tiszta anyag adott méltó szálláshelyet az Istennek. 3. A világ rendezése aztán mintegy a vizek ütemére történt! Mert amikor Isten az égboltot középen megszilárdította, ezt a vizek szétválasztásával tette; amikor pedig a szárazföldet különítette el, ezt is a vizek elkülönítésével végezte.¹² 4. Amikor elemei szerint rendezte már a világot és lakókat adott neki, először a vizeknek parancsolta meg; hogy teremjenek élőlényeket. Először tehát a vízből keletkeztek élőlények; hogy ne legyen csodálnivaló, ha a keresztségben a víz életet tud adni. 5. Vagy az talán nem víz segítségével történt, mikor az embert megalkotta? Földből vette a test anyagát, de ez nem lett volna alkalmas, ha nem lett volna nedves és puha; ilyenné pedig a teremtés harmadik napján helyükre telepített vizek tették ottmaradt nedvességükkel az iszapot.

6. Félek, ha tovább folytatnám, amit ennek az elemnek méltóságáról mondhatok, arról, hogy mily erő, kedvesség van benne, hogy mennyire célszerű, hasznos, alkalmas segítség ez a világ számára: ez úgy tűnhetik fel, mintha nem annyira a keresztség értelmét, mint inkább a víz dicséretét adnám elő; igaz, hogy ezzel annál inkább kimutatnám: nem lehet kétséges, hogy Isten a vizet, melyet minden alkotásában és dolgában felhasznál, saját szentségeiben is alkalmazza; hogy az az elem, mely a földi életet igazgatja, az a mennyeit is létrehozza.

4. Elég legyen azonban azokat a mozzanatokat kiragadni, melyekben a keresztség mivoltára ismerünk; az első ezek közt (ezt már akkor jellege a keresztség előképévé tette), hogy a Lélek, aki kezdetben a vizek fölött lebegett, a megkereszteltben benne fog maradni. Nyilvánvaló, hogy a Szent lebegett a szent elem fölött, vagy pedig az elem attól, aki fölött lebegett, szentté vált. Hiszen bármely anyag, mely másnak van alávetve, szükségszerűen átveszi annak a tulajdonságát, amely rájatelepszik; leginkább az anyagi való a szellem tulajdonságát, mely állagának könnyűségénél fogva könnyen behatol és beivódik másba. Így szentelte meg a Szentlélek a vizek természetét és így foganta a víz a szenttétevő erőt. 2. Ne vesse senki ellen: Vajon mi is azokba a vizekbe merülünk most le, melyek a világ kezdetén voltak? Nem merülünk – felelem – ugyanabba a vízbe; csak olyan értelemben ugyanabba, hogy a víz, mint víz ugyanaz, de fajtái különbözők. Amit pedig megkapott a víz mint víz, az a víz fajaira is átáramlik. 3. Azért semmi különbség sincs abban, hogy valaki tengerben fürdik-e meg, vagy medencében, folyóban, vagy kútban, tóban, vagy teknőben, épp úgy nincs különbség azok közt, kiket János a Jordánban, vagy Péter a Tiberisben keresztelt meg. Vagy, ha volna, akkor az az eunuch, akit Fülöp útközben, véletlenül talált vízzel keresztelt, jobban vagy kevésbé részesült volna az üdvösségben. 4. Ezért tehát az eredet ősi előjogánál fogva valamennyi víz az Isten

¹⁰ Ironikusan, bizonyos gúnnyal mondja ezt Tertullian. Az előbbiekből világos, hogy épp ebben mutatkozik meg Isten bölcsessége és hatalma.

¹¹ Ter 1,1–2. A Vulgata előtti latin fordítás szövege szerint.

¹² Tertullian világképe a Bibliából és kora bölcséletéből származik.

nevének segítségülhívásával részesül a szenttétevő titkos erőiben,¹³ rászáll ugyanis azonnal a Lélek az égből és rajtmarad a vízen, megszenteli azt magától és az így megszentelt víz a szenttétevő erőt magába issza. 5. Bár a lemosás egyszerű tényének megfelelne az a jelképes cselekedet, hogy miként szenny módjára rútit el bennünket a bűn, ezt vízzel mossuk le. De a vétkek nem a testen tűnnek elő – hiszen senki sem hordja a bőrén a bálványimádás vagy a fajtalanosság vagy a csalás piszokfoltját, hanem a lelket szennyezik be, mert a lélek a bűn szerzője; ugyanis a lélek az úr, a test a szolga. Mégis mind a kettő osztozkodik a felelősségben; a lélek az elhatározás, a test a végrehajtás miatt. Tehát miután az angyal¹⁴ közbejöttére a víz bizonyos módon gyógyító erőt nyert, a vízben a lélek is megtisztul testi módon, viszont a lélek is tisztává lesz lelki módon.

5. Ugyanezt a hatóerőt közvetítik bálványaiknak még a szellemi hatalmak megértésétől távolálló pogányok is. De meddő vizekkel csalják önmagukat.¹⁵ Hiszen őket is fürdő által avatják be misztériumaikba: Isisébe vagy Mithráéba; isteneiket is kihozzák megfürdetésük végett. Egyébként tanyáikat, házaikat, templomaikat, meg egész városokat is néha köröskörül hordott vízzel hintik meg engesztelés céljából. Valóban Apollo ünnepein vagy az eleusisi misztériumokon ők is vízbe merülnek és ezt azzal a szándékkal teszik, mint mondják, hogy újjászülessenek és hamis esküikért büntetlenséget szerezzenek. Meg aztán a régi időben, ha valaki gyilkosságban volt vétkes, tisztító vízzel igyekezett szabadulni.¹⁶ 2. Ha tehát ők azzal áltatják magukat, hogy maga a víz, mely természete szerint lemosásra szolgál, biztosítja számukra a benső tisztulást, mennyivel igazabban adja azt meg a víz annak az Istennek rendeléséből, aki a víz mivoltát alkotta! Ha azt hiszik, hogy vallási szertartás által kap a víz gyógyító erőt: vajon van-e különbség vallás, mint az élő Istené? 3. Ezt belátva itt is felismerjük az ördög mesterkedését, aki az Isten műveit utánozza azáltal, hogy ő is a keresztséghez hasonló szertartásban részesíti övéit. De mi volna itt az egyezés? Hisz (az ő keresztségében) a tisztátalan tisztít, a pusztító szabadít, a kárhozott oldoz fel. Saját munkáját rontaná meg, ha eltörli a bűnöket, melyeket ő maga sugalmaz. Mindezt a hinni nem akarók számára hozzuk fel bizonyítékul, ha egyáltalán nem hisznek az Isten műveiben, de azok majmolását az Isten ellenlábasa által elhiszik. 4. Különben is – vajon a tisztátalan lelkek minden szertartás nélkül is nem gyakorolnak-e bűbájt a vizekben - ezzel is majmolva az isteni Lélek lebegését a vizek fölött a világ kezdetén? Erről beszélhetnének árnyékos források, magányos patakok, medencék a fürdőkben, vezetékek a házakban, csatornák és kutak, melyeknek rontó híruk van – az ártó

¹³ A vizek fölött a Szentlélek lebegett a teremtéskor. Ezáltal a víz szentté lett. Ez az eredeti ősi előjoga a víz számára. Ez vonatkozik Tertullian szerint minden vízre. De a keresztség az ő idejében már külön is megszentelték Isten nevének segítségülhívásával (epiklézis), lehívásával. Ezáltal a víz keresztségűvé válik és részesül Krisztus Lelke által a szenttétevő erőben. A keresztség megszentelését szükségesnek tartotta az itt kifejtett okok alapján Tertullian; ugyanígy később Szent Ciprián is (ep. 70, 1. és ep. 74, 5: „A bűntől megtisztítani és az embert megszentelni a víz önmagában nem képes, hacsak nincs benne a Szentlélek”).

¹⁴ Tertullian szerint a keresztségben angyal működik közre. Erről a köv. 5. és 6. fejezetben szól.

¹⁵ Viduis aquis. Meddő, megszentelésre, Krisztusban való újjászülésre alkalmatlan víz.

¹⁶ Tertullian, mint e felsorolás mutatja, jól ismerte azokat a szertartásokat, melyekben a pogányok különböző célokból vizet használtak. A fürdés, lemosások az ő felsorolása szerint is, a vallástörténet egyéb tanúságai szerint is, nagy jelentőségűek voltak Isis egyiptomi istennő, meg a perzsa eredetű Mithra isten misztériumaiban. Az avatandókat különféle mosásokban, tisztító szertartásokban részesítették, hogy rituális értelemben tisztákká tegyék őket. Ovidius tanúskodik arról, hogy a rómaiak Kybelenek szobrát kivitték az Almo patakhoz és ott megfürdették. A városok, házak megvédésére a rossz szellemektől, a rontástól használták elhárító varázsként a vízzel való meghintést, úgy, hogy körüljárva meghintették őket vízzel. Az apollói ünnepek (ludi Apollinares) Rómában júl. 6–13 közt voltak. Az eleusisi misztériumokat Demeter, a földanya tiszteletére Athén mellett tartották Eleusisban. Tertullian megjegyzése fontos a misztériumok vallási tartalmára vonatkozólag (újjászületés, bűntől való szabadulás).

szellemek által. Megistenülteknek,¹⁷ sellők által elragadottaknak,¹⁸ vizitündér rabjainak,¹⁹ vízkórosoknak²⁰ mondják azokat, kiket a vizek megöltek, örültséggel vagy rémüléssel kínoztak.

5. Miért említjük mindezt? Hogy valaki ne gondolja azt kevésbé hihetőnek, hogy az Isten szent anygala közreműködik a víznek az ember üdvére való felhasználásában, mint azt, hogy az ördög rossz szelleme az embernek megrontására ugyanazzal az elemmel sűrű érintkezést tart fenn. Ha azt gondolná valaki: új dolog az, hogy angyal száll le a vízre, vegye figyelembe, hogy ennek megvan már az előképe. Bethsaida tavát a leszálló angyal kavarta föl.²¹ Erre vártak, akik egészségükkel bajlódtak; akinek sikerült elsőként oda leszállni, ha megfürdött, többé nem volt panasa egészségére. A testi gyógyvíz ezen előképe a lelki gyógyulást jelezte előre, oly módon, ahogy általában érzéki dolgok szolgálnak a szellemiek jelképéül. 6. Amint tehát az Isten kegyelme gyarapodott az emberek közt, a víznek és angyalnak ereje is megnövekedett. Ezek azelőtt testi bajokat gyógyítottak, most a lelket gyógyítják; azelőtt a testnek adtak egészséget, most az örök életét adják meg; akkor egy évben csak egyszer gyógyítottak,²² most mindennap megmentik a népet, a bűnök eltörlése által megszabadítják a haláltól. Mert ha a vétek elvétetik, megszűnik a büntetés is. 7. Így nyeri vissza az ember az Isten hasonmását, ki azelőtt Isten képét viselte.²³ Képmásnak földi alkata szerint, hasonmásnak az örökkévalóságban tekintik. Mert visszakapja az Isten Lelkét, akit akkor (a teremtésben) az ő lehelletétől kapott, de aztán a bűn által elveszített.

6. Nem mintha már a keresztvízben megkapnók a Szentlelket, hanem a vízben az angyal közreműködésével megtisztulunk és így a Szentlélek befogadására előkészülünk. Ennek is megvan az előképe. Mint ahogy János az Úrnak volt előhírnöke, ki előkészítette az ő útjait, ugyanúgy a keresztség anygala mint tanú az eljövendő Szentlélek számára készíti az utat a bűnök lemosásával, mit az Atyában és Fiúban és Szentlélekben megpecsételt hitvallás eszközöl.²⁴ 2. Mert ha három tanú állítása szükséges minden isteni szó érvényéhez, mennél inkább ajándéka elnyeréséhez?²⁵ Megszentelésünk által ugyanazok lettek hitvallásunk tanúi, akik egyúttal üdvösségünk kezesei.²⁶ Elég ugyanis reményünk biztosítására az isteni nevek száma,²⁷ de mivel a három személy által történik mind hitvallásunknak, mind üdvösség-fogadalmunknak hitelesítése, szükségképpen hozzákerül még az egyház említése is,²⁸ mert ahol

¹⁷ „Esietos” a helyes olvasás a m., aki a Nílus folyóba fulladt és Osirisszé vált F. J. Dölger, Esietus. „Der Ertrunkene oder zum Osiris gewordene, Antike u. Christentum 1929, 174–183.

¹⁸ Latinul (görög szó): Nympholeptos.

¹⁹ Lat.: lymphaticus.

²⁰ Hydrophobos: a „holdkóros” mintájára fordítottam. A vízi szellemek rontó hatásában, bűbájában a régiek babonája épp úgy hitt, mint a mai néphit babonája.

²¹ Tertullian itt a maga tételét, hogy a keresztvízre angyal száll le, a Jn 5,2 sk. elmondott bibliai esemény párhuzamával igyekszik bizonyítani.

²² Tertullian azt hiszi, hogy a Bethsaida-tóban évenként csak egy gyógyulás történt. Erről az evangéliumban nincs szó.

²³ Tertullian megkülönbözteti az emberben az Isten képét és hasonmását. Az Isten képét az ember természeténél fogva viseli, az Isten hasonmásává a kegyelem által lesz. (Imago: kép; similitudo: hasonmás.)

²⁴ Tertullian szerint tehát a keresztségben nem nyerjük el még a Szentlelket (ez így kifejezve téves!), hanem a keresztség csak előkészíti a Szentlélek befogadására. Ez a bérálásban történik. Ahogy itt a keresztségről beszél, abból világos, hogy a keresztség az Atya, Fiú, Szentlélek nevében történt.

²⁵ Tertullian a három isteni személyt fogja fel három tanúként; erre alkalmazza MTörv 19,15 és Mt 18,16 – eredetileg nem erre vonatkozó szavait. Az Isten ajándékán itt az örök boldogságot érti. Ennek biztosítéka a három isteni személy által megpecsételt tanúbizonyosság a kereszstelendő hitvallásáról.

²⁶ A három isteni személy.

²⁷ Atya, Fiú, Szentlélek.

²⁸ Tertullian itt arra utal, hogy a három isteni személy megvallása által szolgáltatották ki a keresztséget. Ennek szertartását megtaláljuk Jeruzsálemi Szent Cirill Hitoktató Beszédeiben (Cat. myst. 2,4) és Szent Ambrus könyvében a Szentségekről (De Sacr. II. 7,20), miket e kötetben közlünk. Nyilván megvolt Tertullian idejében

ott van a három, vagyis az Atya és Fiú és Szentlélek, ott van az Egyház is, mely e háromnak teste.²⁹

7. Azután, hogy kiléptünk a keresztvízből, megszentelt³⁰ olajjal kennek fel bennünket ősi szokás szerint, mint ahogy tülökből szokták felkenni a papságra kiválasztottakat; így kente föl tülökből Mózes Áront.³¹ Krisztusnak, a felkentek neve is krizmából származik, ami kenetet jelent; ez adta Urunknak a nevét; ez által a kenet maga is lelkivé vált, mivel a Lélekkel kente fel őt az Atyaisten, miként az Apostolok Cselekedeteiben olvassuk: „Összejöttek valóban ebben a városban a te Fiad ellen, kit felkentél”. (ApCsel 4,27) 2. Így bár rajtunk is tetet olajoz a kenet, de lelkünknek van hasznára;³² mint ahogy a keresztvízbe merülés testi tényének is megvan a lelki hatása, hogy bűneinktől megszabadulunk.

8. Következik a kézzel való áldás imádság kíséretében, mely a Szentlelket hívja és vonzza le. Valóban, ha az emberi találékonyság a szelet le tudja hozni a vízre és a víztömeget rájuttat kézzel más fuvallat segítségével oly tiszta hangon tudja megszólaltatni,³³ miért ne tudná Isten az ő hangszerén³⁴ felszentelt kéz segítségével a szellemi fenség dallamát eljátszani. 2. Hisz ez is az ószövetségi előkép szerint történik, mikor Jákob Józseftől származó két unokáját, Efrémet³⁵ és Manassest, kezét felcserélten³⁶ fejükre téve megáldotta; mégpedig kezét úgy tette átlós keresztben rájuk, hogy két keze Krisztust jelezte és már akkor a Krisztusra szóló áldást hirdette, előre.³⁷

3. Akkor³⁸ az a szentséges Lélek a megtisztult és megáldott testekre szívesen leszáll és felismerve benne őseredeti székhelyét, megpihen a keresztvízen; az a Lélek ez, ki galamb képében szállt le az Úrra, hogy így is kinyilvánuljon a Szentlélek természete ennek a madárnak egyszerűsége és ártatlansága által; hisz a galambnak még testi értelemben sincs epéje.³⁹ 4. „Legyetek tehát – úgymond az Úr – ártatlanok, mint a galambok.” Ez sincs az előbb említett jelképre való vonatkozás nélkül. Mert miként a vízözön után, melyben a régi gonoszság megtisztult, vagy hogy úgy mondjam: – a világ keresztvízbe merülése után a galamb hirdette mint követ az isteni harag csillapodását a földnek, mikor kibocsáttatván a bárkából, oda olajjával tért vissza – (az olajág a pogányoknál is a béke jelvénye) – a lelki működés rendje

az ördögnek való ellenmondás is. Az üdvösségfogadalom (így fordítom a sponsio salutis-t) bizonyára erre céloz. Nyílt említést tesz erről: de corona milit. című művében.

²⁹ Tertullian e mondatából nyilvánvaló, hogy a keresztségi hitvallás az ő idejében már nem pusztán a három isteni személy kérdés-felelet formában történő megvallását foglalta magában, hanem az Egyházat is. (Vö: az Ap. Hitvallás mai szövegét: Hiszek Szentlélekben, egy katolikus, keresztény Anyaszentegyházat...) Az Egyházat pedig, Krisztus misztikus testét Tertullian a Szentháromság testének nevezi.

³⁰ Az olaj tehát meg volt áldva. Vö. a Didaché kopt töredékében őrzött olajáldást. Tertullian nem említ olajjal való megkenést a keresztség előtt, csak a keresztség után.

³¹ Tertullian itt azokat az eszméket sorolja fel, melyek a krizma szentelésében előfordultak. Vö. Sacra. Gelasianum. ed. Wilson. 71.

³² Hogy mi a kenetnek a hatása, azt nem mondja meg. A Szentlélek elnyerését a következő szertartásnak, a kézzel való áldásnak tulajdonítja. A bérmálás szertartása ma, amikor a püspök krizmával kereszt alakban megkeni a bérmálkozó homlokát – egybefoglalja az ősegyház három szertartását: az olajjal való kenést (chrismatio), a kézzel való áldást (manus impositio) és a kereszttel való megjelölést (consignatio).

³³ Tertullian itt a rómaiaknál használt víznyomásos orgonáról veszi hasonlatát. Ilyen orgonát Aquincumban is találtak.

³⁴ Az emberen.

³⁵ Tertulliannál Efrém van Efraim helyett.

³⁶ Jobb kezét tette a fiatalabbnak, Efrémnek fejére; bal kezét az öregebb Manassesnek fejére.

³⁷ Az átlós keresztben álló két kéz a görög X betű (ch) alakját mutatja. Ez Christos görög nevének kezdőbetűje. Jákob keze így jelezte előre Krisztust; mivel pedig a két kéz keresztben állt, ezzel is Krisztus keresztjét, a belőle fakadó áldást hirdette.

³⁸ A keresztség után való kézzel való áldás alkalmazásával.

³⁹ Így gondolta ezt a régiek természettudománya, amiről Plinius tanúskodik (Nat. hist. XI. 27). Ugyanezt a képet használja Szent Ciprián is az építlen galambról. (De cath. eccl. un. 9.)

szerint épp úgy száll le az Isten békéjét hozva a Szentlélek galambja a földre, azaz testünkre, mely régi bűneit lemosván a vízből fölmerült.⁴⁰ Ezt a galambot az égből bocsátották ki, ahol az Egyház van, melynek előképe volt a vízözön bárkája.⁴¹

4. De a világ (*a vízözön után*) megint vétkezett; ebben a pontban rossz a párhuzam a vízözön és a keresztség közt.⁴² Igen ám, csak hogy a bűnös világ tüzre van szánva; de ugyanúgy az ember is, aki a keresztség után újra vétkezik. Ezért ezt a mozzanatot is intő jelként kell felfognunk.

9. A természet mennyi képessége, a kegyelem mennyi kiváltsága, mennyi ünnepélyes ősi szertartás, mennyi előkép és szentelés működött közre a keresztség létrehozásában! Ilyen előkép volt, mikor az Egyiptomból megszabadult nép akadály nélkül megmenekült az egyiptomi király hatalmából azáltal, hogy átment a vízen, melybe a király egész seregével belefulladt. Mily világosan teljesedik be ez az előkép a keresztségben! A pogányok megmenekülnek a világból a víz által és előbbi urukat, az ördögöt otthagyják legyőzöttek a vízben.⁴³

2. Másik előkép az, hogy a romlott, keserű víz Mózes fája által a saját előnyére édessé javul. Azt a Jézus Krisztust jelzi, aki a természetnek korábban mérgezett és keserű ereit a keresztség gyógyító vizévé javítja saját erejéből. 3. Ez az a víz, mely a kísérő sziklából a népre áradt; mert ha a szikla Krisztus volt, kétségtelen, hogy a Krisztusból fakadó vízben a keresztség Krisztustól való megszentelését látjuk. Mily kedves a víz az Isten és az ő Krisztusa szemében, hogy ezzel is bizonyosságot tegyen a keresztség mellett! 4. Sohsem találjuk Krisztust víz nélkül. Hisz őt is vízben keresztelik meg; hatalma gyakorlását először a vízen kezdi meg, mikor a menyegzőre hívták; mikor beszédet mond, szomjas hallgatóit az ő örök vízére hívja, mikor a testvéri szeretetet (az agapét) tanítja, a testvérnek nyújtott pohár vizet dicséri a szeretet cselekedetei közt; a kútnál üdíti fel magát, vízen jár, szívesen hajózik vízen, tanítványainak vízzel mosta lábát. A keresztség javára szóló tanúsága megmarad egészen kinszenvedéséig; mikor keresztre ítélik, ott is víz kerül elő – erről Pilátus keze tanúskodik –; mikor átszegzik oldalát, abból víz fakad – erről meg a katona lándzsája bizonykodik.

10. Amennyire közepes tehetségünköt telt, mindenről szóltunk, ami a keresztség vallásához tartozik. Most néhány érintkező kérdést szeretnék, ahogy tudok, megbeszélni. A (*keresztelő*) Jánostól meghirdetett keresztségre vonatkozóan már akkor fennállott a kérdés – maga az Úr vetette fel a farizeusoknak –, hogy mennyei-e az a keresztség, vagy földi. Erre a kérdésre ők nem tudtak biztos feleletet adni, mert – mivel nem hitték, nem is értették.⁴⁴ 2. Mi pedig annak a csekély hitnek – (mely bennünk van) – megfelelő csekély megértéssel úgy ítélnünk, hogy isteni volt ugyan az a keresztség; isteni rendelés, de nem isteni hatású; hiszen azt olvassuk, hogy Jánost az Úr küldötte erre a feladatra, de egyébként csak emberi volt képessége. Semmi mennyeit ugyanis nem adott, hanem a mennyei dolgokat készítette elő; a

⁴⁰ Ez a hatalmas, zsúfolt körmondat (oly jellemző Tertullian írásmódjára) párhuzamba állítja a vízözönt és a keresztségvizet, a vízözön történetének egyes mozzanatait azzal, ami a keresztségben történik. Minden előképnek megvan a megfelelő valósága. Vízözön – keresztség; ott a bűnösök elpusztulnak a vízözönben – a bűnök elvesznek a keresztségben; a galamb hirdeti a békét – a Szentlélek meghozza Isten békéjét, itt olajág – a keresztségben olajjal való kenés; a galamb földet ért, – a keresztségben a Szentlélek az emberi testre száll. Végül fontos előkép: Noé bárkája: Egyház.

⁴¹ Az ókeresztény egyházszemléletre jellemző hasonlat: ahogy a galambot a bárkából bocsátották ki, úgy bocsátja ki az Atya a Szentleket az égből, ahol az Egyház van. Az Egyházat, mint mennyei valóságot, mint mennyei paradicsomot, égi Jeruzsálemet szemlélik. Ebből a szemléletmódból származik Tertullian hasonlata.

⁴² Ellentétben azzal, hogy a vízözön után is megmaradt a bűn, a keresztség után a hívőnek nem szabad bűnt elkövetni. Ezért mondja Tertullian e pontban rossznak a párhuzamot.

⁴³ A keresztség ószövetségi előképeit sorolja fel: 1. a Vörös-tengeren való átkelést, 2. a Mara-tó keserű vizének átváltoztatását édessé, 3. a sziklából fakadó vizet 1Kor 10,4 alkalmazásával.

⁴⁴ „non intelligentes, quia nec credentes”. A „credo ut intelligam” első jelentkezése a keresztény irodalomban.

bűnbánatnak volt hirdetője, a bűnbánat azonban az ember hatalmában áll.⁴⁵ 3. Ezért a törvénytudók és farizeusok, mivel hinni nem akartak, bűnbánatot nem tartottak. Ha pedig a bűnbánat emberi dolog, nyilvánvaló, hogy a bűnbánatra készítõ keresztség is ugyanolyan nemû; mert ha mennyei lett volna, megadta volna a Szentlelket és a bűnbocsánatot. De bűnt bocsátani, és Szentlelket adni – kizárólag az Isten dolga. 4. Maga az Úr is azt mondta, ha nem megy föl elõbb az Atyához, akkor a Szentlélek sem fog leszállani. Világos tehát, hogy amit maga az Úr sem adott még, a szolgálma sem adhatta.⁴⁶ Ezért olvassuk késõbb az Apostolok Cselekedeteiben,⁴⁷ hogy akik János keresztségét vették, azok még nem bírták a Szentlelket, sõt még hallomásból sem tudtak róla. 5. Tehát nem lehetett mennyei az, ami nem nyújtott mennyei adományt; hiszen maga a prófétai lélek (*tehetség*) is – ez valóban mennyei volt Jánosban – annyira megfogyatkozott benne a Szentléleknek az Úrra való teljes átszállása után, hogy akit elõre hirdetett, ahhoz késõbb követeket küldött: tudakolják ki, valóban õ-e a Megváltó. A bűnbánat keresztségét tehát úgy szolgáltatott ki, mint a Krisztusban elnyerendõ bűnbocsánat és megszentelés zálogát. 6. Mert amikor a bűnbánat céljából meghirdette a bűnbánat keresztségét, ezt az elkövetkezõ bűnbocsánatra hirdette. A bűnbánat ugyanis elõbb van, a bűnbocsánat utána következik; és ebben áll az útnak elõkészítése. Aki pedig elõkészít, nem az, aki be is fejez; hanem arra készít valamit elõ, hogy más valaki befejezze. 7. Ő maga bevallja, hogy a mennyeiek nem az õ birtokában vannak, hanem Krisztuséban. Aki a földrõl való, az földrõl beszél; aki felülrõl jön, felette van mindenkinek.⁴⁸ Azt is hirdette, hogy õ csak a bűnbánatra keresztel; nemsokára jön az, aki Szentlélekben és tûzben keresztel. Az igazi és állhatatos hit ugyanis a víz által merül az üdvösségre; a színlelt és gyenge hit pedig a tûzbe merül az ítéletre.

11. De íme – azt vetik ellen – eljött ugyan az Úr, de nem keresztelte. Azt olvassuk ugyanis: „Ő azonban nem keresztelte, hanem az õ tanítványai”.⁴⁹ 2. De ezt nem úgy kell érteni, mert ezt úgy mondták, ahogy közönségesen szoktunk beszélni; mint példának okáért, mikor azt mondjuk: a császár kiadta a rendeletet; vagy: a városbíró bottal vert valakit. Vajon valóban maga a császár *adta ki* a rendeletet? Vagy maga a városbíró ütlegelt? Mindig annak tulajdonítjuk a tény, akinek számára azt elõkészítik.⁵⁰ Amikor tehát (*János*) azt mondja: „Ő fog benneteket megkeresztelni” – ezt is úgy kell érteni: általa vagy az õ számára fogtok megkeresztelkedni. 3. De senkit meg ne zavarjon az, hogy Krisztus maga nem keresztelte. Mert mi célból keresztelte volna? Bűnbánatra? De miért volt akkor elõhírnöke? Vagy a bűnök bocsánatára? De hiszen azt pusztá szavával megadta. Saját maga nevére? De hiszen saját valóját alázatosságból titkolta.⁵¹ A Szentlélek nevére? De az Úr még nem ment föl az Atyához. Vagy tán: az egyházra? Ezt az apostolok még nem szervezték meg. 4. Tehát a tanítványok, mint az õ szolgálói, mint János, az õ elõhírnöke, ugyanazzal a János-keresztséggel kereszteltek; ne gondolja senki, hogy mással, mivel más keresztség nincs, mint késõbb Krisztus keresztsége. De ezt a tanítványok akkor még nem adhatták, mert még nem teljesült be Krisztus dicsõsége, és mert még a keresztvíz nem nyerte el hatóerejét Krisztus kínszenvedése és feltámadása által. Halálunkat ugyanis csak Krisztus kínszenvedése ronthatta le és életünket csak az õ feltámadása adhatta vissza.⁵²

⁴⁵ Alapvetõ tévedése Tertulliánnak. Az igazi bűnbánathoz is hit és segítõ kegyelem szükséges.

⁴⁶ A Szentlelket.

⁴⁷ ApCsel 19,9.

⁴⁸ Jn 3,31.

⁴⁹ Jn 4,2.

⁵⁰ Tertullián azt akarja itt mondani, hogy a fensõbb hatóságról közvetlenül állítjuk sokszor azt, amit közvetve, szervei, segédei, alattvalói által tesz. Közvetlenül ugyanis nem a bíró büntet, hanem az ítéletvégrehajtó.

⁵¹ Valakinek a nevére keresztelni annyit jelent, mint a megkereszteltet az illetõnek, mint Istennek elkötelezni. Jézus pedig földi életében elrejtette az õ istenségét.

⁵² Tertulliánnak ez az érvelése arról a kérdéstrõl, hogy milyen keresztséget szolgáltatott ki Krisztus tanítványai Krisztus halála elõtt, az õ földi élete alatt, rendkívüli éleselméjûségre vall, de nem teljesen meggyõzõ. A

12. A hit törvénye szerint a keresztség nélkül senki sem üdvözülhet. Ez leginkább az Úr szavából világlik ki, aki mondja: „ha valaki nem születik a vízből, annak nincs élete”.⁵³ Ezzel szemben egyesek aggságosan, sőt vakmerően vitáznak, hogy miként érhatték el a hit eme törvénye szerint az apostolok üdvösségüket, holott nem olvassuk, hogy őket az Úrban megkeresztelték volna Pál kivételével. 2. Sőt úgy érvelnek, hogy mivel Pál vette fel közülük Krisztus keresztségét, tehát vagy – hogy a törvény érvényben maradjon – a többi, keresztségben nem részesült apostol üdvözülését kell kétségbevonni, vagy a törvényt érvényteleníteni, ha a meg nem kereszteltek számára is van üdvösség. Az Úr a tanúm, hogy hallottam ilyen beszédet; senki se gondoljon oly elvetemültnek, hogy magamtól, pusztán tollam hegyéből ilyent kitaláltam volna, ami másokban kételkedést támaszt. 3. És most azoknak felelek, ahogy tudok, akik azt mondják: az apostolok nem voltak megkeresztelve. Azok ellen, akik, hogy a vízkeresztség szentségét lerontsák, tagadják az apostoloknak még János keresztségében való részesülését is, ez az alkalmas bizonyítékom: János emberi hatású keresztségét felvették és az Úr keresztségére vágyakoztak; mert amikor Péter azt kérte, hogy az Úr egészen mossa meg, az Úr egy keresztséget állapított meg mondván: „Aki egészen meg van mosva, nincs szüksége rá még egyszer.”⁵⁴ 4. Vagy hihetőnek tűnik fel az, hogy épp azokban az emberekben nem lett volna előkészítve az Úr útja, vagyis azok nem vették volna fel János keresztségét, akik arra voltak kizemelve, hogy az Úr útját az egész földkerekségen megnyissák? Megkeresztelkedett maga az Úr, akinek nem volt szüksége semmi bűnbánatra – és a bűnösöknek ne lett volna rá szükségük? Ha tehát azt olvassuk az Írásban, hogy mások nem keresztelkedtek meg, ezen nem az apostolokat kell érteni, hanem a hit ellenlábasait, a törvénytudókat és a farizeusokat. 5. Ebből következik, hogy mikor az Úr ellenségei nem akartak megkeresztelkedni, azok, akik az Úr kíséretéhez tartoztak, felvették a keresztséget és nem voltak az Úr ellenségeivel egy véleményen. Annyival inkább kell ezt gondolnunk, mert az Úr, akit követtek, magasztaló tanúbizonyságot tett Jánosról mondván: „Senki az asszonytól születettek közt nem nagyobb Jánosnál”⁵⁵ 6. Mások bizony elég erőltetett módon azt találták ki, hogy az apostolok akkor vették fel mintegy a keresztséget, midőn hajójukon a hullámok érték és elborították őket;⁵⁶ maga Péter pedig a tengeren járva eléggé elmerült.⁵⁷ Azt hiszem azonban ezzel szemben, hogy más az, ha valakit a tenger árja hint meg vagy borít el, és más, ha valaki vallási törvényből keresztelkedik meg. 7. Egyébként pedig az a hajó az Egyháznak volt előképe. Az Egyház is a tengeren – vagyis e világon – hullámok, vagyis üldözések és megpróbáltatások közt hanyódik, míg az Úr mintha aludnék – ez türelmének jelképe –, míglen a végső időkben a szentek imádságai által felébresztve megfékezi a világot és visszaadja övéinek a nyugalmat.

8. Tehát: akár meg voltak keresztelve az apostolok bármi módon, akár nem voltak – ez esetben az Úr szava a keresztségről Péter személyén át csak ránk vonatkozik –, az ő üdvözülésüket kétségbevonni mindenképpen elég vakmerő dolog. Mert számukra az a kiváltság, hogy első kiválasztottai voltak az Úrnak és osztatlan családi közösségben éltek vele, megadhatta a keresztség hasznát, hiszen – úgy vélem – azt követték ők, aki megígérte az üdvösséget minden hívőnek: „A te hited – úgy mondta – üdvözít téged”⁵⁸ – és „megbocsáttatnak vétkeid”.⁵⁹ Ezeket olyanoknak mondta, akik hittek, de megkeresztelve nem voltak. 9. Nem

hittudósok máig sincsenek egy véleményen erre vonatkozólag. A keresztség ugyanis az Üdvözítő halála előtt is adhatott megszentelő kegyelmet, mégpedig Krisztus halálának erejéből. Az Eucharisziát is halála előtt alapította Krisztus. Krisztus halálának hatásmódjára vonatkozólag vö. még a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját.

⁵³ „Nisi natus ex aqua quis erit, non habet vitam”. Így idézi Tertullian Jn 3,5–7-et csonkítva és rosszul.

⁵⁴ Jn 13,10. Tertullian helytelenül értelmezi e szókat a keresztségre; itt egyszerű mosdásról van szó.

⁵⁵ Mt 11,11.

⁵⁶ Mt 8,24.

⁵⁷ Mt 14,30.

⁵⁸ Mk 10,52.

⁵⁹ Mt 9,2.

hinném tehát, hogy az apostolok ne üdvözültek volna,⁶⁰ hiszen, amint az Úr egyetlen szava felébresztette bennük a hitet, ezzel azonnal elhagyták a vámpadot, elhagyták atyjukat, hajójukat, mesterségüket, mivel életüket fenntartották. Aki lemondott arról, hogy atyját eltemesse, az előbb teljesítette, mint hallotta az Úrnak azt a nagy parancsát: „Aki atyját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám”.⁶¹

13. Íme, ilyen kérdésekkel állnak elő azok az elvetemültek. Azt is mondják: Nem szükséges a keresztség azok számára, kiknek elég a hit. Mert hiszen Ábrahám sem a víznek, hanem a hitnek szentsége által nyerte el Isten kegyét. De minden bizonyításban hatásosabb a későbbi bizonyíték és a következő felülmúlja az előzőt bizonyító erőben. 2. Bárha azelőtt, vagyis Krisztus kínszenvedése és feltámadása előtt a csupasz hit által is adatott üdvösség; de mióta a hit kibővült azzal, hogy hinni kell az Úr születésében, kínszenvedésében és feltámadásában, a hit felesküvéséhez is hozzájárult a keresztség pecsétje; ez mintegy az öltözéke a hitnek, mely azelőtt csupasz volt, de már nem állhat fenn saját törvénye nélkül. 3. Mert azóta már fennáll a keresztség törvénye és meg van adva (*kiszolgáltatásának*) formája: „Menjetek – úgymond az Úr – tanítsátok a nemzeteket, megkeresztelvén őket az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevére”⁶² Ehhez a törvényhez hozzájárult az a szabály: „ha valaki nem születik újjá a vízből és Lélekből, nem mehet be a mennyek országába”.⁶³ Ez a szabály a keresztség felvételének szükségességére kötelezte a hitet. Ettől fogva tehát minden hívő megkeresztelkedett. 4. És ez az, amit maga az Úr is megparancsolt (*Saulnak*), mikor a látásvesztés csapása érte: „Kelj fel – mondta –, menj be Damaszkuszba, ott megmutatják neked, mit kell cselekedned”⁶⁴ Vagyis meg kell keresztelkedned; csak ez hiányzott már neki; egyébként már eléggé tudomásul vette és elhitte, hogy a Názáreti az Úr, az Isten Fia.

14. De aztán magának az Apostolnak alapján újítták meg az ellenvetést, mert azt mondta: „Mert nem keresztelni küldött engem Krisztus”.⁶⁵ Mintha bizony ez az érv megszüntetné a keresztséget! Hát akkor miért keresztelte meg mégis Gaiust, Crispust és Stephanas egész házáat.⁶⁶ Egyébként is, ha nem is küldte őt Krisztus keresztelni, a többi apostolnak mégis megparancsolta, hogy kereszteljének. 2. De ezeket ő azon idők viszonyai miatt írta a korinthusiaknak, mert szakadások és pártoskodások zajlottak köztük, az egyik párt Pálhoz, a másik Apollóhoz szított. Ezért az apostol békeszeretetében, hogy ne úgy lássék, mint aki mindent magának sajátít ki, azt írta, nem az a küldetése, hogy kereszteljen, hanem az, hogy igét hirdessen. Mert hiszen az igehirdetés megelőzi a keresztelést és meg is előzte; de azért azt hiszem: akinek szabad volt prédikálni, annak szabad volt keresztelni is.

15. Nem tudom, van-e még, amit a keresztség körüli vitában szólnak eresztenek. Azért kifejtem azt, amit előbb elhagytam, nehogy úgy lássék, hogy nyiladozó szemeket akarok bekötni. Az Úr evangéliuma és az Apostol levelei alapján: egy keresztségünk van, mert egy az Úr és egy a keresztség⁶⁷ és egy az Egyház a mennyben. De hogy az eretnekek tekintetében milyen szabályt kell követni, azt a dolog érdeme szerint kell megfontolni. A keresztség ugyanis nekünk adatott. Az eretnekeknek azonban semmi közösségük sincs a mi egyházi életünkben; hogy kívül állnak, arra elég bizonyíték az áldozás közösségének megvonása tőlük. Nem kell számukra ugyanazt elismernem, amit nekem parancsoltak; mert nem ugyanaz a mi Istenünk és az övéké, nem egy a Krisztus, vagyis nem ugyanaz, tehát a keresztség sem egy, mert nem

⁶⁰ Ezt ironikusan mondja.

⁶¹ Mt 10,37.

⁶² Mt 28,19 – a latinban: in nomen, azaz: nevére áll Tertulliónál, a Vulgata: in nomine-t ír.

⁶³ Jn 3,5.

⁶⁴ ApCsel 9,6.

⁶⁵ 1Kor 1,17.

⁶⁶ 1Kor. 1,14.16.

⁶⁷ Ef 4,5.

ugyanaz; mivel ez nincs meg náluk szabályosan, tehát kétségtelenül nincs is meg; mert nem jön számba az, ami nincs; azért nem is vehetik fel (*a keresztséget*), mert nincs nekik keresztségük. De erről már részletesebb értekezésünk van görög nyelven.⁶⁸ Tehát csak egyszer szállunk le a keresztségbe, egyszer részesülünk ezáltal bűnbocsánatban, mert ezeket nem szabad ismételni. Különbözik pedig a fajzsidó izraelita⁶⁹ naponként végez szertartásos mosdást, mert naponként beszennyeződik. Hogy ez ne történjék meg velünk is, azért van a törvény az egy keresztségről. Áldott a víz, mely egyszer mos le; nem is lesz gúny tárgya a bűnösök előtt, és nem is szennyezi be újra azokat, kik megfürdöttek benne, mint az a víz, mely a sűrű fürdéstől maga is szennyesé vált.⁷⁰

16. Van ugyan nálunk is második keresztség, de ez is egy: a vérkeresztség ti., erről mondja az Úr azután, hogy vízben már megkeresztelkedett: „Keresztséggel kell megkereszteltetnem”.⁷¹ Mert „a víz és vér által jött”, írja János;⁷² hogy a vízben megkeresztelkedjék, a vérben megdicsőüljön és ezért eljött, hogy minket a víz által meghívjon, hogy a vér által választottakká tegyen. 2. Ezt a kétféle keresztséget bocsátotta ki átszúrt oldalának sebéből azért, hogy akik hisznek vérben, vízben keresztelkedjenek meg és akik a vízkeresztséget felvették, azok a vértanúságot is elviselhessék. Ez az a keresztség, mely a föl nem vett vízkeresztséget is pótolja és ha az elveszett, visszaadja.⁷³

17. Hátra van még tárgyalásunk befejezéséhez, hogy arról is szóljunk, ki adja és ki veszi föl a keresztséget. Adni a főpapa van joga; ennek pedig püspök a neve; aztán a presbitereknek és a diakonusoknak; de nem a püspök felhatalmazása nélkül; ezt az egyház méltósága miatt kell így tenni; ha ezt megóvjuk, megóvjuk a békét is. 2. Egyébként a világiaknak is joguk van keresztelni mert amit egyformán vettek, egyformán adhatják,⁷⁴ hacsak ezután nem akarjuk a püspököket, vagy papokat és diakonusokat tanítványoknak⁷⁵ nevezni. Az Isten szavát nem szabad elrejtteni senki előtt; épp ezért a keresztséget is, mely az Isten egyforma ajándéka mindenki számára, mindenki kiszolgáltathatja. De mennyyel inkább kötelezi a világiakat a tisztességtudás és a szerénység, – mikor erre az előjárók⁷⁶ is kötelezve vannak: ti. ne tulajdonítsák maguknak a püspöknek fenntartott hivatal! A püspökségért való vetélkedés az egyházszakadás szülőoka. Azt mondta a szentséges apostol, hogy minden szabad, de nem minden hasznos.⁷⁷ 3. Legyen tehát számodra elég, ha ezzel a joggal akkor élsz, ha szükség van rá, tehát ha erre kényszerít a hely, az idő, a személy állapota; mert a segítő jóakarátát akkor veszik szívesen, mikor ezt sürgeti a veszély körülménye, mert ha ilyen esetben nem szolgáltatja

⁶⁸ Tertullian tudott görögül. Hogy írt-e görögül eretnek keresztségről, annak fennmaradt művei közt nincs nyoma.

⁶⁹ A zsidóságra megtért prozelitával ellentétben.

⁷⁰ Az afrikai egyházban szokásban volt, hogy az eretnekeket, ha katolikusokká lettek, újra megkeresztelték. Ezzel a szokással ellentétben Rómában nem keresztelték újra az eretnekeket. Ez a szokás lett Szent Ciprián és Szent István pápa vitája után győztes az Egyházban, mert ez felelt meg az apostoli hagyománynak és a Szentírásnak. Tertullian jogász csavarással intézi el az „egy keresztségről” szóló tételt azzal hogy az eretnekek nem szabályosan (rite) keresztelnek, tehát – nincs is keresztségük. Érvelése hibás, de mentségére szolgál, hogy a keresztségre vonatkozó tanítás az ő idejében még nem volt eléggé kifejtve – és saját egyházának gyakorlata, mellyel az eretnekeket újra keresztelte, megtévesztette.

⁷¹ Lk 12,50.

⁷² 1Jn 5,6.

⁷³ Tertulliannak egész helyes hite van a vértanúság értékéről. A vértanúság pótolja a vízkeresztséget; ha ugyanis olyan valaki szenved vértanúságot Krisztusért, aki nincs megkeresztelve, az üdvözü. Azon, hogy a vértanúság visszaadja az elveszett keresztséget, Tertullian nyilván azt érti, ha valaki súlyos bűnnel elveszti a keresztségi kegyelmet (pl. eretnekké lesz) a bűnbánó lélekkel elszenvedett vértanúság épp úgy megtisztítja a bűntől, mint a vízkeresztség.

⁷⁴ A világiak épp úgy felvették a keresztséget, mint a püspökök, papok, tehát épp úgy adhatják is.

⁷⁵ Vagyis laikusoknak, világiaknak nevezni.

⁷⁶ Papok, szerpapok.

⁷⁷ 1Kor 6,12.

ki a keresztséget, mit szabadon tehet, felelős lesz annak az embernek a vesztéért. 4. Az asszony szemtelensége, mellyel valaha tanítani merészelt volna az Egyházban,⁷⁸ nem fogja megszerezni számára a jogot, hogy kereszteljen. Hacsak valami új bestia nem támad köztük, mint volt a korábbi;⁷⁹ hogy miként az meg akarta szüntetni a keresztséget, úgy ez saját maga szolgáltatassa ki azt. 5. Hogyha az a könyv, mely hamisan viseli Pál nevét, Thekla példájával védi is a nők jogát arra, hogy tanítsanak és kereszteljenek, tudják meg erre vonatkozóan, hogy az az ázsiai presbiter, aki ezt a könyvet megírta – mintegy a saját tollából gyarapítva Pál könyveit –, miután rábizonyították, bevallotta, hogy a Pál iránt való szeretete ösztönözte erre⁸⁰ és ezért tisztességéből távozott. Hogy is volna hihető, hogy az adjon hatalmat a nőknek tanítani és keresztelni, aki még tanulni sem engedte őket következetesen (*az egyházban*). „Hallgassanak – mondotta Pál – és otthon férjüket kérdezzék meg.”⁸¹

18. Egyébként, hogy a keresztséget nem szabad könnyelműen kiszolgáltatni, tudják azok, akiknek ez a hivataluk. Az a szabály: „Adj mindenkinek, aki tőled kér”⁸² – elsősorban az alamizsnára vonatkozik. A mi esetünkre inkább ezeket a szabályokat kell alkalmazni: „Ne vessétek, ami szent, a kutyák elé és a disznók elé a ti gyöngyötöket,”⁸³ továbbá ezt: „Kezedet elhamarkodva fel ne tedd valakire, hogy ne legyen részed idegen bűnökben”⁸⁴ 2. Ha pedig arra hivatkoznál, hogy Fülöp oly hamar megkeresztelte az etiópiai királyné udvari emberét,⁸⁵ ne felejtjük el, hogy erre az eljárásra az Úr nyilvánvaló és kifejezett jóváhagyása jogosította fel. Hisz a Szentlélek parancsolta Fülöpnek, hogy arra az útra térjen; maga az udvari ember nem is tétlenkedett, nem is úgy viselkedett, mint aki sebtiben meg akar keresztelkedni, hanem imádság céljából a templomhoz utazott és a Szentírást olvasta, mikor Fülöppel találkozott. Így küldte hozzá Isten a maga küldöttjét; a Lélek meg is hagyta neki, hogy csatlakozzék a kocsin ülő udvari emberhez; a Szentírásnak hite élesztésére alkalmas helyét olvasta; szívesen fogadta a buzdítást, megértette, hogy az a (bibliai) hely az Úrra vonatkozik, nem is késett azt elhinni. Ezért nem vártak a keresztséggel, mely után az apostolt⁸⁶ dolga végeztével a Lélek elragadta. 3. Igaz, hogy Pál is gyorsan jutott a keresztséghez. Mert vendéglátója, Simon,⁸⁷ hamar felismerte benne az Isten választott edényét. Az Isten jóváhagyása előre küldte biztató jeleit. Minden kérés csalhat és csalatkozhatik. – 4. Ennélfogva a keresztség elhalasztása bármely személy állapotára és előkészületére, de korára való tekintetből hasznos lehet; áll ez elsősorban a gyermekekre. Mert miért kellene, ha nem szükséges, a keresztszülőket⁸⁸ veszélybe dönteni, kik halandóságuk miatt maguk is cserbenhagyják, amit fogadtak, de meg csalódhatnak is, amint rossz jelleme kifejlődik abban, akiért jótálltak. – 5. Azt mondta ugyan az Úr: „Ne tartsátok őket vissza tőlem.”⁸⁹ Jöjjenek hát az Úrhoz, mikor felnőnek,⁹⁰ jöjjenek, mikor már tanulhatnak, amikor már

⁷⁸ Utalás 1Kor 6,12-re.

⁷⁹ Akiről az első fejezetben szólt.

⁸⁰ A hamisításra.

⁸¹ Tertullianus cáfolja az „Acta Pauli” c. apokrif irat Theklára vonatkozó adatából vett érvet a nők keresztelési joga mellett. Ennek a könyvnek kopt fordítását fedezte fel 1897-ben K. Schmidt 2000 papirusz-darabon. 1904-ben ki is adta (*Acta Pauli Lipsiae*; 2. ed. 1905.) Tertullianus adata egyébként fontos irodalomtörténeti szempontból. Érvéle az ellen, hogy a nők egyáltalán, még szükség esetén se kereszteljenek – ellenkezik saját előbb kifejtett elveivel, az egyház hagyományával.

⁸² Lk 6,30.

⁸³ Mt 7,6.

⁸⁴ 1Tim 5,22.

⁸⁵ ApCsel 8,26 sk.

⁸⁶ Fülöp diakonust.

⁸⁷ Emlékezetből, tévesen írja Tertullianus. Pál Damaszkuszban, Judáshoz tért be és Ananiás keresztelte meg.

⁸⁸ Sponsores. Értékes adat arra vonatkozólag, mily régóta (Kr. u. 200) vannak keresztszülők a gyermekek keresztelésénél. Már akkor a keresztszülők tették le a keresztségi fogadást. Ebből érthető Tertullianus mondata.

⁸⁹ Mt 19,14.

⁹⁰ Ez a tertullianus rabulisztika!

megértik, kihez kell menniök; legyenek akkor Krisztushívők, mikor már megismerni tudják Krisztust. Miért sietne ez az ártatlan kor a bűnök bocsánataért?⁹¹ Vajon óvatosabban járna el a kisdedekkel szemben a polgári törvény, mikor földi vagyont nem bíz rájuk; mi pedig az istenit bízunk rájuk? Legalább már annyira jussanak, hogy kérni tudják az üdvösséget, hogy úgy lássék, valóban kérőnek nyújtod.⁹²

6. Nem kisebb ok szól amellett, hogy a házassági köteléken kívül élők számára is elodázzák a keresztséget; ezeket ugyanis a kísértés fenyegeti; ha szüzek, érett voltuk miatt, ha özvegyek, a szabad élet⁹³ miatt. Addig kell számukra elodáznia, míg vagy házasságot nem kötnek, vagy meg nem szilárdulnak az önmegtagadásra. Aki megéri a keresztség súlyát, inkább fél a keresztség felvételétől, mint elodázásától; az éppen megőrzött hit viszont biztos lesz üdvössége dolgáról.⁹⁴

19. A keresztség számára az ünnepélyesebb nap a Húsvét napja; ezen a napon történt az Úr kinszenvedése, melybe a keresztség által mi is belemerülünk.⁹⁵ Azt sem alap nélkül magyarázhatjuk előképként, hogy mikor az Úr az utolsó húsvétjára készült, azt mondta az előkészítéssel megbízott tanítványoknak: „találkoztok egy vizet vivő emberrel”.⁹⁶ Vízrel jelezte tehát, melyik lesz a húsvét ünneplésére alkalmas hely. 2. Azután pedig a Pünkösdig nagyon örvendetes idő a keresztség kiszolgáltatására. Ez alatt győződtek meg a tanítványok az Úr föltámadásáról és ekkor részesültek a Szentlélek kegyelmében; ekkor bizonyosodtak meg az Úr eljövetele né reményében, hiszen mikor az ég visszakarta őt, az angyalok az apostoloknak azt mondták, úgy tér majd az Úr vissza, mint ahogy a mennybe fölment.⁹⁷ Ez pedig Pünkösdkor történt.⁹⁸ De meg Jeremiás is azt mondja: „És összegyűjtöm őket a világ végéről az ünnepnapon.”⁹⁹ Egyébként azonban minden nap az Úr napja, minden óra, minden idő alkalmas a keresztségre; ha van is különbség köztük ünnep szempontjából, a kegyelem szempontjából nincs különbség.

20. Akik a keresztségre készülnek, azoknak sűrű imádsággal, böjttel, térdhajtásokkal, virrasztással kell imádkozniok és minden előbb elkövetett bűneik megvallásával előkészülniök. Tartsák szemük előtt János keresztségét is: megkeresztelkedtek - úgymond az Írás - megvallván bűneiket.¹⁰⁰ Nekünk boldogoknak kell lennünk, hogy most nyilvánosan megvallhatjuk bűneinket és csúnya tetteinket; mert ezzel egyrészt eleget teszünk az eddig elkövetett vétkekért, másrészt pedig megerősítjük magunkat testünk és lelkünk sanyargatásával az elkövetkező kísértésekre: „Vigyázzatok és imádkozzatok – úgymond az Írás –, hogy kísértésbe ne essetek.”¹⁰¹ 2. Én azt hiszem, azért estek kísértésbe, mert elaludtak és elhagyták az Urat, mikor ellenségei elfogták; sőt még az is közülük, aki vele maradt és kardot rántott, háromszor tagadta meg őt. Már elhangzott ugyanis a szó, hogy senki megpróbáltatás nélkül a mennyországot meg

⁹¹ A csecsemőkeresztségnek megvan a maga értelme, célja: az eredeti bűn eltörülése. Tertullian, bár itt rabulistikából ezt elhallgatja, egyébként nem tagadja, sőt néhányszor határozottan állítja, hogy Ádám vétke áteredt az egész emberi nemre és azt megrontotta.

⁹² Utalás a keresztlési szertartás kezdetére. Mit kérsz: A hitet. A hit mit ad neked? Örök életet. Ez is olyan mozzanat, melyből a keresztségi szertartás ősisége tűnik elő.

⁹³ Lat. vagatio.

⁹⁴ Tertullian rigorizmusa tűnik elő e sorokból. Hogy a keresztség után ne vétkezzék az ember és így hite ép maradjon, azért minél később vegye fel a keresztséget.

⁹⁵ A keresztség misztériuma a Krisztus halálával való egyesülés. Róm. 6.

⁹⁶ Mk 14,13.

⁹⁷ ApCsel 1,11.

⁹⁸ Tertullian még nem tesz különbséget az Áldozócsütörtök és a Pünkösd napja közt. A húsvétól pünkösdig terjedő időt egészben szemléli és nem osztja szét az üdvtörténet eseményeit (föltámadás, mennybemenetel, Szentlélek eljövetele) külön ünnepnapokra.

⁹⁹ Jer 31,8.

¹⁰⁰ Mt 3,6.

¹⁰¹ Mt 26,41.

nem nyeri.¹⁰² 3. Az Úrra, keresztsége után, miután negyven napig böjtölt, mindjárt kísértések vártak. Tehát nekünk is – mondhatná valaki – inkább böjtölni kellene a keresztség után. De ki tartana ettől vissza? Hacsak nem az, hogy örvidenünk kell és boldognak lennünk üdvösségünk elnyerése miatt. 4. De én úgy vélem, hogy az Úr azzal, amit tett, a zsidók rossz példáját fordította vissza rájuk dorgálásként. Mert amikor a zsidó nép átment a tengeren és a pusztába vonult, ott, még negyven évig az isteni javakkal táplálkozott, mégis inkább hasára és ínyére volt gondja, mint az Istenre. Ezzel ellentétben az Úr megkeresztelkedése után, mikor negyven napot a pusztában töltött, ott böjtöt tartott és megmutatta, hogy az Isten embere nem kenyérral él, hanem Isten igéjével és hogy a test és mértéktelent kívánó has által gerjesztett kísértéseknek az önmegtagadás az ellenszere,

5. Ti pedig, áldottak, kire az Isten kegyelme vár, mikor az újjászületést adó szentséges fürdőből kiszálltok és először tárjátok ki kezeteiket anyátoknál,¹⁰³ testvéreitekkel együtt: kérjétek az Atyától, kérjétek az Úrtól: bő kegyelem, (a Szentlélek) ajándékainak osztása vár rátok. „Kérjétek és kaptok”,¹⁰⁴ mondja az Írás. Kerestetek ugyanis és találtatok; zörgettetek és megnyílt számotokra az ajtó. Csak arra kérlek titeket, hogy imádságtokban a bűnös Tertullianról is megemlékezzetek.

¹⁰² Lk 22,28.

¹⁰³ Az Egyházat érti.

¹⁰⁴ Mt 7,6.

Jeruzsálemi Szent Cirill beavató hitoktatásai

Bevezetés (Kühár Flóris)

Tertullianus a kereszténység avatás két szentségét, sacramentumát ismerteti meg, úgy, ahogy azokat 200 körül az afrikai egyház végezte. A harmadikról, az Eucharisztia-ról ebben a munkájában, melyet a keresztiségre készülők számára írt, nem szól. A második szerző, kinek munkája nyomán az ősegyház szentségi életét bemutatjuk, Jeruzsálemi Szent Cirill, már a felszabadult Egyházban él (313–386), mégpedig Keleten, Jeruzsálemben.

Szent Cirill keresztény szülőktől született, kezdettől fogva keresztény nevelésben részesült. Gyermekkorának nagy élményei azok, melyekben szemtanúja volt a mi Urunk életével, halálával, feltámadásával megszentelt helyek megtisztításának, a kereszt feltalálásának, a szent helyeken kápolnák, templomok építésének Nagy Konstantin és édesanyja, Szent Ilona által. Ő még látta Betlehemet elhagyottan, mielőtt a kegyelet gondjaiba vette volna; tanúskodik arról, hogy azon a helyen, ahol Krisztus keresztje állt, gyermekkorában még kert volt, arról is, hogy a szent sír előtt kietlen barlang szolgált előcsarnokul, mielőtt Konstantin a szent sírt rendbehozatta volna.

Életéről nem sok adat szól. 325-ben, a niceai zsinat évében diakonussá szenteli Macarius püspök; majd később II. Maximus püspöktől elnyeri a presbiteri rendet. Tehetsége, szónoki készsége kitűnő megnyilatkozási teret kap akkor, midőn püspöke rábízta a katechumenátus vezetését. Szónoki tevékenységének gyümölcse: *24 hitoktató beszéde*. 348-ban Acatius caesareai érsek a Szentváros püspökévé szenteli, Cirill korának nagy dogmatikai vitájában, melyben az arianizmus Krisztusnak az Atyával való egylényegűségét (a homousia-t), tehát igaz istenvoltát tagadta, a niceai zsinat álláspontján áll, bár a homousios (egylényegű) műszót nem használja ránk maradt irataiban, csak egyszerűen mondja Krisztust igaz Istennek, aki „Isten az Istenből”. Ezért is, meg hogy ragaszkodott a niceai zsinat által a jeruzsálemi püspöki széknek adott tiszteletbeli elsőséghez, üldöztetést kellett szenvednie az ariánus érzelmű Acatius-tól. Kétszer is letették Cirillt püspöki székéből zsinati határozattal az ariánus püspökök (357, 360). A hitelhagyó Julián császár visszaengedte székhelyére. Cirill így tanúja lett a császár siralmas kudarcának, mikor a zsidók számára fel akarta építtetni a jeruzsálemi templomot, melyről az Úr azt mondta: „Kő kövön nem marad” belőle. Valens császár 367-ben megint száműzte Cirillt. A császár halála után visszatért a szent városba. A 381-ben tartott konstantinápolyi egyetemes zsinaton részt vett, a zsinat megvédte azokkal szemben, akik igazhitűségét és püspökké választásának érvényét vonták kétségbe. 386-ban halt meg Jeruzsálemben.

Szent Cirill 24 hitoktató beszéde (Catecheses) a *katechumenatusnak* ez időben való kifejltségéről tanúskodik. Míg Tertullianus korában, mint láttuk, a hitjelöltek csoportja még inkább alkalmi, nem intézményszerű jelenség az egyházban, Szent Cirill idejében a katechumenátus már szervezett, jogi keretbe foglalt állapot. A 3. században alakult ki ez az intézmény, hogy a keresztiségre jelentkezők kipróbálására, hitoktatására és erkölcsi nevelésére szolgáljon. A jelentkezőket jótállók, kezesek mutatták be a püspöknek. A püspök megvizsgálta szándékukat és ennek eredménye szerint engedte őket a hitjelöltek rendjébe. Ettől kezdve résztvehetek az istentiszteletnek első, tanító jellegű részén, melyet latinul missa catechumenorumnak neveztek. Ez a rész könyörgésekből, zsoltáreklésből, az ó- és újszövetségi szentkönyvek olvasásából (lectio, evangélium) és a hozzájuk fűzött szentbeszédből (homiliai) állt. Ennek végzetével a hitjelöltek felügyeletével megbízott diakonus a hitjelölteket elbocsátotta. A felajánlással kezdődő „hívók miséjén” (missa fidelium) még nem vehettek részt. Egyházankint és a szükséglet szerint különböző volt a hitjelöltség

időtartama. Amint az egyház meggyőződött szándékuk komolyságáról, a hit ismeretében és az erkölcsi életben való előhaladásukról, megengedte nekik a keresztség fölvetelére való jelentkezést. Ettől kezdve „megvilágosítandók”-nak (photizomenoi) a latin egyházban „kérelmezők”-nek (competentes) nevezték őket.¹⁰⁵

A keresztségre való előkészítés a nagybőjt folyamán történt e célra szolgáló hitoktatással, vizsgálatokkal, exorcizmussal, bizonyos szertartások elvégzésével. A hitoktatás vezérfonala az apostoli hitvallás volt. Erre éppen Szent Cirill hitoktatásai adnak klasszikus példát. *Bevezetésében* a keresztelendőkre váró kegyelem nagyságáról szól. Öt első hitoktatásában a megtérést tárgyalja; a bűnt, bűnbánatot, a hitet ismerteti. Aztán (6–18. hitoktatás) az apostoli hitvallás tételeit veszi sorra, kifejti a hitágazatokat, megvédi a katolikus hitet a kor eretnekségeivel és tévtanaival szemben.

A hitvallást előszóval való közlés által tanulták meg a hitjelöltek. Ugyanúgy tanulták meg előszóval való közlés alapján a Miatyánkot.

A keresztség kiszolgáltatásának időpontja Krisztus feltámadásának éjjele, Nagyszombat este összegyűltek a kérelmezők a keresztelőkápolna előcsarnokában és megvárták a szent misztériumok kezdetét.

Ezek sorrendjéről, tartalmáról Szent Cirill 5 avatásba bevezető (mystagogikus) hitoktatása szól (19–24. hitokt.)

Ezzel az öt mystagogikus hitoktatással Szent Cirill utólag, a húsvét hete folyamán magyarázta meg a megkeresztelteknek (neophotistoi: újonnan megvilágosítottak) a három avató szentség, (keresztség, bérmlás, Oltáriszentség) szertartásait, ezek dogmatikai tartalmát és erkölcsi jelentőségét.

Az *első* hitoktatásban az előcsarnokban történt szertartásokról beszél; az ördögnek való ellenmondásról és a hitvallás letevéséről. Már ez a beszéd is fellebbenti azt a fátyolt, mely a *misztériumokat* takarta, a titoktartás fátylát (disciplina arcani). Szent Cirill mindjárt bevezetésében megmondja az okot, miért alkalmazta az Egyház is (mint a pogány misztériumok is) a titoktartás fegyelmét saját avató szentségeire. Az első élmény erejét akarta fokozni, ezáltal hatását az egész életre biztosítani. Másrészt nem akart rájuk vonatkozólag addig a szó, az oktatás megvilágosító erejével élni, amíg a *szentségekben vett kegyelem maga meg nem világosította* a hallgatók lelkét. Az Egyház tehát elsősorban pedagógiai okokból alkalmazta a titoktartást az avató misztériumok körül; az üldözések idején más oka is volt: hogy ki ne tegye szentségeit félreértéseknek, a pogányok által való elferdítéseknek, meggyalázásnak.

Míg Tertullian csak homályosan utal az ördögnek való ellenmondásra, Szent Cirill első hitoktatásában részletesen és szemléletesen írja le az egész szertartást. A szent cselekményen valóban a *misztérium* hangulatát érezzük. Drámai, titkos küzdelembe állítja az Egyház a hitjelöltet. A húsvét előestéjén, az est homályában nyugat felé fordul – ott a sötétség fejedelmének az országa – az avatandó és úgy mondja el a felszólításra a maga elszánt választát, mellyel vállalja a harcot a sátán, az ő cselekedetei, az ő pompája ellen.

Ezután Kelet felé fordul, ahonnan támad az Igazság Napja, Jézus Krisztus. Keletről jó a világosság, a lélekben világosságot a hit teremt. Az avatandó, miután kifejezte, hogy Krisztushoz csatlakozik, most elmondja a hitvallást; Jeruzsálemben ez alkalommal egészen rövid hitvallást; (a hosszabbról a megelőző hitoktatások szóltak).

Második hitoktatásában Cirill a keresztségi szertartásoknak azt a részét tárja fel, mely magában a baptisteriumban ment végbe.

Amint beléptek a jelöltek a keresztelő kápolnába, *levetették tunikájukat*. Meztelenségükkel hasonlók lettek Ádámmal és a kereszten függő Krisztushoz. Levetették a régi embert, hogy

¹⁰⁵ A katechumenatusnak a nyugati egyházban való fejlődéséről vö.: A. Dondeyne: La discipline des scrutins dans l'Eglise latine avant Charlemagne; *Révue d'hist. ecclés.* 28 (1932) 5–33, 751–787.

Krisztusba öltözzenek. Majd egész testüket megkenték exorcizált olajjal (ma a katechumenok olajának mondjuk). Rómában a Sacramentarium Gelasianumtól kezdve mai napig változatlan szertartás szerint a keresztelendő mellét és hátát kenik meg. Tertullianus erről a megkenésről még nem tesz említést, Római Szent Ipoly már igen. – Következett a háromszori alámerülés az Atya, Fiú, Szentlélek nevére.

Ahogy Szent Cirill a háromszori alámerülések mibenlétéről, Krisztus halálát, sírjátételét, feltámadását a misztériumok jelképes módján megjelenítő erejéről beszél, az minden gondolatában és kifejezésében is Szent Pál a rómaiakhoz írt levele 6. fejezetének magyarázatából fakad. Épp ezért nem sekélyesíti el a keresztény misztérium titkos mélységeit, hanem világosságot derít a titokra.

Szembeállítja a keresztséget János keresztségével, mint ahogy Tertullianus teszi. De Cirill mélyebb és igazhitűbb Tertullianusnál. Cirill szerint a keresztségnek hármasság hatása van: büntörlés, a Szentlélek adománya által a fiúváfogadás, Krisztus kínszenvedésének hasonmásában való részesítés. Tertullianus szerint a keresztség nem adja meg a Szentlelket, csak előkészíti rá. Cirill azt állítja, hogy János keresztsége megadta a büntörlést és a fiúváfogadást, és ezzel nagyobb jelentőséget tulajdonít neki, mint Tertullianus, aki szerint János keresztsége a bűnbánatnak volt a jelzője, maga a bűnbánat azonban a fölvevő lelki ténye volt, nem kegyelmi hatás.

Cirill a keresztség szertartásai közül csak a kiemelkedőbbeket említi; nem szól itt a keresztség szenteléséről, meglétéről, a Szentháromság személyeihez szóló epiklízisét említette 3. hitoktatásában (III. Cat. 3. f. M P G 33.430) – (Tertullianus részletesen tárgyalja) –, nem említi, hogy a megkereszteltek fehérbe öltöztek.

Harmadik hitoktatásában a szent krizmáról, a bérmálás olajáról szól. Magáról a szentség anyagáról megtudjuk tőle, hogy illatszerekkel vegyített olaj volt; ez világosan kifejezi, hogy a krizma meg volt szentelve. Kifejti, párhuzamba állítja a kenyér és bor konszekrációjával (3. fej.). A krizmaszentelés úgy történt, hogy epiklízis-sel lehívták rá a Szentlelket. A megkereszteltnek a püspök megkenete krizmával homlokát, fülét, orrát és mellét. A latin egyházban rendszerint csak a homlokot kenték meg. Ezzel szemben más adatok is tanúsítják a görög egyházban az egyes érzékszervek megkenését. (Érdekes, hogy a nyugati egyházban az utolsó kenetnél találjuk meg jórészt ugyanazon érzékszervek megkenését.) Szent Cirill a legfontosabbnak a homlokkenést tartja, a 4. avató magyarázatban (7. fej.) csak ezt említi, mikor a bérmálásról szól. Előadásában nem említi, mely szavak kíséretében történt a bérmálás kiszolgáltatása, de 18. hitoktató beszédéből (33. sz.) ki lehet következtetni, hogy ez lényegében ugyanaz volt, mint a görög egyházban most is használatos szöveg: a Szentlélek közösségének pecsétje; ma „közösség” helyett „ajándék” – mondanak. Szépen fejti ki azt Szent Cirill, hogy mi a hatása a bérmálás kenetének. A Szentlelket megerősítésül adja a hívőnek ez a szentség, hogy a keresztény életben előhaladjon és Krisztusért harcolni tudjon. (4. fej.) Ezáltal lesz a keresztény ember maga is fölkenetté, méltán viseli Megváltójának, Krisztusnak, a Fölkenetnek nevét.

Tertullianus különválasztva szól a bérmálás kenetéről és a kézrátételről. A Szentlélekben való részesedést ő a kézrátételnek tulajdonítja. Cirillnél a hangsúly a krizmával való megkenésen van, se a kézrátételt, se a kereszttel való megjelölést nem említi, bár minden valószínűség szerint maguk az egyes fölkenések keresztalakban történtek. A kézrátétel szertartása pedig – mint a latin egyházban is – összeolvadt a homlok megkenésével.

A *negyedik hitoktatásban* Szent Cirill az Úr testéről és vérééről beszél hallgatóihoz. Főleg ez a hitoktatása volt oka annak, hogy mikor a 16. század folyamán Szent Cirill hitoktatásai ismertek lettek Nyugaton, a protestánsok kétségbe vonták a munka hitelességét és azt mondták, hogy az egészet Rómában találták ki. Ez a beszéd ugyanis csodálatos világossággal és pontossággal fejezi ki az Egyház örök hitét az Oltáriszentség misztériumában. Itt hiába a tagadás, a csűrés-csavarás. Szent Cirill ugyanazt tanítja, mint Aquinói Szent Tamás és a trienti

zsinat. A kenyér és bor átváltozik Krisztus testévé és vérévé. Az átváltozás után a kenyér csak typus, jelkép, benne Krisztus valóságos teste. Mást mutat ugyan a külszín, mást tapasztalnak az érzékszervek; de Cirill ugyanazt mondja, mint Szent Tamás: ne a szem, az ízlés szerint ítélj meg, hanem a hit szerint az Eucharisziát. (6. fej.) Vagy mint Szent Tamás mondja: Praestet fides supplementum sensuum defectui. „Pótolják a rest érzéket a merész hit szárnyai.” Amit Szent Cirill tanít, határozottan ellenmond Luthernek, aki szerint a kenyér és bor nem változnak át Krisztus testévé és vérévé, Krisztus teste az elemek átváltozása nélkül van jelen a vétel pillanatában. Szent Cirill szerint: „A vizet egyszer Krisztus borrá változtatta Galilea Kána nevű városában; a bor vérhez hasonlít. És talán kevésbé érdemesítenők őt hitünkre, mikor a bort vérré változtatja?” Még a szó – metabilón – is jellegzetes; a szentatyák teológiájában ez ugyanoly súlyú; mint a skolasztikában a „transsubstantiatio”, átlényegülés. Az átlényegülést valló tant nevezük éppen metabolizmusnak.

Hogy Kálvinnak Szent Cirill még élesebben ellenmond, annak megvilágítására elég annyit mondani, hogy Kálvin szerint az Eucharisziában csak a praedestináltak, és ők is csak Krisztus *erejét* veszik, nem az ő testét és vérét, nem őt magát. Hogy tiltakozik a hit ilyen kiüresítése ellen Szent Cirill minden szava! „Krisztus szavát hallván – ki kételkedhetik, azt mondva, hogy ez nem az ő vére!” – „Krisztus testét és vérét magadhoz vevén: egytestűvé és egyvérűvé váljál vele?”

Olvasóinknak nem is részletezzük tovább ennek a beszédnek dogmatikai tartalmát. Tolle, lege.

Ötödik hitoktatásában Cirill kora jeruzsálemi liturgiájából a hívők miséjét ismerteti.

Megelőzte ezt a hitjelöltek miséje – missa catechumenorum. Annak végeztével a diakonus elbocsátotta a hitjelölteket, majd az oltárra vitték a hívektől összegyűjtött áldozati adományokat, a kenyeret és bort. Ezután a püspök és a presbiterek *kezet mostak* a diakonus által nyújtott vízzel. Először ezt a szertartást magyarázza Szent Cirill. Következik a hívek *békecsókja* egymásközt; majd a párbeszéd előkészítés az eucharisztikus imádságra (mi praefationak mondjuk): föl a szívekkel... Minden szentmisében ugyanezt halljuk ma is a praefatio elején. Magának az *Eucharisztia-imádságnak* tartalmát csak kivonatossan közli (6. fej.). Ezt a *Trishagion*, a Sanctus fejezi be. Ezután szól *epiklézisről*, a Szentlelket lehívó imádságról. Az átváltoztatást Cirill ennek az imádságnak tulajdonítja (7. sz.). A *konszekráció* után következik az *Egyház békéjéért*, a világ rendjéért; az uralkodókért, a vitézekért, betegekért, bajlódókért szóló imádság. Ez az imádságsorozat ma is szokásos a görög liturgiákban; a római liturgiában nagypénteken találjuk meg ezt a sorozatos könyörgést. Különös jelentősége van a liturgiátörténet számára, hogy Cirill a *holtakról való megemlékezésről* is szól; az imádság tartalma megfelel a római misekánon Communicantes – memento mortuorum - Nobis quoque imádságainak. Fontos az is, hogy Cirill meg is védi a meghalt bűnösökért való imádságot és ezzel tanúságot tesz a tisztítóhely hitéről, ha nem is használja ezt a szót. Azután a *Miatyánk* következik (Cirill kérésről-kérésre haladva fűz magyarázatot hozzá). Majd a szentáldozásra való előkészítés és maga a szentáldozás szertartása jön sorra. Itt különösen jellemző az akkori hívek áhítatos viselkedésének rajza a szentáldozáskor. Megint módot talál ez alkalommal Cirill, arra, hogy az átlényegülés hitét hathatósan kifejezze.

Áldozás után még egy *könyörgés* következik és ezzel vége a napi liturgiának.

Az a liturgia, melyet Szent Cirill ismertet, a IV. század első felének jeruzsálemi miseliturgiája. Ez a liturgia menete és tartalma szerint legközelebb áll ahhoz, melyet a görögök *Szent Jakab liturgiájának* mondanak, továbbá az *Apostoli Konstitúciók* (Constitutiones Apostolicae, 2. könyv 57. és 8. könyv 5. sk. fej.) liturgiájához. A liturgiátörténetben kora miatt is fontos; egyidejű körülbelül Serapion thmuisi püspök Euchologiumával. Amíg Cirill a jeruzsálemi liturgiát, Serapion az alexandriait (egyiptomi) tárja elénk.

Dogmatörténeti szempontból jelentős az epiklézisnek és hatásának említése. Szent Cirill vonatkozó szövege azonban nem mondja meg világosan, hogy ez az epiklézis megelőzte-e az

Úr alapító szavait, vagy követte. Így önmagában az 5. avató hitoktatás 7. sz. alapján nem tudjuk eldönteni, hogy Cirill *kizárólag* az epiklézisnek tulajdonította-e az átváltoztatást, vagy pedig az egész imádságnak, mely az Úr alapítószavait is magában foglalta. A mai keleti liturgiákban az epiklézis általában követi az Úr alapító szavait és azt kéri, hogy a Szentlélek változtassa át az elemeket. Serapion liturgiájában az epiklézis nem a Szentlélekhez szól, hanem a Logoshoz; tőle kéri az átváltoztatást az alapító szavak után. Az ősi egyiptomi liturgiában az epiklézis mindjárt a Sanctus után következett, az alapító szók előtt (Der-Balizehi papyrus). Ahogy Cirill összekapcsolja az Eucharisztia-imádságot, a Sanctus-t és az epiklézist, abból inkább arra lehetne következtetni, hogy az egyiptomihoz hasonlóan akkor még az epiklézis a konszekráció szavai előtt volt. Egyébként is, amit Cirill itt az epiklézisről mond, azt a 4. avatóbeszéd 1. sz.-ában ugyanúgy tulajdonítja az Úr szavainak: „Ez az én testem”. Ezért Szent Cirillt nem lehet azok közé sorolni, akik a későbbi görög teológusok véleményét vallják, hogy nem az Úr szavai, hanem az epiklézis által történik az átváltoztatás.¹⁰⁶

Amiket a Hitoktatások tartalmi ismertetése során elmondtunk, azokból nyilvánvaló, hogy páratlan kincsét alkotják az Egyháznak.

Jeruzsálemi Szent Cirill Hitoktatásait (melyekhez az általunk közölt misztagogikus hitoktatások is tartoznak), nem maga tette közzé, hanem egy ismeretlen szerző. Azt azonban, hogy ezek Szent Cirilltől származnak, az újabb időben nem vonja senki már kétségbe.

Fordításunk alapjául a Migne, P. G. 33. kötetében az 1060–1128 col.-kon közölt szöveg szolgált, melyet eredetileg D. Antoine Augustin Toulté rendezett sajtó alá (Paris 1720 – Migne új kiadása uo. 1857.).

¹⁰⁶ Az epiklézisről szóló keleti tant védi: N. Popoviciu (nagyváradi gör. kel. püspök): *Épikleza euharistica*, Sibiu 1933. Gondolatmenete és következtetései azért hibásak, mert a latin liturgiákat nem tekinti a hagyománynak a keletiekével egyenlő értékű tanúinak. A latin liturgiákban vagy nincs szoros értelemben vett epiklézis, vagy más jellegű, mint a keletieké.

Jeruzsálemi Szent Cirill hitoktató beszédei a megkereszteltekhez (Catecheses Mystagogicae)

I. hitoktatás

Azok számára, kik megvilágosítást¹⁰⁷ nyertek.

Szentleckéül Péter első katolikus levele szolgál attól kezdve: Józanok legyetek és vigyázzatok – (1Pt 5,8) – egész a levél végéig.

* * *

I. Már előbb szerettem volna hozzátok, az Egyház igazi és vágyva várt gyermekeihez, szólni ezekről a szellemi és mennyei titkos avató szertartásokról.¹⁰⁸ Mivel azonban nagyon jól tudom, hogy hitelt érdemlőbb a fülnél a szem, megvártam azt az időt, hogy miután saját élményetek alkalmasabbá tett mondanivalóim elfogadására, titeket ennek a paradicsomnak ragyogó és jószagú mezejére vezesselek. Különbö is, ha már méltók voltatok az isteni és éltető fürdőre, ezzel még istenibb titkok befogadása is nyitva áll számotokra. Midőn tehát más jobb fogásokkal kell számotokra asztalt terítenem, íme az lett oktatásom tárgya, hogy megismerjétek azt az erőt és hatást, melyet keresztiségtek estéje bennetek gyakorolt.

II. Először is beléptetek abba a helyiségbe, mely a keresztelőkápolnának szolgál előcsarnokul és ott álltatok nyugat felé fordulva. Hallottátok a felszólítást, hogy tárjátok ki karjaitokat és aztán ellene mondtatok a Sátánnak, mintha jelen volna. Tudnotok illik, hogy ennek a ténynek előképe megvan már az ószövetségben. Mikor ugyanis a szabad és nemes zsidó népet a fáraó, a bős és kegyetlen zsarnok elnyomta, az Isten Mózeset bizta meg azzal, hogy őket az egyiptomiak szolgaságából kimentse. Akkor az ajtófélfákat báránnyal kenték meg, hogy az öldöklő angyal elkerülje az így megjelölt házakat. A zsidó nép pedig csodálatos módon nyerte vissza szabadságát. De amikor az ellenség üldözte a menekülőket és látta, hogy a tenger kétfelé vált előttük – csodás dolog volt! – maga is utánuk eredt lábuk nyomán, de azonnal összecsaptak a hullámok fölötté és bennveszett a Vörös-tengerben.

III. De most az óráról az újra, az előképről a beteljesedésre térek át. Akkor Mózeset Egyiptomba küldte az Isten; itt Krisztust küldte a világba. Mózeset azért, hogy az elnyomott népet kivezesse Egyiptomból; Krisztust azért, hogy a bűn rabságában sínylődőket kiszabadítsa. Akkor a bárány vére szolgált elhárítójelül az öldöklő angyalnak; most meg a szeplőtelen Báránynak, Jézus Krisztusnak vére úzi el a rossz szellemeket. Az a zsarnok azt az ősi népet egész a tengerig üldözte; téged is nyomon követett az a szemtelen, vakmerő és főgonosz ördög egész a keresztvízig. Amaz a tengerbe veszett; ez is elenyészik az üdvözítő vízben.

IV. Arra kaptál parancsot, hogy kitárt karral mondd a Sátánnak, mintha jelen volna: *Ellened mondom neked, Sátán.*

Azt is meg akarom magyarázni, miért álltatok nyugatnak fordulva. Ezt is kell tudni. Mivel az érzékkel felfogható sötétségnek a nyugat a tája, az ördögnek országát pedig a sötétség alkotja, hisz ő maga a sötétség: ezért fordultatok jelképesen nyugat felé, hogy a sötétség és a

¹⁰⁷ A keresztiség egyik görög neve: photismos, megvilágosítás.

¹⁰⁸ Első alkalommal így fordítjuk a mysterion-szót: titkos avató szertartás. A következőkben helyenként megtartjuk az eredeti szót.

homály urának ellene mondjatok. Mit mondottatok valamennyien: *Ellened mondok neked, Sátán*, neked, aki gonosz, és kegyetlen zsarnok vagy. Azt fejezted ki ezzel: Nem félek többé hatalmadtól, mert ezt már megtörte Krisztus, aki velem egytestűvé és egyvérűvé vált, hogy így a halált halállal győzze le: így nem leszek már örök rabságodra kárhoztatva. *Ellened mondok*, te ravasz, csalárd kígyó. *Ellened mondok*, ki lesből támadsz és a jóakarát színe alatt hoztad a világra a gazságot és csaltad összeinket az árulásba. *Ellened mondok Sátán*, minden rosszság sugallójának és segédjének.

V. A második kérdésre azt kellett felelned: *És minden cselekedeteidnek*. A Sátán cselekedete minden bűnös cselekedet; le kell róluk mondanod. Ha valaki elhagyja a zsarnokot, az ő fegyvereit is otthagyja. Tehát ami bűnnek számít, az mind az ördög műve. Azt is tudnod kell, hogy bármit mondasz azon a döbbenetes szent órán, azt az Isten könyve örzi bejegyezve. Bármit is tész tehát ezen ígéreted ellen, hitszegésnek fog számítani. Lemondasz tehát a Sátán cselekedeteiről, vagyis, mint mondtam, minden oly tettről és gondolatról, melyek a józan ész ellen valók.

VI. Aztán azt mondod: *és minden pompájának*. Az ördög pompája pedig: a színházak (pogány) örültségei, a lófuttatás a versenypályán, a cirkuszi állatviadatok és más efféle hívságos dolgok, amiktől, hogy meneküljön, azt mondja a szent az Istennek: Fordítsd el szememet, ne lássák a hiúságot (Zsolt 118,3). A színházörület ne legyen kívánatos szívügyed, ne kívánd látni a színészek gyalázatos és aljas bohózatait és a férfiaságukból kivetkőzötteknek őrzöngő táncát, azt se, amikor a cirkuszi állatviadatokon vadállatok elé vetik magukat, hogy boldogtalan hasukat simogathassák; mert az ilyenek, mikor hasukat étellel tömik, igazában a kegyetlen bestiáknak lesznek étkévé; és – hogy jobban fejezzem ki magam – hasuk kedvéért, mely az ő egyedüli istenük, saját életüket teszik kockára az állatokkal való párviadatokban. A lóversenyeket is kerülöd, ez is bolond dolog és lejtőre viszi a lelket. Ezek mind az ördög pompájához tartoznak.¹⁰⁹

VII. Az ördög pompájához tartoznak azok az áldozati húsok és kenyerek és más effélék is, miket a bálványok nyilvános ünnepélyein kiakasztanak; ezeket a tisztátalan démonok segítségül hívásával rontották meg. Mert ahogy az eucharisztia kenyere és bora az imádatos Szentháromság lehívása előtt közönséges kenyér és bor volt, miután azonban a megszentelő imádság elhangzott fölötte, a kenyér Krisztus testévé, a bor Krisztus vérévé válik; épp úgy az olyanfajta, a Sátán pompájához tartozó ételek is – már természetüknél fogva ezek is közönséges ételek volnának –, ha az ördögöt hívják le rájuk, megrontottakká válnak.¹¹⁰

VIII. Majd ezt mondtad: *és minden tiszteletednek*. Ördögtisztelet az, ha a bálványtemplomokban imádkozol és az ő tiszteletükre teszel valamit, pl. gyertyát gyújtasz, vagy tömjénezel a forrásoknál, vagy folyóvízeknél, mint ahogy egyesek megcsalva álmuk, vagy az ördög csele által odamentek azokhoz a vizekhez abban a hitben, hogy ott testük bajára gyógyulást találnak; – aztán más ilyen félek. Ilyen dolgokban részes ne légy. Madárjósítás, jövendőmondás, előjelhit, nyakon függő óvszerek, lemezre írt varázsszövegek, bűbáj, rontás, és más efféle dolgok: ez mind ördögtisztelet. Ezeket hát kerülöd. Mert ha aztán is hódolsz az ilyeneknek, miután ellene mondtál a Sátánnak és Krisztushoz tértél, még vadabbnak fogod érezni zsarnokodat. Azelőtt tán úgy bánt veled, mintha házanépe volnál, és kemény szolgasorsodon néha enyhített, de most nagyon fel van indulva ellened. Azért Krisztust is elveszítheted, őt pedig megint uradnak ismerheted. Nem hallottad-e, mit mond el

¹⁰⁹ A pogány kultúrának ezek a formái megmaradtak a kereszténység felszabadulása után is. Az ókori színház eredetileg a pogány istentisztelet színhelye volt, a versenyfuttatás a Napisten (Apolló, Helios, Sol) kultuszának volt egyik módja; az állatviadatok szintén ilyen forrásból származtak egyrészt, másrészt az ember állati ösztöneit szolgálták.

¹¹⁰ Cirill szerint a pogány istenek azonosak az ördögökkel; ezt már Szent Pál is így gondolta. A hozzájuk intézett imádság olyan, mint a rontó varázs; a tárgyakat is a „rontás” eszközévé teszi.

az Ószövetség Lótról és leányairól? Nemde, ő maga leányaival együtt megmenekült, mikor a hegy felé tartottak; felesége azonban sóbálvánnyá változott örök intőjelül, hogy a rossz gondolat és a visszafordulás emlékét ébren tartsa. Vigyázz hát magadra és vissza ne fordulj, ha már az eke szarvára tetted kezedet; ennek az életnek savát-borsát többé ne ízleld. Ellenben: menekülj a sziklához; Jézus Krisztus az a kőszikla; nem emberi kéz faragta és betölti az egész világot.¹¹¹

IX. Amikor tehát ellenmondasz a Sátánnak, megtöröd a vele való szövetséget, felbontod a pokollal tett kötéseket, megnyílik számodra a paradicsom, melyet keleten ültetett az Úr, kinek parancsát ősszüleink megszegették és azért ki is űzte őket onnét. Ennek jelképéül történik az, hogy nyugatról keletre fordultál. A kelet a világosság tája. Akkor azt parancsolták neked; mondd: Hiszek az Atyában, hiszek a Fiúban és a Szentlélekben és a bűnbánat egy keresztségében. Ezekről már, ahogy Isten kegyelme engedte, szóltunk hozzád megelőző hitoktatásainkban.

X. Ezek a tanítások legyenek erősítőid, hogy éber légy: „Mert a mi ellenségünk, az ördög, mint ordító oroszlán jár körül, keresve, akit elnyeljen.” (1Pt 5,8). Az előbbi időben bizony erőt véve rajtunk – elnyelt a halál. Az újjászületés fürdőjében azonban az Isten letörölt minden könnyet minden arcra. (Iz 25,8). Mert ha levetted a régi embert, nem gyászolsz többé, hanem magadra öltvén az üdvösség ruhájaként Jézus Krisztust boldog ünnepet ülsz.

XI. Mindez pedig az előcsarnokban ment végbe. Ha Isten is úgy akarja, akkor a következő avatási szentbeszédeinkkel a Szentek-szentjébe jutva az ott történt szertartások értelmét fogjuk ismertetni. Az Atyaistennek pedig dicsőség, hatalom, magasztalás, a Fiúval és a Szentlélekkel együtt mindörökké. Amen.

¹¹¹ Utalás Dán. 2,35–45-re.

II. hitoktatás

A keresztségről.

A szentlecke a Rómaiakhoz írt levélből: „Nem tudjátok, hogy mind, akik megkeresztelkedtünk Krisztus Jézusban, az ő halálában keresztelkedtünk meg?” – egészen addig: „nem vagytok ugyanis már a törvény alatt, hanem a kegyelem alatt” (Róm 6).

* * *

I. Hasznosak nekünk ezek a mindennapi avatási hitoktatások (*melyekkel a titkos avató szertartásokat magyarázzuk*), mindig új tanulság, új meglátások áradnak belőlük; de leginkább mégis nektek van ez hasznotokra, akik régi mivoltotokat levetközve, az élet újdonságába kerültek. Azért most magyarázom, mi következett azok után, amit tegnapi hitoktatásomban kifejtettem; mily dolgok jelképei voltak azok a szertartások, melyeket benn a keresztelőkápolnában végeztünk.

II. Amint tehát oda beléptetek, mindjárt levetettétek ruhátokat. Ez annak a képe, hogy levetközítetek a régi embert az ő cselekedeteivel. Ruhátlanok, mezítelenek voltatok, ebben is Krisztus másává váltatok, aki ruhátlanul függött a keresztfán; ő ezzel a ruhátlanságával kivetközöttette a fejedelmeket és hatalmakat (*hatalmukból*) és fölöttük a kereszten világgrszóló diadalt aratott. Mivel tehát tagjaitokban vetek szállást az ellenséges hatalmak, nem szabad már azt a régi ruhát viselnetek; nem a test öltözékét értem, hanem a régi embert, kit megrontanak a csalárd kívánságok (Ef 4,22). Ha a lélek egyszer már ezt levetette, magára ne vegye megint; hanem mondja az Énekek Énekének jegyesével: „Levettem köntösömet, hogyan venném fel újra” (Én 5,3). Mily csodálatos dolog! Ruhátlanok voltatok mindenki szeme láttára és nem fogott el a szégyen benneteket. Valóban Ádám képét újítottátok fel, aki a Paradicsomban meztelen volt, de nem érzett e fölött szégyent.

III. Levetközöttetvén megkentek titeket exorcizált¹¹² olajjal tetőtől-talpig; így lettetek részesei a nemes olajfának, Jézus Krisztusnak. Mert levágtak titeket a vadolajfáról és beoltottak a nemes olajfába; így ti is bőventermők lettetek, mint a nemes olajfa. Az exorcizált olaj tehát Krisztus bőségében való részesedesteknek a jele; ettől elinal minden ellenséges hatalom. Mert ahogy a szentek ráfűvése¹¹³ és az Isten nevének lehívása emésztő lángként perzseli és szalasztja az ördögöket, épp úgy ez az exorcizált olaj is oly hatásossá válik, hogy nemcsak a bűnnek minden nyomát égeti ki, hanem a Gonosznak minden láthatatlan seregét is megfutamítja.

IV. Ezután a szent keresztvíz medencéjébe szálltatok le, mint ahogy Krisztust a keresztről a közel levő sírba vitték. Mindegyiktek megkapta a kérdést: „Hiszel-e az Atya, és Fiú, és Szentlélek nevében?” És letettétek erre az üdvösségszerző hitvallást; és háromszor alámerültetek a vízbe, majd fölmerültetek. Ezzel jelképesen azt fejeztétek ki, hogy Krisztus három napig volt a sírban. Mert miképpen a mi Urunk három nap és három éjjel volt a föld gyomrában, ugyanúgy ti is első fölmerüléstekek Krisztusnak a földben töltött első napját, alámerüléstekekkel viszont első éjszakáját újítottátok fel jelképesen. Mert az éjszakában az ember nem lát semmit; ugyanúgy, mikor alámerültetek, mintha éjszaka lett volna, semmit sem láttatok; mikor pedig fölmerültetek, számotokra mintha nappal lett volna; ugyanabban a percben meghaltatok és újjászülettetek; az az üdvösségszerző víz egyszerre lett koporsótok is,

¹¹² Az exorcizmus az ördög hatalmának megtörésére szánt áldás volt.

¹¹³ Az exorcizmusban ma is használatos a ráfűvés. A „szentek”: fölszentelt személyek.

anyátok is. Valósuljon is meg rajtatok, amit Salamon írt más vonatkozásban: „a születés ideje és a halál ideje” nálatok fordítva legyen: halálotok ideje újjászületések ideje; ugyanaz az idő valósította meg mind a kettőt: halálotokkal újjászületések jár párosan.

V. Hallatlanul újszerű ez a dolog! Nem valóság szerint haltunk meg, nem is valóság szerint temetkeztünk el, nem is lettünk valóban keresztre feszítve, hogy föltámadjunk: hanem jelképesen történt ezek utánzása, de a valóság szerint nyertük el az üdvösséget. Krisztus valóban keresztre feszítettetett, valóban eltemettetett, és valóban föltámadt. Mi pedig mindezekben a kegyelem által részesülünk, hogy míg jelképes utánzattal részesei lettünk kínszenvedésének, valósággal nyerjük el magát az üdvösséget. Mily csodálatos az ő túlradó szeretete hozzánk! Krisztus szent kezét és lábát szegek hasították át, úgy kellett szenvednie; én se kínt, se fájdalmat nem éreztem és mégis az ő kínszenvedésében való részesedésem által adja meg nekem a megváltást.

VI. Ne gondolja tehát senki, hogy a keresztség csak a bűnök megbocsátásában és a fiúváfogadás kegyelmében részesít minket. Ezt adta ugyanis János keresztsége, mely csak a bűnök bocsánatát eszközölte; viszont pontosan tudjuk, hogy a mi keresztségünk miként a bűnöktől megtisztít és a Szentlélek adományaiban részesít, ugyanígy egyúttal Krisztus kínszenvedésének is hasonmása. Ezért hirdeti Pál is: „Nem tudjátok, hogy mind, akik megkeresztelkedtünk Krisztus Jézusban, az ő halálában keresztelkedtünk meg? Eltemettünk tehát vele együtt a halálba a keresztség által.” Ezt azok számára mondta, akik azt vették fejükbe, hogy a keresztség eszközi ugyan a bűnbocsánatot és a fiúváfogadást, de nem foglalja magában Krisztus valóságos kínszenvedésének képmás szerint való közösségét.

VII. Azért, hogy megtudjuk: Krisztus mindazt, amit szenvedett, valóban és nem látszat szerint szenvedte el értünk és váltságunkért, mi pedig valóban részesedünk az ő szenvedésében; – azért (Szent) Pál buzgón és szorgosan hangoztatja: „Ha ugyanis egybenöttünk vele halálának hasonlóságában, úgy majd feltámadásában is” – (Róm 6,5) részesek leszünk. Szépen mondja: „*Ha egybenöttünk*” – mivel ugyanis itt¹¹⁴ az igaz szőlőtöt ültették el, mi is az ő halálának keresztségét magunkra véve – egybenöttünk vele. Nagy odaadással figyelj az Apostol gondolatára! Nem azt mondja ugyanis: *ha egybenöttünk vele halálában*, hanem ezt: *halálának hasonlóságában*. Mert Krisztus halála valóságos halál; hiszen lelke valóban elvált testétől; temetése is igazi temetés volt; hisz tiszta gyolcsba takarták testét; minden valóság szerint teljesült be rajta. De rajtatok az ő halálának és szenvedéseinek hasonmása van; üdvösségeteknek pedig nem hasonmása, hanem eredeti valósága.

VIII. Miután eléggé felfogtátok ezeket, iparkodjatok emlékezetben is megőrizni. Hogy én is, bár méltatlan vagyok rá, elmondhassam: „Szeretlek pedig titeket, hogy mindenben megemlékeztek rólam, és amint veletek közöltem, megtanuljátok parancsaimat. Hatalmas pedig a titeket a halálból új életre támasztó Isten arra, hogy megadja nektek az élet újdonságában való járást. Neki legyen dicsőség és hatalom most és mindörökké. Amen.

¹¹⁴ A sír helyén, ahová Krisztust temették.

III. hitoktatás

A bérmálás szent kenetéről.

Szentleckéül Szent János első katolikus levele szolgál e szavaktól: „Ti azonban fel vagytok kenve Isten által és mindent tudtok” – egészen a „és meg ne szégyenítettünk általa az ő eljövetelekor”.¹¹⁵

* * *

I. Krisztusra keresztelkedtetek meg, Krisztust öltöttétek magatokra¹¹⁶, az Isten Fia formájához lettetek hasonlók¹¹⁷. Mert az Isten, aki eleve a fiúváfogadásra rendelt minket¹¹⁸, hasonlóvá tett Krisztus dicsőséges testéhez¹¹⁹. Mivel Krisztusnak lettünk részesei¹²⁰, nem ok nélkül mondanak minket is az ő nevében fölkeneteknek¹²¹; hisz rólatok mondta az Úr: „hozzá ne nyúljatok az én fölkenetjeimhez”¹²². Akkor lettetek fölkenetké, amikor a Szentlélek zálogát vettétek és minden hasonmásban történt akkor veletek, mivel magatok is Krisztus képmásává lettetek. Maga Krisztus miután megkeresztelkedett a Jordánban és istenségének illatát közölte a vizekkel, a folyóból kilépett. Akkor a Szentlélek lényegével rája szállt; rajta nyugodott meg, aki vele egylényegű volt.

Ti is megkaptátok, miután a keresztvízből kiléptetek, a szent krizmát; ez annak a kenetnek hasonmása, mellyel Krisztus volt fölkenve. Az ő kenete, a Szentlélek volt. Őróla mondja Szent Izajás – jövendölésében az Urat szólalattva meg: „Az Úr lelke rajtam; azért kent fel engem, hogy örömhírt vigyek a szegényeknek”¹²³.

II. Mint tudjuk, olajjal, azaz testi kenettel Krisztust emberek föl nem kenték; hanem az Atya kente őt fel Szentlélekkel, midőn az egész világ Megváltójává tette. Ezt mondta Péter: „A názáreti Jézust, kit Isten a Szent lélekkel kent föl”¹²⁴. Ezt hirdette Dávid próféta: „Trónod, Isten mindörökké áll, kormányod pálcája nagyon igaz. Az igazságot szereted és gyűlölöd a gonoszt, azért kent fel az Isten, Istened minden társad közül téged az öröm olajával”¹²⁵. De miként Krisztust valósággal fölfeszítették, eltemették, miként igazán föltámadt, ti pedig a keresztségben jelképes utáztat módján részesedtetek Isten irgalmából az ő halálában, eltemetésében és föltámadásában: úgy van ez a bérmálásban is. Őt az öröm érzékfölötti olajával kenték föl, magával a Szentlélekkel. A Szentleket pedig azért mondjuk az öröm olajának, mert a szellemi örömet ő kelti fel; titeket pedig olajjal kentek fel, így lett részetek Krisztusban, így lettetek az ő házanépe.

III. Egyébként vigyázz, ne tekintsd ezt a kenetet közönséges dolognak. Mert miként az Eucharisztia kenyere, ha a Szentleket lehívták rá,¹²⁶ nem közönséges kenyér már, hanem

¹¹⁵ 1Jn 2, 20–28.

¹¹⁶ Gal 3,27.

¹¹⁷ Róm 8,29.

¹¹⁸ Ef 1,5.

¹¹⁹ Fil 3,21.

¹²⁰ Zsid 3,14.

¹²¹ Gör.: christos.

¹²² Zsolt 104,15.

¹²³ Iz 62.

¹²⁴ ApCsel 10,38.

¹²⁵ Zsolt 44,7–8.

¹²⁶ A görögöknél a misekánonban megvan a Szentlélekhez szóló epiklézis; ennek tulajdonítja Szent Cirill itt az átváltoztatást.

Krisztus teste, éppúgy ez a szentkenet az áldó könyörgés után már nem tartalmatlan, nem is – mint valaki mondhatná – közönséges kenet, hanem Krisztus adománya és a Szentlélek ható eszköze, ezé vált az ő istenségének jelenléte által. Jelképesen kenik fel homlokodat és más érzékszerveidet. Mikor látható kenettel kenik fel a testet, akkor a lelket az éltető Szentlélek szenteli meg.

IV. Először homlokotokat kenték meg, hogy megszabaduljatok attól a szorongástól, melyet vétke után az első ember mindenütt érzett¹²⁷ és hogy ezután el nem takart arccal szemlélhessétek mintegy tükörben Isten dicsőségét. Aztán fületeket kenték meg: hogy ezután fületek legyen az Isten titkainak meghallására. Ezekről mondja Izajás: „És fület adott nekem az Úr a hallásra”.¹²⁸ Maga az Úr pedig így szól az evangéliumban: „Akinak füle van a hallásra, hallja meg”.¹²⁹ Aztán az orr következett sorra: hogy elnyervén az isteni kenetet, ti is mondhattok: „mert mi Krisztus jóillata vagyunk az Istenért azok között, kik üdvözülnek”.¹³⁰ Aztán melletekre kaptatok kenetet: hogy az igazság mellvértjét magatokra öltve, kiállhassatok az ördög cselvetése ellen. Mert ahogy Krisztus miután megkeresztelkedett és a Szentlélek rája szállt, – megindult és legyőzte az ellenséget, ugyanúgy ti is a szent keresztség és a misztikus kenet után magatokra öltvén a Szentlelket teljes fegyverzetével, szembeszálltok az ellenséges hatalommal, azt tönkreveritek mondván: „Mindent megtehetek abban a Krisztusban, aki nekem erőt ad”.¹³¹

V. Most, hogy méltók lettetek erre a szent krizmára, már „krisztusi” (*keresztény*) lett a nevetek; igazság szerint is ez illet meg titeket, mióta újjászülettetek. Míg ezt a kegyelmet meg nem kaptátok, igazában nem voltatok még krisztusiak (*keresztények*), hanem arra törekedtetek, hogy azzá legyetek.

VI. Azt is tudnotok kell, hogy ennek a krizmának is megvan az előképe az Ószövetségben. Amikor ugyanis Mózes közölte testvérével, Áronnal az isteni parancsot és őt főpappá tette, ez úgy történt, hogy lemosván fölkenete őt; ekkor „fölkent”-nek hívták Áront – ezért az előképi fölkenéséért¹³². Hasonlóképpen tette a főpap Salamonnal is, mikor királynak avatta; megmosván őt a Gihonban, királlyá kente föl¹³³. De mindez előkép szerint történt velük. Veletek pedig nem előkép szerint, hanem a teljesedés szerint történik ez; hiszen ti a Szentlélek valóságos kenetét kaptátok. Üdvösségetek szerzője Krisztus; ha maga a zsenge áldozat szent, akkor a hozzájáruló tészta is szentté válik.

VII. Ezt a szentséget tartsátok meg sértetlenül. Mert ha bennetek marad, mindenre megtanít titeket, mint ahogy előbb hallottátok a Szent János leveléből vett olvasmányból, hol sok mély gondolat van erről a kenetről. Mert ez maga a szentség, ez a testnek szellemi védőszere, ez a lélek mentőeszköze. Erről szól már az ószövetségi időben Izajás próféta: „És az Úr megteszi, hogy ezen a hegyen minden nép (az Egyházat mondja hegynek, mint máskor is, pl.: „a végső napokban szembetűnővé lesz az Isten hegye”)¹³⁴ bort igyék, örömet igyék, olajjal kenessék föl”.¹³⁵ Hogy még jobban megerősítsen téged, vedd tudomásul, amit erről a kenetről, annak titkos jelentéséről mond. „Mindezt közöld a pogányokkal; mert az Isten jóakarata van minden nép fölött”.¹³⁶ Megkaptátok tehát a szentkenetet; őrizzétek meg folt és

¹²⁷ Ter 3,7–8. A bűntudat okozta szorongás miatt Ádám elrejtőzött az Isten színe elől.

¹²⁸ Iz 50,4.

¹²⁹ Mt 11,15.

¹³⁰ 2Kor 2,15.

¹³¹ Fil 4,13. A homlok, fül, orr, mell megkenése a jeruzsálemi egyház bérmálási rendjéhez tartozott.

Magábanvéve elég a homlok megkenése.

¹³² Lev 8,1 sk.

¹³³ 1Kir 1,39.45

¹³⁴ Iz 2,2.

¹³⁵ Iz 25,6.

¹³⁶ Iz 25,7.

hiba nélkül magatokban; haladjatok előre a jócselekvésben, hogy elnyerjétek üdvösségetek szerzőjének, Jézus Krisztusnak tetszését; neki legyen dicsőség mindörökké. Amen.

IV. hitoktatás

Krisztus testéről és vérééről.

Szentlecke Pál apostol leveléből (1Kor 11,23): „Én ugyanis az Úrtól vettem, amint közöltem veletek” és a következők.

* * *

I. Szent Pálnak ez a tanítása bőségesen elég ahhoz, hogy biztossá tegye hitünket az isteni misztériumokban; amikor ezekben méltón részesedtetek, Krisztussal lettetek egytestűvé és egyvérűvé. Épp az előbb hallottátok tőle: hogy az Úr Jézus azon az éjszakán, melyen elárultatott, vevé a kenyeret és hálát adván megtöré és adá tanítványainak mondván: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem. És vevé a kelyhet, hálát adván, mondá: Vegyétek és igyatok belőle, ez az én vérem”¹³⁷.

Amikor tehát hallottátok, hogy Krisztus mondja a kenyérről: „*Ez az én testem*”, ki merné ezt ezután kétségbe vonni. És amikor ő bizonyítja és mondja: „*Ez az én vérem*”, ki kételkedhetik, azt mondva, hogy ez nem az ő vére.

II. A vizet egyszer borrá változtatta Galilea Kána nevű városában; a bor a vérhez hasonlít. És talán kevésbé érdekesítenők őt hitünkre, mikor a bort vérré változtatja? Amikor földi menyegzőre hívták, ezt a döbbenetes csodát művelte; vajon nem valljuk-e sokkal inkább azt, hogy mennyei násza gyermekeinek saját testét és véréát adja táplálékul?¹³⁸

III. Ezért is teljes meggyőződéssel vegyük ezeket, mint Krisztus testét és véréát magunkhoz. Mert a kenyér színében Krisztus testét kapod és a bor színében az ő véréát, hogy Krisztus testét és véréát magadhoz vevén: egytestűvé és egyvérűvé váljal vele. Így leszünk Krisztust viselőkké is; amint tagjainkat az ő teste és vére járja át. Így leszünk Péter apostol szerint az isteni természet részeseivé.

IV. Hajdan a zsidókkal vitázott Krisztus és azt mondta: „Ha nem eszitek testemet és nem isszátok véretem, nem leszen élet tibennetek”¹³⁹. Mivel pedig ők a mondottakat nem fogták föl szellemi értelemben, megbotránkozva hagyták el őt, azt hívén, hogy emberhúsevésre buzdítja őket.

V. Az Ószövetségben is volt áldozati kenyér; de mivel az Ószövetséghez tartozott, már véget ért. Az Újszövetség számára pedig itt van a mennyei kenyér és az üdvösség kelyhe; ezek a testet és a lelket szentelik meg; mert ahogy a kenyér a testnek jó, úgy az Ige a léleknek megfelelő.

VI. Ezért ne tekintsd közönségesnek ezt a kenyeret és ezt a bort: mert az Úr állítása szerint ez Krisztus teste és vére. Bárha szemed azt is sugallná neked, de hited tegyen szilárdná. Ne ítéld meg a dolgot ízlésed alapján sem; hanem a hit alapján légy kétség nélkül biztos benne, hogy Krisztus testének és vérének adományára lettél méltó.

VII. Hogy mi a hatása ennek, azt Szent Dávid fejti ki számodra: „Nekem szemben asztalt terítesz, ellenségeim szemeláltára”¹⁴⁰. Azt jelenti ez a mondás: Eljöveteled előtt, Uram, az ördögök terítettek asztalt az embernek, fertőzött, átokkal vert, ördögvarázssal megrontott asztalt, de mióta te eljöttél, Uram, te „terítesz asztalt nekem”. Mert amikor az ember azt mondja Istenről: „Nekem asztalt terítesz”, mit jelenthet ez mást, mint ezt a misztikus és

¹³⁷ Itt Szent Cirill az Eucharisztia alapítási szavait mondja el, ahogy a szentmisében Jeruzsálemben mondták.

¹³⁸ Krisztus az Egyház mennyei jegyese. Ennek a násznak gyermekei a megkeresztelt hívek.

¹³⁹ Jn 6,54.

¹⁴⁰ Zsolt 22,5.

érezközlötti asztalt, melyet az Isten terített meg „szemben”, azaz: az ördögökkel szembenálló oldalon. Ezt helyesen fogjuk fel így; mert az az asztal az ördögökkel volt közösségben, ez pedig az Istennel. „Gazdagon öntesz olajat a fejemre.” Akkor öntött gazdagon olajat a fejedre, mikor homlokodon fölkent az Istennek azzal a pecsétjével, mellyel meg vagy jelölve, hogy a pecsét lenyomata légy, az Isten szentelményévé. „És mámort adó serlegem mily kiváló.” Láthatod, hogy itt arról a kehelyről beszél, melyet Jézus kezébe vett és hálát adván mondá: „Ez az én vérem, mely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára.”

VIII. Salamon is előre jelzi a kegyelmet és azért mondja: „Jöjj és egyed örömmel kenyeredet (szellemi kenyeret mond. „*Jöjj*” – üdvözítő és boldogító hívással hív ugyanis) és igyad jószívvel borodat”. Szellemi italról beszél. „És olajat öntsenek fejedre”: (látod, még a misztikus krizmára is utal!) és fehér legyen mindig a ruhád, mert tetteid kedvesek Isten előtt¹⁴¹. Amíg az Isten kegyelmét el nem nyerted, „hiúságok-hiúsága”¹⁴² volt minden teted. Mikor pedig levetted az ó-ruhát és magadra öltötted azt, amely szellemi jelentése szerint is fehér, azóta kell, hogy mindig fehérben járj. Nem azt mondjuk ezzel, légy mindig fehérbe öltözve, hanem azt, hogy valóban tiszta és ragyogó (és szellemi) legyen az, amit magadra veszel. Akkor elmondhatod Izajással: „Ujjongjon lelkem az Úrban, mert az üdvösség ruhájába öltöztetett engem és rám adta az öröm köntösét”¹⁴³.

IX. Megtutad tehát, és szilárd hittel vallhatod, hogy amit kenyérnek látsz, nem kenyér, még ha íze annak is mutatja, hanem Krisztus teste; és amit bornak látsz, nem bor, még ha íze annak is jelezné, hanem Krisztus vére. Hajdan erről szólt Dávid a Zsoltárokban: „Kenyeret adj nekik, szívet erősítő és ragyogóvá legyen arca (az öröm) olajától”¹⁴⁴. Te is erősítsd meg szívedet, mikor mint szellemi ételt veszed ezt a kenyeret és derüljön föl lelked orcája. Ez maradjon benned el nem takarva tiszta lelkiismerettel, hogy az Isten dicsőségét mintegy tükörben szemlélhesd és dicsőségről dicsőségre szállj Jézus Krisztusban, a mi Urunkban, kinek tisztelet, hatalom, dicsőség mindörökké. Amen.

¹⁴¹ Préd 9,7 sk.

¹⁴² Préd 1,2.

¹⁴³ Iz 61,10.

¹⁴⁴ Zsolt 103,15.

V. hitoktatás

Szentlecke Szent Péter leveléből: „Levetvén tehát minden gonoszságot és minden álnokságot” és a következők¹⁴⁵.

* * *

I. Előbbi összejöveteleink alkalmával Isten kegyességéből alapos oktatást kaptatok a keresztségről, bérmlásról, Krisztus testének és vérének vételéről; most át kell térnünk a továbbiakra, hogy lelki oktatástok épületére rátehessük a koszorút.

II. Láttátok, hogy a diakónus az *(áldozatot bemutató)* papnak¹⁴⁶ és a presbitereknek, kik az oltár körül álltak, kézmosásra vizet nyújtott. Nem azért nyújtotta, hogy a testi piszkot mossák le kezükről. Nem azért, mondom; mert hiszen nem is léptünk be piszkosan a templomba. Ez a kézmosás szimbólum; azt jelenti, hogy minden bűntől, vétectől tisztáknak kell lennetek. A kéz ugyanis a cselekvés jele; ha a kezet megmossuk, ezzel azt fejezzük ki, hogy cselekedeteinknek tisztáknak, kifogástalanoknak kell lenniök. Nem hallottad még, hogy Dávid miként fejt meg e tény titkos jelentését: „Az ártatlanokkal mosom kezemet és körülveszem Uram oltárodát”¹⁴⁷. A kézmosás tehát a bűntől való tisztaság jelképe.

III. A diakónus aztán felszólítja a híveket: „Fogadjátok el egymást testvérenek és csókoljuk meg egymást!” Ne gondold, hogy ez ugyanolyan csók, mint amelyet a jó barátok váltanak egymással a piacon. Mert ez nem olyan; ez a csók a lelkeket hozza közelebb egymáshoz és elfelejteti velük a bántalmakat. Jelképe tehát ez a csók a lelkek egyesülésének és a sértéseket felejtő kibékülésnek. Ezért mondja Krisztus: „Ha ajándékoszt az oltárra viszed, és ott eszedbe jut, hogy atyádfiának van ellened valamije: hagyd ott ajándékoszt az oltár előtt és eredj megbékülni atyádfiával, és akkor menj, és ajánld föl ajándékoszt”¹⁴⁸. A csók tehát maga a kibékülés; ezért szent ez a csók, mint ahogy Szent Pál mondja: „Köszöntsétek egymást szent csókkal”¹⁴⁹ és Péter ugyanezt mondja: „Köszöntsétek egymást a szeretet csókjával”¹⁵⁰.

IV. Azután így szól a pap: „*Föl a szívekkel.*” Valóban Istenhez kell emelni szívünket ebben a döbbenetes szent órában, és nem hagyni, hogy lenn maradjon a földön földies gondokon. Azt parancsolja tehát ezzel a pap, hogy ebben az órában mindnyájan tartsák maguktól távol ez élet gondját, házi ügyüket-bajukat; szívüket pedig emeljék az ég felé az irgalmas Istenhez. Erre azt felelitek: *Felemeltük az Úrhoz*; ezzel megvalljátok, hogy a felszólításnak eleget tesztek. Senki se álljon tehát ott úgy, hogy szájjal vallja ugyan: *Felemeltük az Úrhoz*, de elméje az élet gondjaival van elfoglalva. Ugyan minden időben az Istenre kell gondolnunk. De ha emberi gyarlóságunk miatt ez lehetetlen, legalább abban az órában minden erővel ezen kell lennünk.

V. A pap így folytatja: *Adjunk hálát az Úrnak.* Valóban, hálát kell adnunk, hogy bár méltatlanok voltunk rá, ily nagy kegyelemre hívott el bennünket; hogy míg ellenségei voltunk, békét szerzett velünk, hogy a fogadott fiúság Lelkére méltatott minket. Erre ti azt felelitek: *Méltó és igazságos az.* Amikor ugyanis hálát adunk, méltó és igazságos dolgot

¹⁴⁵ 1Pt 2,1.

¹⁴⁶ Ez a püspök volt.

¹⁴⁷ Zsolt 25,6.

¹⁴⁸ Mt 5,23–24.

¹⁴⁹ 1Kor 16,20.

¹⁵⁰ 1Pt 5,14.

művelünk. Ő azonban, mikor jót tett velünk, mikor annyi jóra méltatott, nem az igazságosság mértéke szerint, hanem ezen mérték fölött tette velünk.

VI. Aztán megemlékszünk az égről, a földről, tengerről, a napról és a holdról; az egész természetéről, akár van értelme, akár nincs; akár látható, akár láthatatlan; felemlítjük az angyalokat, főangyalokat, az erőket és a fejedelmeket és a hatalmakat, a trónállókat és a sokarcú szeráfokat¹⁵¹; mintha ilyenkor Dávid zsoltárát mondanók: „Magasztaljátok az Urat velem”¹⁵². Említjük ugyanis a szeráfokat is, akiket Izajás látott az Isten trónja körül, két szárnyukkal arcukat takarták el, két szárnyukkal lábukat és kettővel szálltak miközben mondták: *Szent, Szent, Szent a seregek Ura*. Azért imádkozzuk mi is ezt a szeráfoktól tanult Isten-magasztalást, hogy a világfölötti seregekkel közös dicsérő ének által egyesüljünk.

VII. Azután pedig, hogy ezen szellemi himnuszok által megszenteltük magunkat, kérjük a jóságos Istent, küldje le a Szentlelket áldozati adományainkra és változtassa át a kenyeret Krisztus testévé, a bort pedig Krisztus vérévé; mert bármihez is érint hozzá a Szentlélek, az meg van szentelve, az át van változtatva.

VIII. Aztán pedig, hogy megtörtént a szellemi áldozat, a vérontás nélkül való Istenszolgálat, a jelenlevő engesztelő áldozat fölött könyörgünk Istenhez az egyházak általános békéjéért; a világ helyes rendjéért, az uralkodókért, a vitézekért és harcosokért; a betegségben sínylődőkért, a bajlódókért, általában mindenkiért, akik segítségre szorulnak – és értük ezt az áldozatot bemutatjuk.

IX. Aztán megemlékezünk az elhunytakról is; először az ősatyákról, prófétákról, apostolokról, vértanúkról, hogy az Isten az ő kérésükre és közbenjárásukra fogadja kegyesen könyörgésünket. Majd az elhunyt szentatyákért és püspökökért imádkozunk és általában azokért, kik köztünk szenderedtek el; mert az a hitünk, hogy azáltal segítünk legjobban azokon a lelkeken, kikért imádkozunk, ha akkor tesszük, mikor a szent és csodálatos áldozat jelen van (*az oltáron*).

X. Példát hozok fel, hogy erről meggyőzzelek titeket. Tudom, sokan mondják: Mit használ az a világból – bűnben, vagy bűn nélkül – elköltözött léleknek, ha róla az imádságban megemlékeznek? De tegyük fel: Ha a király azokat az embereket, kik őt megsértették, számkivetésbe küldi; hozzátartozóik pedig később koszorút fonnak és ezt felajánlják a királynak azokért, kiket ő büntetéssel sújtott: vajon nem enyhíti-e ezért büntetésüket? Hasonlóképpen teszünk mi is, mikor azokért, kik bűnben hunytak el, imádkozunk; bár nem koszorút fonunk, hanem Krisztust mutatjuk be, ki magát feláldozta bűneinkért; általa igyekezünk az irgalmas Istent kiengesztelni értük és önmagunkért.

XI. Ezután elmondjuk azt az imádságot, melyre maga az Úr tanította tanítványait, az Istent tiszta lelkiismerettel hívjuk Atyánknak mondván: *Miatyánk ki vagy a mennyekben*. Ez az Istennek nagy, szeretettel párosult irgalma az emberek iránt! Olyannyira megbocsátotta bűnüket, oly fokban részesítette kegyelmében azokat, kik őt elhagyták és a legnagyobb bajokban sínylődtek, hogy Atyának mondhatják őt! *Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben*. A mennysországhoz tartoznak azok is, akikben az Isten lakozik és tartózkodik¹⁵³.

XII. *Szenteltessék meg a te neved*. Az Isten neve természeténél fogva szent, akár kiejtjük, akár nem ejtjük ki. Mivel pedig néha a bűnösök megsértik, mint az Írás mondja: „Általatok lesz az én nevem káromlás tárgya a pogányok közt”¹⁵⁴, azért imádkozunk mi, hogy mibennünk szenteltessék meg az Isten neve. Nem úgy értjük, mintha most válna szentté, ami korábban nem volt szent, hanem úgy, hogy bennünk lesz szent, mikor magunk szentté leszünk és szent voltunkhoz méltó módon élünk.

¹⁵¹ Ez 10,1.21.

¹⁵² Zsolt 33,4.

¹⁵³ 2Kor 6,16.

¹⁵⁴ Iz 52,5; Róm 2,24.

XIII. *Jöjjön el a te országod.* A tiszta lélek bizalommal mondhatja: *Jöjjön el a te országod.* Mert aki megértette Pál apostol szavát: „Ne uralkodjék tovább a bűn halandó testekben”¹⁵⁵ és cselekedete, gondolata, szava által tisztává lett, az mondhatja az Istennek: *Jöjjön el a te országod.*

XIV. *Legyen meg a te akaratod, miképpen a mennyben, azonképpen itt a földön is.* Az Isten szent angyalai megteszik az Isten akaratát, mint ahogy Dávid mondja: „Áldjátok minden angyalai az Urat, erős hatalmasok, kik parancsát teljesítitek”¹⁵⁶. Imádságnak tehát az az ereje és jelentése, mintha azt mondanád: Ahogy az angyalokban teljesül a te akaratod, úgy teljesüljön a földön is énbennem.

XV. *Állagi*¹⁵⁷ *(életünkre szükséges) kenyereinket add meg nekünk ma.* A közönséges kenyérré nem mondjuk, hogy „állagi” kenyér. De az a szent kenyér, *(az Eucharisztia kenyere)* valóban „állagi” kenyér. Mintha azt mondanád: a lélek állaga számára van szánva. Ez a kenyér nem a testi táplálkozás rendes útjára van szánva, hanem tested és lelked izmosodására áthatja minden ízedet. Amikor azt mondjuk: *ma*, ezzel a *mindennap*-ot fejezzük ki. Így mondta Szent Pál is: „buzdítátok egymást naponkint, míg azt mondják: *ma*”¹⁵⁸.

XVI. *És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.* Sok ugyanis a mi bűnünk; hisz vétkezünk gondolattal is, szóval és sokat teszünk, amiért kárhozatot érdemlünk. „Ha pedig azt mondanók, hogy nincs bűnünk, hazudunk”, mondja Szent János. Az Úristennel teszünk tehát kötést, mikor így imádkozunk, hogy bocsássa meg bűneinket, mint ahogy mi is megbocsátunk felebarátainknak. Fontoljuk meg tehát, hogy miért mit kapunk cserébe és ne késlekedjünk megbocsátani kölcsönös bántásainkat. Mert azok a bántások, mik minket érnek, kicsinyek, könnyűek és megbocsáthatók. Azok pedig, mikkel Istent bántjuk meg, nagyok és csak az ő irgalma engedheti el őket. Vigyázz hát, hogy a rajtad elkövetett könnyű és kicsiny sértésekkel meg ne akadályozd súlyos bűneid megbocsátását.

XVII. *És ne vígy minket a kísértésbe,* Urunk! Vajon az Úr azt tanítja-e, úgy imádkozzunk, hogy kísértésbe egyáltalán ne is essünk? De akkor miért mondja az Írás más helyen: „Az az ember, aki próbára nem lett téve, nincs is kipróbálva”¹⁵⁹, aztán meg: „Csupa örömmel tartásatok, testvéreim, ha különféle kísértésekbe estek”¹⁶⁰. De nem annyit jelent-e: kísértésbe *esni*, mint: kísértésben elmerülni? Hisz a kísértés hasonlít ahhoz a patakhoz, melyen nehéz átaljutni. Akik tehát a kísértésben nem merülnek el, azok hasonlítanak az úszóbajnokokhoz, akik átúsznak és a hullámok nem ragadják őket a mélybe; akik pedig erre alkalmatlanok, ha megpróbálják, elvesznek. Ilyen volt, hogy példát is mondjunk, Júdás; beleesett a pénzsovárgás kísértésébe, nem úszott ki belőle, hanem belemerült és teste-lelke megfulladt. Péter a tagadás kísértésébe került, de bár benne volt már, mégsem merült el benne; hanem bátran kilábolt belőle és így meg is szabadult. Figyelj még a megszabadult szentek karára, kik hálát adnak szabadulásukért: „Mert próbára tettél bennünket Isten, mint ahogy az ezüstöt kipróbálják, tűzzel próbáltál ki minket. Vadászhalóba vezetted bennünket, roskasztó terheket raktál mireánk, embereket tettél fölibénk, tűzön és vízen át kellett mennünk, végül elvezettél minket a megenyhülésre.”¹⁶¹ Lám, mily bizalommal ujjongnak, hogy átvészelték a bajt és

¹⁵⁵ Róm 6,12.

¹⁵⁶ Zsolt 102,20.

¹⁵⁷ Így érti Szent Cirill azt: epiousios-t, amit életreszükséges-nek, mindennapi kenyérnek fordít helyesen a Vulgata és a magyar Szentírás.

¹⁵⁸ Zsid 3,13.

¹⁵⁹ Sir 34,9–10.

¹⁶⁰ Jak 1,2.

¹⁶¹ Zsolt 63,10–12.

nem vesztek bele. „És elvezettél bennünket a megnyhülésre.” Ez annyit jelent, hogy megszabadultak a kísértéstől.

XVIII. *De szabadíts meg a gonosztól.* Ha az előbbi kérés azt jelentette volna, hogy egyáltalán ne kerüljünk kísértésbe, nem tette volna hozzá: *De szabadíts meg a gonosztól.* A Gonosz – a mi ellenségünk, az ördög; azért imádkozunk, hogy tőle menekülhessünk. Akkor befejezvé imádságodat, azt mondod: Amen. Amen, annyit jelent: úgy legyen. Ezzel mindarra, amit ebben az Úrtól vett imádságban kérsz, mintegy pecsétet teszel.

XIX. Befejezvé az imádságot, azt mondja a pap: *A szentet a szenteknek*¹⁶². A „szent” az, ami az oltáron van; erre rászállt a Szentlélek. Szentek vagytok ti is, kik méltók lettetek a Szentlélek adományára. A szent tehát a szenteknek való. Ti pedig azt felelitek: *Egy a szent, egy az Úr Jézus Krisztus.* Valóban egy a szent, aki természeténél fogva szent; mi is szentek vagyunk ugyan, de nem természetünkénél fogva, hanem a (kegyelemben való) részesedés, a jócselekedetek és az imádság által.

XX. Aztán a zsolnározó hangját hallottad, aki istenien szép énekével hívott benneteket a szent misztériumokban való részesedésre¹⁶³, mondván: „*Ízleljétek és lássátok, mily édes az Úr!*”¹⁶⁴ Ne a testi nyeldekölre bizzátok annak megítélését, mit vesztek magatokhoz, hanem a minden kétséget kizáró hitre. Mert akik ezt megízlelik, nem kenyér és bor ízlelésére kapnak felszólítást, hanem Krisztus testének és vérének szentségi színeire¹⁶⁵.

XXI. Amikor odamész, ne tartsd laposan tenyeredet, ujjaidat ne tartsd széjjel, hanem bal tenyeredet tartsd mint trónust a jobb alá, hogy a Királyt fogadhassa és tenyered mélyére vedd Krisztus testét mondván: Amen. Aztán vigyázatosan szenteld meg szemedet a szent testet hozzáérintve és vedd azt magadhoz; szorgosan ügyelve, hogy semmi belőle le ne hulljon. Mert ha valami leesné belőle, azt úgy vedd, mintha saját tagjaidat érné csonkítás. Valld csak meg, ha valaki neked aranyrögöket adna, ugye hogy a legnagyobb óvatossággal és gondnal őriznéd, vigyáznál, hogy semmit el ne veszíts, meg ne károsodjál? Ugye, ennél sokkal nagyobb gondnal és éberséggel vigyázol, hogy még a morzsája se vesszen el annak, ami drágább az aranynál és a drágakőnél?

XXII. Miután pedig az áldozásban magadhoz vettél Krisztus testét, járulj a szent vér kelyhéhez; ne tárd szét kezedet, hanem hajolj előre és imádatod és hódolatod kifejezésével állva Ament mondasz, és Krisztus vérét is magadhoz véve megáldozol. És míg ajkadon érzed nyomát, kezdeddel hozzá érsz és vele megszenteled szemedet, homlokodat, többi érzékszerveidet. Aztán várd meg a könnyörgést, adj hálát az Istennek, aki ily nagy misztériumok vételére méltatott.

XXIII. Ezeket az oktatásokat szentül őrizzétek és kifogástalanok maradjatok. A szentáldozástól el ne maradjatok; még ha bűnnel szennyeztétek is volna be magatokat, akkor se fosszátok meg magatokat e szentséges és szellemi misztériumoktól¹⁶⁶. „A békesség Istene pedig szenteljen meg titeket egészen; hogy egész lelki valótok, mind lelketek, mind testetek feddhetetlen maradjon a mi Urunk Jézus Krisztus eljövételére”¹⁶⁷. Neki dicsőség, tisztesség és uralom az Atyával és Szentlélekkel most és mindvégig, mindörökkön örökké. Amen.

¹⁶² Jelentése: A szentséget, az Eucharisziát a szentek vehetik magukhoz. Szent az, aki a megszentelő kegyelem állapotában van.

¹⁶³ A szentáldozásra. A 33. zsolnárt énekelte.

¹⁶⁴ Zsolt 33,9.

¹⁶⁵ Antitypon. „Szentségi színek” – az, ami érzeink alá esik az Eucharisziában; amit tartalmaz, az Krisztus teste és vére.

¹⁶⁶ Természetes, hogy a bűnbe-esettnek előbb meg kellett tisztulnia hiszen csak a „szentek”, a megszentelő kegyelem állapotában levők járulhattak a szentáldozáshoz. Vö. a XIX. fej.-et.

¹⁶⁷ 1Tessz 5,23.

Szent Ambrus könyvei a Misztériumokról és a Szentségekről

Bevezetés (Kühár Flóris)

Szent Ambrus (339–397) Trierben született, atyja ott élt mint „praefectus praetorio Galliarum”, mint Gallia kormányzója. Atyja korán elhunyt, anyja három gyermekével, Satyrussal, Marcellinával és Ambrussal Rómába költözött. Marcellina fölvette a fátyolt, a két testvér a közpályákra előkészítő tanulmányokat végezte. Ambrus hamar emelkedett az állami szolgálatban; 370-ben már konzuli méltóságban kormányozza Milánóból Liguria és Aemilia tartományokat. Milano ezidőtájt császári székhely is volt. 373-ban meghalt Auxentius, Milanónak az ariánusokhoz szító püspöke. A klérus és a nép püspökválasztásra gyűlt össze; az ariánusok és a katolikusok majdnem egyforma erővel vettek részt a választáson.

Ambrus, mint helytartó, elment a bazilikába, hogy tekintélyével a pártokat megegyezésre bírja; amikor a templomba belépett, egy gyermekhang hallatszott: „Ambrust kívánjuk püspöknek”. Az egész nép ugyanezt kiáltotta. Ambrusnak, bár még csak hitjelölt volt, engednie kellett a közóhajnak. Megkeresztelkedett, rá nyolc napra, 374. dec. 7-én püspökké szentelték. Hogy hivatásának megfelelhessen, nagy buzgósággal vetette rá magát a hittudomány tanulmányozására. Akkor a latinnyelvű hittudományi irodalom még fejletlen volt, Ambrus a görögöket tanulmányozta: Alexandriai Kelemt, Origenest, Nagy Szent Vazult. Önmegtágadó élete, páratlan buzgósága a lelkipásztor tisztében, ragyogó ékesszólása, előkelő modora, tapintata, mindenkire való leereszkedése, nagy tudománya által Ambrus hamarosan megnyerte saját híveinek szeretetét. Tekintélye egyformán nagy volt az uralkodók és a nép előtt. Lelkipásztor volt szíve szerint; munkái is elsősorban az igazság védelmét, a katolikus tan kifejtését szolgálják a lelkek épülésére.

Pásztori tisztének legfontosabb dolga volt a hitszónoklás. Jó szónoki iskolázottsága nagy segítségére volt abban, hogy egy csapásra a legkiválóbb hitszónokok közé emelkedjék. Utánozhatatlan nyelvkészsége, vonzó egyénisége, nagy tudása, előadásának elevensége és fordulatossága, hallgatóival való benső kapcsolata adták beszédeinek megnyerő varázsát.

Egyéniségének varázsa fogta meg a tévelygő, lelki döntésre nehezen jutó karthagói rétor, Ágostont, aki akkoriban nyerte el a milánói rétori állást. (Vall. 5,13) „Így jutottam Milanóba Ambrus püspökhöz, a világ egyik legkiválóbb emberéhez. Jámbor szolgád volt; beszédei éppen akkor táplálták népedet búzád javával, örömid olajával és borod józan mámorával. Tudtomon kívül hozzávetted, hogy az ő keze felvilágosultan hozzád vezessen... Élvezettel hallgattam kellemes előadását.”

Szent Ambrusnak nem pusztán ékesszólása, hanem inkább szent életének kegyelmi ereje vitte Ágostont a keresztségig. – 387-ben „megkeresztelkedtünk – írja Vallomásaiban, 9,6 – s elrepült minden aggodalmunk elmúlt életünk felől. Nem tudtam ama napokban eléggé töltekezni csodálatos édességgel (Istenem), valahányszor végig gondoltam az emberi nem üdvösségére vonatkozó mélységes tervedet. Mennyi könnyem elfolyt akkor himnuszok és zsoltárok éneklése közben! Mélyen meghatottak a templomodban édesen csengő énekek. Beözönlöttek a hangok füleimbe, szívemre rászállt az igazság harmata, kigyulladtak bennem a jámbor érzések; megeredtek könnyeim s a könnyek igen jól estek nekem.”

Így írja le Szent Ambrus lelki fia, Ágoston azokat az érzéseit, melyek akkor fakadtak benne, mikor Ambrus megkeresztelte a ma S. Ambrogio-nak nevezett milánói bazilika baptisteriumában, 383. húsvétján, és utána egész héten át ő is eljárta fiával, Adeodatussal,

barátjával: Alypiussal együtt fehér ruhában a szent püspök hitoktató beszédeire a misztériumokról, hogy az elnyert kegyelem csodáit öntudatosítsa magában.

Hogyan végezte Szent Ambrus az újonnan megkeresztelteknek ezt a tanítását?

Erről két munka ad felvilágosítást. Az egyiket maga Szent Ambrus írta pár évvel azután, hogy Ágostont megkeresztelte. Címe: *De mysteriis*. (M. P. L. 16. 406–426.) Ebben a gyakorlott szónok maga rögzíti meg az avató szentségeket (keresztség, bérmlás, Oltáriszentség) magyarázó hitoktatásainak anyagát. A rövidre fogott munkán érezni, hogy a szó és tett nagymestere írta. Rövid, velős mondatai mindenütt a lényegre érintik, mintha vázlatot írta.

A másik munkának címe: *De sacramentis* (M. P. L. 16. 427–482.) A két munka tartalmilag egészen összevág, ebből a szempontból együtt szólunk róluk; de előbb a „De sacramentis” eredetére vonatkozó vitát kell röviden érintenünk.

I. Tulajdonítható-e Szent Ambrusnak a „De sacramentis”

Előre kell bocsátanunk, hogy ezt a kérdést először Bullinger, – Zwingli utóda Zürichben – vetette fel a XVI. század protestáns hitvitáiban. Hogy tagadólag felelt rá, azaz szerinte nem Szent Ambrus írta ezt a könyvet, annak magyarázatát mindjárt megtaláljuk, ha magát a könyvet elolvassuk. Amit itt az Oltáriszentségről olvasunk, az annyira katolikus, hogy Bullinger egyszerűbbnek látta a könyvet Szent Ambrustól, a nagy szentatyától, egyháztanítótól elvitatni, nehogy – saját tévtana védelmében – Szent Ambrussal kelljen vitába szállni.

Addig a munkának kéziratái is, a rája való hivatkozások is a Karoling reneszánsz íróitól kezdve – kik a Paschasius Radbertus és Ratramnus közt az Oltáriszentségről lefolyt vitában gyakran hivatkoznak rá – mind amellet szólnak, hogy ezt a munkát Szent Ambrusnak kell tulajdonítani. Ezeket a bizonyítékokat O. Faller S. J. gyűjtötte össze.¹⁶⁸

Bullinger óta Szent Ambrus szerzőségét gyakran vonták kétségbe. Szent Ambrus műveinek kiváló maurinus kiadói J. du Frische és N. le Nourry (Paris 1686-90) ugyan Szent Ambrus művei közt közlik a „De sacramentis”-t is, de a munkához írt magvas előszavukban kifejtik kétségeiket és Szent Ambrus valamelyik tanítványát, aki a püspöki széken követte, tekintik szerzőnek.¹⁶⁹

A tagadó álláspontot foglalják el az ambrozianus liturgia kutatói: A. Ceriani¹⁷⁰ és M. Magistretti.¹⁷¹ Ők ugyanis abból a – nem bizonyított – előfeltevésekből indulnak ki, hogy a milánói liturgia a 4. században Szent Ambrus korában is olyan volt, mint amilyennek ezt a liturgiát a IX. századból fennmaradt emlékei mutatják. Mivel pedig a De sacramentis kánonszövege attól eltér és feltűnő egyezéseket mutat a római liturgiával, azért azt vallják, hogy a könyv nem Szent Ambrus liturgiáját tartalmazza, nem is származhat tehát Szent Ambrustól.

Más szempontok miatt tagadják a munka Szent Ambrusi eredetét: Duchesne,¹⁷² Th. Schermann,¹⁷³ aki Maximus torinói püspöknek tulajdonítja ezt a munkát; G. Rauschen,¹⁷⁴ C. Atchley¹⁷⁵.

¹⁶⁸ O. Faller S. J.: Was sagen die Handschriften für Echtheit der sechs Predigten S. Ambrosii De Sacramentis, Zeitschrift für kath. Theologie, Innsbruck 53 (1929) 41-65.

¹⁶⁹ M. P. 2 16, 430. sk.

¹⁷⁰ Notitia liturgiae Ambrosianae, Milano 1895.

¹⁷¹ La liturgia della chiesa milanese nel sec. IV. (1899).

¹⁷² Origines du culte chrétien, 5. kiad. 187.

¹⁷³ Röm. Quartalschrift 17. (1903).

¹⁷⁴ Florilegium patristicum. Fasc. VII. (1909) 92. l.

A tagadó álláspontot vallók már-már többségi nézetként hivatkozhattak saját tételükre, mikor *O. Faller* S. J. említett tanulmánya után *G. Morin* O. S. B. is csatasorba állt a Szent Ambrusi eredet mellett és a régóta folyó pert szerintünk döntő érvekkel segítette a megoldáshoz oly értelemben, hogy a munkát egy ismeretlen szerző írta le gyorsírással magának Szent Ambrusnak beszédei alapján és ő is tette közzé. Így tehát tartalmilag ez a munka is Szent Ambrusé: az ő szóbeli előadása alapján készült, ugyanúgy, mint pl. Jeruzsálemi Cirill hitoktatásai, melyek szintén gyorsírói feljegyzés alapján lettek közzétéve.¹⁷⁶

Hogy a munkát nem maga Szent Ambrus tette közzé, azt *G. Morin* elsősorban abból bizonyítja, hogy a *De Sacramentis* oly szövegeket közöl, melyeket a titokfegyelem, a „disciplina arcani” miatt ő maga nem tehetett volna közzé. Ambrus maga tanúskodik erről a titok-fegyelemről a hitvallásra és a Miatyánkra vonatkozólag: „Cave, ne incaute Symboli vel dominicae orationi divulges mysteria”.¹⁷⁷ A „De mysteriis” bevezetésében hangsúlyozza a titokfegyelmet a szent misztériumokra vonatkozólag. Mivel az írás, a könyv könnyen kerülhetett volna idegen, avatatlan kézbe – itt érezzük ennek a szónak eredeti jelentését – ezért a *De Mysteriis*-ben Ambrus óvakodik is attól, hogy liturgikus szövegeket szóról-szóra közöljön.

Alapjában véve hálásak lehetünk mi is, a tudomány is, hogy az az újonnan keresztelt, aki Szent Ambrust a milánói baptisterium szűk csarnokában gyorsírószerszámmal kezében hallgatta – a szent püspök tudta nélkül ezeket a szövegeket is lejegyezte és később közzétette. Ez is a „felix culpa”, szerencsés vétek esetei közé tartozik!

Míg a M-ban¹⁷⁸ (2–5) csak egyszerűen utal az ördögnek való ellenmondásra, az S-ben (I. 2,5) pontosan leírja a két kérdést és feleletet, amiből azt is megtudjuk, hogy Milánóban akkor az „abrenuntiatio” kéttagú volt.

Rendkívül fontos az a titoksértés, ahogy magát a keresztelési szertartást leírja (S II. 7,20). Ily részletes leírásunk a keresztelés lefolyásáról a szorosan vett liturgikus könyveken kívül nincs is.

Ugyanígy elmondja azt az imádságot is, amit a püspök mondott az olajjal való kenés alkalmával (S II. 7,24): *Deus, Pater omnipotens etc. M.* erre is épp csak utalást tesz.

Legfontosabb – liturgiátörténeti szempontból felbecsülhetetlen jelentőségű – a gyorsírónak az a meg nem engedett közlése, mellyel a misekánont írja le szóról-szóra az átváltoztatás előtti imádságoktól kezdve egész az áldozásig. (S IV. 5,21 sk.) Ezekből a M.-ban szó sincs. Ugyanígy leírja a Miatyánk használatos szövegét, melyet Szent Ambrus – Szent Lukácsról szóló kommentárjában sem közöl, ott egyszerűen átugorja Lukács 11,1–4-et.

Ahogy a lábmosás szertartásának jogosságát védi S. III. 1,5–6-ban, az tartalmilag összevág M. 6,31–2-vel, de S-ben a fogalmazás élesebb; itt érzeni az élőszo természetes szabadságát.

Az a föltevés, hogy nem maga Szent Ambrus írta le ezeket a hitoktatásokat, hanem egy gyorsíró, feleletet ad azokra a kérdésekre is, melyek alapján ezt a munkát korábban Szent Ambrustól elvitták. Azt mondták: S. stílusa sokkal pongyolább, gondozatlanabb, mint Szent Ambrus hiteles műveié. Erre könnyű a válasz és *Morin* érvelését minden szónok elfogadja, aki maga is gyorsíróval íratja le előadását. Az írott szó és az elmondott beszéd természetes különbsége ez, melyet még felfokoz a gyorsíró egyéni felfogó képessége. Az ember néha alig

¹⁷⁵ The date of *De sacramentis*. *Journal of Theol. Studies* 30 (1928–29) 281–286. Szerinte a 6. században, Galliában, vagy Burgundiában írták ezt a munkát.

¹⁷⁶ *G. Morin*: Pour l’authenticité du *De Sacramentis* et de l’*Explanatio Symboli* de S. Ambrosie, *Jahrbuch für Liturgiewissenschaft* 8 (1928) 86–106.

¹⁷⁷ *De Cain et Abel* I. 1, c p, N. 37.

¹⁷⁸ Ezután a *De Mysteriis*-t M-mel, a *De Sacramentis*-t S-szel rövidítjük.

ismer rá saját beszédére, ha gyorsírói feljegyzés alapján látja maga előtt. És a gyorsíró technika nem volt oly fejlett Szent Ambrus korában, mint most.

A szónok beszéd közben emlékezetére van utalva és így történhetik meg, hogy azonos bibliai szövegeket másként idéz írásban – mikor utána nézhet az eredeti szövegnek és másként a szószeiken, ahol néha –, úgy kell kivágnia magát, mert az idézés csak félig sikerül. Így történik meg a S.-ban is, hogy a szónok S IV. 2,5. idézetet Szent Pálnak tulajdonítja, Szent Péter helyett, a III. 1,2-ben viszont Péterrel mondatja azt, amit Pál mondott ApCsel 13,33-ban.

Írni az ember nem ír fölöslegesen, ezért Szent Ambrus is csak rövid átvezetésekkel él a M.-ban. Az S. bevezetései azonban elég bőven ismétlik az előbbi beszédek gondolatmenetét, néha újra rátér a már egyszer elmondott tárgyra (pl. Námánról beszél I. 5, és II. 3.). Ebből azonban nem az következik, hogy ezeket nem Szent Ambrus mondta, hanem csak az, hogy nem ő írta le.

Két oly különbségre is hivatkoznak M. és S. közt, mely ha valóban fennállna, arra lehetne következtetni, hogy más keresztes liturgiát tétel fel M. és S.

S. ugyanis hallgat az abrenuntiatot megelőző nyugatra fordulásról, az ördöggel való szembenézéssel (az ördög szembeköpéséről) és a fehérbe öltözködésről, amiről viszont M. 2,7 és 7,34-ben részletesen szól.

Morin válasza ezekre a következő: a fehér ruháról S. nem hallgat teljesen, hiszen, mikor a megkeresztelt bevonulását írja le a templomba, *familia candidataról* beszél (S. V, 3,14). A másik szertartásra vonatkozólag azt feleli, hogy annak S.-ben való hiányából nem következik, hogy a valóságban sem volt meg. Sem M., sem S. nem taglalja az összes szertartásokat, főleg nem azokat, melyek a keresztséget megelőzték (scrutiniumok, exorcismusok, stb.).

A nehézségek megoldása után Morin összegyűjti azokat az érveket, melyek a S. Szent Ambrusi eredete mellett szólnak. Ezeket három csoportba sorozhatjuk.

Az első csoport: a kéziratok és a régi hivatkozások tanúsága. Faller ezekre támaszkodva tulajdonítja Szent Ambrusnak ezt a munkát. Morin ezeket nem sokra becsüli; csak annyit von le belőlük, hogy egy másik, a S.-szal rokon munka, az Explanatio Symboli – szintén attól a szerzőtől való, aki a S.-t írta.

A másik csoport: a stílus, kifejezések, szókinccs egyezése Szent Ambrus hiteles műveivel. Morin nagyszerű megfigyelő készsége ezt az érvet nagy bizonyító erővel telíti. Mi csak arra hivatkozunk, hogy pl. a „sors” (szenny, piszok) – egyesszámban S. IV. 1,4-ben és Examer. IV. 1,1-ben fordul elő; egyébként más szerzőknél egészen szokatlan. Többesszámban használják: sordes.

A harmadik bizonyíték: a két munkában és Szent Ambrus egyéb műveiben feltételezett liturgia egyezése. Számunkra ez a kérdés nem a vita eldöntésére fontos, hanem azért, mert alkalmat ad a két munka együttes ismertetésére.

II. A De mysteriis és a De Sacramentis dogmatikai és liturgiátörténeti jelentősége.

1. A sacramentum szó jelentése.

Első pillantásunk a címre esik. A két munka ugyanazokat az avató szentségeket tárgyalja, tehát nyilván – címük is egyet jelent. Szent Ambrus a görög szentatyák műveit tanulmányozta, azért használja saját kéziratában a mysterium szót az avató szentségek megjelölésére. De ezeknek Tertullian óta latin megjelölése: sacramentum. Szent Ambrus azonban mind a két szót tágabb, változatosabb értelemben is használja. Nála ugyanis a sacramentum még nem kizárólag a mai értelemben vett: *szentség* megjelölésére szolgál, nem is a régi, latin jelentésében: *eskü* szerepel, hanem

1. jelenti az istentisztelet egészét és részeit, magát a szertartást, annak szavait, eszközeit, cselekményeit;

2. elvontabban jelenti a kinyilatkoztatás hittitkait, az üdvtörténet eseményeit: a megtestesülést, kínszenvedést, a keresztény vallást, az egyházat;

3. jelenti az ószövetség és újszövetség azon tényeit, melyek előképül szolgálnak Krisztusra, vagy az Egyházra, az egyes szentségekre.¹⁷⁹

Ha valaki nem ügyel a „sacramentum” szó ilyen jelentés-gazdagságára Szent Ambrusnál, az egyenest meghökken, mikor a M. 8,44-ben ezt olvassa: „Antiquiora sunt sacramenta Ecclesiae, quam Synagogae”. Hasonlóképpen S.-ben kétszer is (I. 4,11 „Illud praemitto, quod diviniore et priora sacramenta sunt Christianorum, quam Judaeorum” és IV. 3,8 sk.). Ha valaki itt a sacramentumot mai értelemben vett: szentséggel fordítaná, ugyancsak melléje hibázna annak, amit Szent Ambrus itt gondolt. G. Morin alaki egyezéseinél is többet mond az ilyen gondolati, tartalmi egyezés arról, hogy ezt így csak ugyanaz a szerző mondhatta.

2. A keresztség szertartásai.

a) M. és S. egybehangzóan elsőnek a *fülmegnyitás* (aperitio aurium) szertartását írja le. Ez nagyszombat estéjén történt, Rómában is, Milánóban is ez volt ennek az ideje, mégpedig nem a *traditio Symboli* előtt, virágvasárnap, mint Magistretti gondolja,¹⁸⁰ hanem a keresztelő medencébe való leszállás előtt. A fülmegnyitás és az Effeta – Morin szerint – nem nyállal történt, mint a mai római liturgiában, hanem olajjal (a katechumenek olajával). Ez volt az ó-római és a keleti liturgiák szokása. Erre utal – Morin szerint – S. I. 2,4 unctus es.¹⁸¹ Ennek azonban ellene mond III. 2,12: „Ergo quando dedisti nomen tuum, tulit lutum, et linivit super oculos tuos”. Igaz, hogy ezt más alkalommal (a quadragesima elején) tették és hogy itt a szemek megkenéséről volt szó, nem a fülről, és orról. Mégsem tartom valószínűnek, hogy a Mk 7,34-ben említett sárral és nyállal való kenést épp az Effetánál változtatták volna meg és más szertartásnál (a szemek megkenésénél) megtartották volna. Ez a szemkenés is bibliai mintát utánoz, a betszaidai vak meggyógyítását. Mk 8. A két gyógyításmód hasonló; tehát szertartási utánezatuk is hasonló kellett, hogy legyen.

b) *Az ördögnek való ellenmondás* (abrenuntiatio) szertartása már a baptisteriumban folyt le, nem mint Jeruzsálemben, az előcsarnokban. Az ellenmondás szövegét szószerint közli S., M. csak értelem szerint. M.-ben azonban megvan a nyugatról keletre fordulás, amiről S. nem szól.

Ahogy M. 2,7 – az ördögnek való ellenmondást leírja, ott érdekes szövegváltozat található egyes kéziratokban, ami arra enged következtetni, hogy Milánóban is megvolt a *sputatio* szokása. Legutóbb O. Faller foglalkozott behatóan M. 2,7 szövegével.¹⁸²

A Patrologia Latina szövege a következő: „Ingressus es igitur ut adversarium tuum cerneris, cui renuntiandum in os putaris”.

Putaris helyett ugyanis egy X. sz.-i és több későbbi kéziratban *sputaris*, majd *sputares* van. Ezek a kéziratok egy észak-itáliai csoportra vezethetők vissza. Bár a *putaris-putares* szöveg kritikailag szilárdabb, mégis, Fallerrel ellentétben, azt hiszem, hogy inkább a *sputares*-változatot kell eredetinek tekinteni. A szöveg ugyanis mindenképpen romlott ezen a helyen, mint Faller is látja; azt kevésbé látom valószínűnek, hogy későbbi változatok úgy rontották volna el a szöveget, hogy még érthetlenebb legyen; már pedig ha az eredeti,

¹⁷⁹ I. Huhn: Die Bedeutung des Wortes Sacramentum bei Ambrosius, Fulda 1928.

¹⁸⁰ Magistretti: La liturgia della chiesa milanese 10. lap.

¹⁸¹ Morin, i. h. 104.

¹⁸² Das Teufelanspeien im Mailänder Taufritual? Jahrbuch für Liturgiewissenschaft IX (1929) 128–132.

érthető: putari(e)s helyett akkor írnak sputares-t, mikor az ördögre-köpés szokása már régen feledésbe ment, az a szövegmásolás, javítás logikájával ellenkeznék.

Szent Ambrus egyébként is élénk érintkezésben van a görögökkel. Abban a korban, mikor Milánó a császárok székhelye volt, kik még a Kelet és Nyugat fölött uralkodtak (pl. Theodosius), az udvari nép, a katonaság útján könnyen keveredtek különböző szokások. Már pedig a sputationak Keleten való meglétét már Szent Cirill Műveinek kiadója, Touttée észrevette.¹⁸³ *E. Nestle*¹⁸⁴ és *A. Semenov*¹⁸⁵ máig élő mohamedán és orthodox keleti szokásra tudnak rámutatni, melyek Szent Ambrus utalásának megfelelnek.

Bőséges párhuzamokat gyűjtött össze *F. I. Dölger*.¹⁸⁶ Ezen az alapon fogadtuk el fordításunkban e helyen a sputares-változatot.

c) Dogmatikailag erős hangsúlyt nyertek újabban *O. Casel* misztérium-elméleti szempontjából a M. 3,8 sk. és a megfelelők: a S. I. 2. és 3. fejezetei, melyekben Szent Ambrus kifejti azt, hogy a szentségek kiszolgáltatásánál az Isten, a Szentháromság jelen van. (Különösen M. 3,8) Elismerjük, hogy amit Szent Ambrus mond, az az isteni jelenlétnek tökéletesebb átélését tételezi fel, mint ahogy az ma általában történik. Elismerjük azt is, hogy itt bizonyos analógia érezhető az antik misztériumok vallási élménye és a krisztusi misztérium közt; túlzottnak tartjuk azonban és Szent Ambrus tanításában benne nem foglaltak, mikor Casel az *eucharisztikus szentségi jelenlétet mintegy ki akarja terjeszteni* a keresztségre, bérmálásra és a többi szentségekre.

d) Tertulliának és a görög teológusoknak hatása (mely gyökereiben az alexandriai allegorizálás módszereire vezethető vissza) Szent Ambrusnál a szentségek, szertartások *előképeinek* szorgos összegyűjtése az ószövetségben. Mind a M., mind a S. gerincét ezeknek az előképeknek magyarázata, párhuzamba állítása alkotja. A mai olvasó meglepődik a hitnek azon az elevenségén, mely ezeket a párhuzamokat sugalmazta. Dogmatörténetileg azért is fontosak ezek a helyek, mert alapvetésül szolgálnak az ó- és újszövetségi „sacramentumok” megkülönböztetésére.

e) Amit Tertullián mond a víznek a teremtéskor, Jézus megkeresztelkedésekor történt szenttéválásáról, azt M. is megismétli. A keresztvíz-szentelés tényére M. homályosan utal (M. 3,8); de a S. (I. 5,15) világosan megkülönbözteti az egyszerű vizet a meg szentelt keresztvíztől, csak annak a víznek tulajdonít hatékonyságot (gyógyítást), mely Krisztus kegyelmét bírja, melyre rászáll a Szentlélek. A szertartás egyes elemeit, szavait, részletesen nem említi. (S. II. 5,14)

f) M. is, S. is ugyanazt a háromszori alámerülést tekintik a keresztség lényegének. S. részletesen leírja a szertartást, ahogy ma mondanók: a keresztség anyagát és alakját. Arról, hogy a püspök (pap) a hitvallásnak kérdés-felelet módján történő elmondása után, alámerülés közben mondta-e azt hogy: Én téged megkereszteltem... – S. II. 7,20 nem szól. Ez a rész mindenesetre egyik legfontosabb tanúja a keresztlés szertartásának. Mindkét munka teljesen egyetért abban, hogy a keresztséget a Róm. 6. alapján Krisztussal való együtthalásnak, vele együtt való eltemetkezésnek és feltámadásnak tekinti. Ezért nagyon alkalmas arra, hogy a keresztségi misztérium magvát feltárja. A keresztségi hitvallásban jellemző M. és S. közt az a megegyezés, hogy mindkettő említi Krisztus keresztjét (M. 5,28 – S. II. 7,20).

g) A fejnek olajjal való megkenése (más testrész megkenéséről nincs szó), mindjárt a keresztlőmedencéből való kilépés után következik. M. 6,29 – S. III. 1,1. A cselekmények egymásutánja szerint ez még a keresztséghez tartozik. Csak a fejet kenik meg, nem mint

¹⁸³ M. P. G. 33,1063.

¹⁸⁴ Berl. philil. Wochenschrift 1910. 70. h.

¹⁸⁵ Uo. 280. h.

¹⁸⁶ Die Sonne der Gerechtigkeit und der Schwarze. München 1919.

Jeruzsálemben, más testrészeket is. S. II. 7,24 – közli a püspök imádságát is, mit a kenet közben mond.

h) Milánóban és környékén elterjedt szokás volt a lábmosás szertartása a fej megkenése után. Említik Afrikában és Galliában is. A 4. század elején Spanyolországban az elvirai zsinat 48. canonja megtiltja ezt a szertartást. M. és S. egyformán tanúskodnak róla, hogy Rómában a lábmosás nem volt meg.

Morin úgy magyarázza eredetét: Ez a fej megkenésével együtt arra szolgált, hogy az egyház, mikor az Úr asztalának közösségéhez engedte az újonnan megkereszteltet, Lk 7,44–46 alapján fejüket megkenete olajjal és lábukat megmosta, mint ez a vendégfogadásnál volt szokásos Keleten. Később azonban a szertartás eredeti jelentése elhomályosult és már Szent Ambrus is találékonyan kutat dogmatikai okok után e szertartásnál.

i) a M. szerint a lábmosás után következő szertartás a keresztségnél: a fehérbeöltözés. Szimbolizmusát érdekesen fejti ki M. 7,34 sk. S. is tud a fehérbeöltözésről, de csak utal rá.

3. *A consignatio (bérmálás).*

A bérmálás szentségét az ősegyház egyidőben szolgáltatta ki a keresztséggel. Hogy ez a keresztségtől különböző szentség volt, arra nem vetettek hangsúlyt, de hitükben és tanításukban kidomborították azokat a mozzanatokat, melyekből az elmélyedő hittudomány kiolvashatja, hogy a bérmálás egyike a Krisztustól alapított hét kegyelemközlő szent jelnek, vagyis szentségnek.

M.-ben is, S.-ben is a bérmálás neve: *signaculum spiritale* (M. 7,42 – S. III. 2,8). Szellemi, lelki pecsét, a görög sphragisnak megfelelően.

A bérmálást a keresztség „perfectio”-jának, megerősítésének, tökéletesítésének mondja. Ez is a görög teleiosis-nak felel meg. Kiszolgáltatója a „sacerdos”, itt a püspököt jelenti; M. is, S. is általában, ha áldozópapot akar mondani, presbyter-t mond. Hogy a megpecsételés, consignatio, hogyan történt, arról részletesen nem beszél egyik sem; más forrásokból azonban tudjuk, hogy a homlok keresztalakban való megjelölésével; ebben a gesztusban bennefoglaltatott a „manus impositio”, a kézrátétel is.

S. kifejezetten említi a püspök „invocatio”-ját, melyre a hétajándékú Szentlélek leszállt a megjelöltre. A könyörgés formája ugyanolyan lehetett, mint a későbbi szertartáskönyvekben mindmáig. Érdekes Morin párhuzama a Szentlélek ajándékait felsoroló Szent Ambrusi helyek (S. III. 2,8 – M. 7,42 – Expos. psalm. 118. H. E. n. 39.). Mindháromban a mai „fortitudo” helyett: *virtus*; a scientia helyett *cognitio* áll és a timor előtt a jelző: *sancti timoris*. Ez is oly megfelelés, mely S.-nek Szent Ambrustól való származását igazolja.

A „consignatio” szertartásában sem M., sem S. nem említi az olajjal való kenést; ez a szertartás megelőzte a consignatio-t magát, mint már kifejtettük. Míg Keleten ezidőben már a myron-nal való kenés (a szót S. is említi III. 1,1) ez időben már összeolvadt a kézrátétellel, Milánóban és Rómában még nem.

Szent Ambrus bérmálási rítusa közelebb áll ahhoz, amit Tertullian ír le (de bapt. 7,8), mint Jeruzsálemi Szent Cirilléhez (Cat. myst. 3.).

4. *Az Úr testének és vérének szentsége.*

Szent Ambrus a De Sacramentisben (IV. 2,5) leírja, hogyan vonultak be a megkeresztelték a baptisteriumból a bazilikába. Angyalok csodálhatták ezt a lélekben megtisztult, fehér ruhás sereget. Most először vehet részt az eucharisztikus áldozaton, melyet eddig a legszigorúbban elzárt előle a titok-fegyelem. A mysterium leple lehull, az újonnan megkeresztelt látója, ízlelője lesz az Úr csodáinak.

A kereszteltek miséje most is, mint Szent Jusztin idejében: a felajánlással kezdődött. Amint a kereszteltek az oltár közelébe érnek, már látják az áldozati adományokat – ezeket is sacramenta-nak mondja S. IV. 3,8; – egyelőre még szent jelek, melyek várják azt átváltoztató isteni szókat. Kenyér és bor az eucharisztia anyaga. Előképe Melkizedek áldozata. Mert Melkizedek előbb élt Mózesnél, azért Ambrus bátran hangoztatja, hogy a keresztények sacramentumai (szentségi előképet ért rajta) régebbiek, mint a zsinagógáé. A mannánál is fontosabb, istenibb ez az adomány. Mert a manna testet táplált és akik ették meghaltak. Az Eucharisztia azonban lelki táplálék, Krisztus teste és vére; akik veszik, az örök életet vesznek belőle.

Szent Ambrus két könyve – M. és S. – a későbbi századokban, mikor a Karoling-korban megindult az eucharisztia titkába való teológiai elmélyedés folyamata, mindig azok számára volt szilárd alapja az egyházi hagyománynak, a szentatyák tanításának, kik mint Paschasius Radbertus, Lanfrancus, Szent Tamás az eucharisztia tanát a *reális átváltozás* irányában fejtették ki. Ez a tan nyert végleges pecsétet a trienti zsinat döntésében.

Szent Ambrus tanítása világosan ellene mond minden oly kísérletnek, mely az eucharisziát pusztán szimbolizmussal vagy dinamizmussal akarja megmagyarázni. A szimbolizmus csak szent jelet lát az eucharisziában; a dinamizmus elismeri, hogy e szent jelekből erő, kegyelem árad, de nem ismeri el az elemek lényeges átváltozását Krisztus testévé és vérévé. Ezekkel szemben – a szövegek idézése nélkül – csak utalunk olvasóink számára M. 8 és 9. fejezetére, S. IV. 1–5 és V. 1–3. fejezeteire.

Rá kell mutatni arra is, hogy amíg a hittudomány nem alkalmazta az aristotelesi metafizika állag-járuék (substantia – accidens) fogalmi készletét az eucharisziára (ezt Berengarius kezdte el, de az állagi változás mibenlétébe még nem tudott behatolni és ezért ő is megmaradt a dinamista szimbolizmusnál), amíg a köznyelv és tapasztalat kifejezéseire volt utalva, addig kifejezéseiben mindig találhatók olyanok, melyek félreérthetők olyanok által, akik nem az *igazságot*, hanem *maguk igazát* keresik.

Ilyeneket Szent Ambrusnál is találni. Pl. S. IV. 4,20: „Sicut enim mortis similitudinem sumpsisti, ita etiam *similitudinem* pretiosi sanguinis bibis”. Itt Szent Ambrus a Róm 6-ban a keresztségre alkalmazott homoioma (hasonmás) szót fordítja le és ezzel igyekszik kifejezni – az Eucharisztia szent vérének misztériumát. Ilyen eset az is, mikor a szentség anyagi elemeit – mai szóval: a kenyér és bor *járulékait*, a szent színeket – a „figura” szóval jelöli meg. (IV. 5,21 – a kánont megelőző epiklézisben: quod figura est corporis et sanguinis Domini). A „figurá”-nak azonban sok jelentése van, a szentírási szóhasználat is többféle jelentést tulajdonít neki. Ugyanoly határozatlan tartalmú szó ez, mint egyik görög megfelelője, a „typos”, melyet Szent Cirill használ ugyanoly értelemben (Cat. myst. 4,3). Szent Ambrus ilyen kifejezéseit összhangba kell hozni tanításának lényegével, a *reális átváltozással*.

Az ókeresztény írók közt nincs senki, aki oly félreérthetetlenül tanítaná azt, hogy az eucharisztia átváltoztatása az Úrnak az utolsó vacsorán mondott szavaival történik, mint Szent Ambrus (S. IV. 4,14; S. IV. 5,21).

Abban a misekánonban, melyet S. IV. 5-ben közöl, mindjárt az elején ott van egy könyörgés (fac nobis hanc oblationem adscriptam... megfelel a mai misekánon: Quam oblationem... imádságának), melyben sokan epiklézis-maradványt látnak. Ebbe a vitába nem avatkozunk bele, csak hangsúlyozzuk, amit Szent Ambrus egy fejezettel előbb mond: „Consecratio autem quibus verbis est, cuius sermonibus? Domini Jesu”. A konszekráció az Úr szavaival történik. Bármi legyen is az epiklézis-nek, mint imádság műfajnak a milánói és római liturgiában való meglétével, kétségtelen, hogy Szent Ambrus nem tulajdonítja neki az átváltoztatást.

5. A De Sacramentis misekánonja.

Hogy mi volt a hívők miséjének menete azután, hogy a megkereszteltek bevonultak a bazilikába, azt csak közvetlenül a consecratiótól kezdve mondja el Szent Ambrus a S.-ban. – S. IV. 14-ben elmondja, hogy mindazt, ami a konszekrációt megelőzte, a pap saját szavaival mondja. Ezekből az imádságokból csak két imádságműfajt említ és egyiknek tartalmát: 1. laudes Deo deferuntur, 2. oratio petitur pro populo, pro regibus, pro ceteris. A másodikra ráismerünk, ha összevetjük Szent Cirill Cat. 5, 8 – imádságsorozatával; az elsőben nyilván magát a praefatio-t érti. Hogy mily sorrendben következtek ezek, azt ebből a közlésből nem lehet megállapítani. Az azonban más forrásokból biztos, hogy a praefatio közvetlenül kapcsolódott a misekánonnal és hogy azok az általános könyörgések, melyekről Szent Ambrus szól, nem konszekráció *után* voltak, mint Jeruzsálemi Szent Cirillnél, hanem *előtte*, bizonyára nem közvetlenül (in superioribus... S. IV. 4,14).

Maguk a közölt szövegek elsősorban azért fontosak, mert a laikus is észreveszi azt, hogy a római misekánonnak egyik korábbi fejlődési fokát képviselik. A „fac nobis” megfelel a „Quam oblationem”-nak; a *Qui pridie* – most ugyanígy kezdődik; a *kenyér átváltoztatásánál* akkor még: a quod pro vobis confringetur-t is mondták, ma ez elmarad. A *bor átváltoztatásánál* egyszerűen ez áll: „hic est enim sanguis meus” – a későbbi, hosszabb szöveg helyén.

Szószerint közli az „anamnesis” szövegét: *Ergo memores...* ma: Unde et memores. Ez az imádság megfelel tartalmilag a misekánon *Unde et memores – Supra quae – Supplices* könyörgéseinek, de gondolatsora más. Az „oltár angyala” helyett többes számban beszél az oltár angyalairól.

Soron kívül említi az áldoztatás szavait (S. IV. 5,24). A pap ezt mondta: „Corpus Christi”; az áldozó pedig ezt felelte: „Amen”.

A liturgiátörténet igyekszik beleállítani a S. misekánonját a római misekánon fejlődési vonalába. Bizonyos kapcsolatokra a 4. századi szíriai liturgiával, azaz a Constitutiones Apostolicae liturgiájával már Duschesne¹⁸⁷ rámutatott. Ugyanígy megtalálható az összekötővonal Hippolytus Traditio apostolica-jával is (Róma, 3. század eleje).¹⁸⁸

6. Szent Ambrus magyarázata a Miatyánkról.

A De Sacramentis 5. könyvében Szent Ambrus az imádságról ad oktatást. Mintául a Miatyánkot állítja hallgatói elé, azon mutatva meg, mit, miért és hogyan kell imádkozni. A 6. könyv végén megint rátér a Miatyánk magyarázatára.

A M.-ben ez az imádságra való tanítás hiányzik.

Mivel a szövegösszefüggés nem szól róla kifejezetten, fölvehetjük azt a kérdést, imádkozták-e a misekánon végén Milánóban Szent Ambrus idején a Miatyánkot?

A kérdésre *G. Morin igen*-nel felel.¹⁸⁹ Igaz ugyan, hogy a Miatyánk hiányzik a Constitutiones Apostolicae misekánonjának a végén. Igaz az is, hogy Szent Ambrus sehol sem említi, hogy a Miatyánk a misekánon befejezése volna.

Viszont Szent Ágoston azt írja (ep. 149. ad Paulinum c. 2, n. 16): „quam totam petitionem (a misekánont érti rajta) *fere omnis ecclesia Dominica oratione concludit*”. Alig lehet gondolni, hogy Milánó azon kivételek közé tartozott volna, hol a Miatyánkot nem mondták el a misekánon végén.

¹⁸⁷ Origenes du culte chrétien, 5. kiad. 187.

¹⁸⁸ A milánói misekánonban Nagy Szent Gergely előtti római misekánon-változatot lát *B. Botte: Le Canon de la Messe Romaine*, Louvain 1935.

¹⁸⁹ Jb. f. Lit. Wiss. VIII. (1928) 105. l.

Ahogy Szent Ambrus a misztériumokba való beavatást szolgáló szentbeszédek tárgyat a három avató szentség szertartásaihoz kapcsolja, ahogy a misekánont közli, és a következő könyvben (szentbeszédben) a Miatyánkot tárgyalja, abból már magából is arra lehet következtetni, hogy itt is az eucharisztikus liturgiának egyik kiemelkedő részéhez fűzi szavait. Ugyanezt megerősíti az a tény, hogy a Miatyánk második kifejezésénél (VI. 5,24) befejezésül hozzáfűzi a *pap által* mondott doxológiát: „Audi, quid dicat sacerdos: per Dominum...”

Ez a doxologia összecseng a római misekánon: *Per ipsum* – doxológiájával, mely a Miatyánk előtt van. Szent Ambrus azonban világosan mondja, hogy akkor a doxologia a Miatyánk után következik. (Quid sequitur?)

Ezzel Morin megfigyelését is kiegészítettük. A doxologia valószínűleg a Miatyánk végéről került a római misekánonban a Miatyánk elé, a kánon végére.

* * *

Befejezésül néhány szót a két munka fordítására vonatkozólag. Mind a kettőt Migne P. L. 16. kötetéből fordítottam. (De mysteriis 406–426; De Sacramentis 435–482.) A szavakhoz való hűség mellett arra is törekedtem, hogy Szent Ambrus gondolatait is híven fejezze ki a fordítás. Ezért fordítottam pl. a „sacramentum” szót mindig lehetőleg azzal a jelentéssel, mely a legmegfelelőbb azon a helyen, ahol Szent Ambrus éppen használja. Az egész értelmetlenné válna, ha a sacramentumot mindig „szentség”-gel helyettesítettem volna be. Ugyanígy jártam el az eucharisztia műszavainál.

Szent Ambrus könyve a misztériumokról (De mysteriis)

I. fejezet

Tartalma: Azelőtt hallgatóinak erkölcsi kérdésekről tárgyalt, most a misztériumok magyarázatát ígéri. A „titokfegyelem” (disciplina arcani) miatt nem szólt eddig róluk. A „fülmegnyitás” szertartásának magyarázatával kezdi. Erre Krisztus mutatott példát a siketnéma meggyógyításakor.

1. Naponkint szóltam azelőtt hozzátok erkölcsi kérdésekről, mikor az ősatyák történetét vagy a Példabeszédek parancsait olvastuk; az volt a célom, hogy ezek ismeretével és elsajátításával hozzászokjatok az ősök példáján való járáshoz; hogy az ő útjukat követve, szót fogadjatok az isteni kinyilatkoztatásnak; hogy újjászületvén a keresztség által olyan legyen életetek, amilyen a megkereszteltekhez méltó.

2. Most az idő arra int, hogy a misztériumokról beszéljek és a szent jeleknek adjam magyarázatát. Ha ezt a keresztség előtt szándékoztam volna közölni olyanokkal, kik még nem voltak beavatva, inkább árulónak, mint magyarázónak tüntem volna fel. Aztán meg így – előkészítés nélkül – jobban belétek hatolt a misztériumok fénye, mintha már valami tanítás megelőzte volna.

3. Nyissátok meg hát fületeket és az örök életnek a szentségek által belélegzett jóillatát élvezétek. Ezt mutattuk be nektek jelképesen, midőn a fülmegnyitás szertartását végeztük és mondtuk: Effeta, azaz nyilatkozzál meg¹⁹⁰, hogy akik a kegyelem forrásához jöttetek, megértsetek a feladott kérdéseket¹⁹¹ és emlékezetben tartsátok a feleleteket.

4. Ezt a titkos szertartást maga Krisztus végezte az evangéliumban¹⁹², mint ahogy olvassuk róla, mikor a süketnémát meggyógyította. Ő a süketnémának száját érintette¹⁹³, mivel némát gyógyított, aki férfiú volt; azért volt ez így egyrészt, hogy a néma száját a beléje adott szó hangjával megnyissa; másrészt – a száj érintése illő volt férfiúnál, de nem volna illő a nőknél¹⁹⁴.

II. fejezet

Tartalma: A keresztelendők beléptek a keresztelőhelyre, ott keresztségi fogadalmat tettek le – és kelet felé fordultak.

5. Ezután megnyíltak a szentek szentjének kapui¹⁹⁵, beléptél az újjászületés szentélyébe. Most idézd emlékezetedbe, mit kérdeztek tőled és tartsd eszedben, mit feleltél. Ellene mondtál az ördögnek és az ő cselekedeteinek, a világnak, a paráznaságnak és az élvezeteknek. Ígéretedet nem a holtak sírja őrzi, hanem az élet könyve.¹⁹⁶

¹⁹⁰ Mk 7,34.

¹⁹¹ A sátánnak való ellenmondás is, a hitvallás is kérdés-felelet formájában történt.

¹⁹² Mk 7,34.

¹⁹³ A kereszteléskor a fület érintették, ezért von párhuzamot Szent Ambrus a között, amit Krisztus tett és ami a keresztségben történt.

¹⁹⁴ Mivel nemcsak férfiakat kereszteltek, hanem nőket is, az Egyház illendőségből alkalmazza a száj érintése helyett a fül érintését.

¹⁹⁵ Ez a baptisteriumnak nevezett keresztelőkápolna volt.

¹⁹⁶ A keresztségi fogadalmat az Isten számon tartja.

6. Láttál ott szerepapot, láttál áldozópapot és láttad a főpapot is. Ne tekintsd testük alakját, hanem a szent szertartás kegyelmét. Angyalok színe előtt szólottál, miként írva van: „A papnak ajkai a tudományt őrzik és az ő szájából a törvényt keresik, mert ő a mindenható Úrnak angyala (*követe*).”¹⁹⁷ Nem lehet tudatlanba venni, nem lehet tagadni; angyal az, aki Krisztus országát és az örök életet hirdeti. Ne külseje szerint értékeld, hanem hivatása szerint. Azt nézd, amit neked juttatott, mérlegeld, mit tett és ismerd fel hivatását.

7. Beléptél tehát, hogy szemügyre vedd ellenségedet, kit ellenmondásod jeléül szembeköpsz; Keletre fordulsz; mert aki ellene mond az ördögnek, Krisztushoz fordul, rája tekint egyenes nézéssel.

III. fejezet

Tartalma: A vízben a kiszolgáltató által az istenség működik; a keresztséget őszövetségi előképek példázzák.

8. Mit láttál? Láttál ott vizet, de nem csak ezt; láttál ott szerepapot, akik ministráltak és láttad a főpapot, aki (*a keresztvizet*) megszentelte. Mindenki másnál előbb maga az Apostol tanított arra, hogy ne azokat szemlélj, amik láthatók, hanem a láthatatlanokra ügyelj; mert amik láthatók, azok mulandók is; amiket azonban nem láthatunk, azok örökkévalók¹⁹⁸. Másutt meg ezt olvashatod: „Ami az Istenben láthatatlan, azt a világ teremtése óta meg lehet ismerni azokból, amik teremtve lettek; műveiből ki lehet érezni örök hatalmát és istenségét.”¹⁹⁹ Ezért mondja maga az Úr is: „Ha nekem nem hisztek, higgyetek cselekedeteimnek.”²⁰⁰ Hidd el tehát, hogy ott az istenség van jelen. Hiszel abban, hogy ott működik és nem hiszed, hogy jelen van? Honnét származnék a működés, ha nem előzné meg a jelenlét?²⁰¹

9. Fontold meg, mily ősrégi ez a misztérium, hisz már a világ kezdetén megvan az előképe. Kezdetben, mikor Isten az eget és földet teremtette, – úgymond az Írás, – a Lélek lebegett a vizek fölött²⁰². Vajon az, aki ott lebegett a vizek fölött, nem volt tevékeny a vizek fölött? De mit mondjam, hogy tevékenykedett? – Ami jelenlétét illeti, az áll az Írásban: ott lebegett. Tán tétlenül lebegett ott? De tudd meg, hogy bizony működött a világ teremtésében, hiszen azt mondja a Próféta: „Az Isten szava által szilárdult meg az ég és az ő ajkának leheletétől²⁰³ van minden erejük.”²⁰⁴ Mind a két tény a Szentírás bizonyosságán nyugszik: az is, hogy lebegett, az is, hogy működött. Hogy ott lebegett, arról Mózes tanúskodik, hogy ott működött, azt Dávid bizonyítja.

10. Halld a másik bizonyítékot is. Minden test megromlott gonoszságától. Nem marad meg – úgymond az Úr – az én lelkem az emberekben, mert az emberek testiek²⁰⁵. Az Isten ezzel arra mutat rá, hogy a test tisztátalansága és a súlyosabb bűnnek szennye a lelki kegyelmet elfordítja tőlünk. Azért, hogy az Úristen helyrehozza, ami megromlott, vízözönt bocsátott a földre és Noénak, az igaznak, megparancsolta, szálljon a bárkába²⁰⁶. Noé pedig a víz apadtával először hollót bocsátott ki. A holló nem tért vissza. Akkor galambot bocsátott

¹⁹⁷ Mal 2,7.

¹⁹⁸ 2Kor 4,18

¹⁹⁹ Róm 1,20.

²⁰⁰ Jn 10,38.

²⁰¹ A szentségi működésben az Isten ereje tevékenykedik; tehát az Isten van jelen a szentségben.

²⁰² Ter 1,2.

²⁰³ Spiritus, ugyanaz a szó, melynek a másik jelentése: lélek.

²⁰⁴ Zsolt 32,6.

²⁰⁵ Ter 6,3 – Szent Ambrus szövegében ez áll carnes: testek. Az érthetőség kedvéért fordítottuk: testiek.

²⁰⁶ Ter 7,1 sk.

ki; a galamb pedig, mint olvassuk, olajággal tért vissza a bárkába.²⁰⁷ Látod, itt szó van vízről, fáról, galambról; és kétségbevonod, hogy mindez titkos előkép?

11. A víz – annak a víznek előképe, melybe elmerül a test, hogy megtisztuljon minden testi büntől. Ez a víz a temetője minden gonosztettnek. A fa pedig előképe annak a fának, melyre az Úr Jézust szegeztek, mikor értünk kínhalált szenvedett. A galamb azt a galambot példázza, melynek képében a Szentlélek szállt le, mint ahogy tanultad az Újszövetségben²⁰⁸. A Szentlélek leheli lelkedbe a békét, elmédbe a megnyugvást. A holló pedig a bűnnek a jelképe. Elmegy, de nem tér vissza. Te pedig őrizd meg magadban az igaz ember éberségét és alkatát.

12. Harmadik bizonyágunk is van, mint arra az Apostol tanít: „Atyáink mindnyájan a felhő alatt voltak és mindnyájan átvonultak a tengeren és mindnyájan megkereszteltettek Mózesben, a felhőben és a tengerben!”²⁰⁹ De maga Mózes is azt mondja énekében: „Elküldted Lelkedet és befödte őket a tenger.”²¹⁰ Észreveszed, ugye, hogy a zsidóknak abban a kivonulásában már a keresztség előképe rejtőzik; akkor az egyiptomiak elvesztek, a zsidók megmenekültek. Hisz, mi másra tanít minket naponkint ez a szentség, minthogy a bűn elmerül, a tévely elpusztul; a jámborság, az ártatlanság pedig bizton megmenekül.

13. Hallottad azt is, hogy atyáink a felhő alatt voltak, még pedig jó felhő alatt, mely a testi szenvedélyek lobogását lehűtötte. Jó felhő borít árnyékot azokra, kiket a Szentlélek meglátogat. Aztán Szűz Máriára szállt rá és a Magasságbelinek ereje megárnyékozta őt²¹¹, mikor az emberi nem számára megszülte a megváltást. Az a csoda is előkép szerint történt Mózes által²¹². Ha tehát akkor előkép szerint volt jelen a Szentlélek, vajon nincs-e jelen az igazság szerint akkor, mikor a Szentírás mondja neked: A törvény Mózes által adatott, a malaszt és igazság pedig Jézus Krisztus által lett²¹³.

14. Mercha vize²¹⁴ nagyon keserű volt; Mózes fát bocsátott a vízbe és az megédesedett. Amíg az Úr keresztjét nem hirdették, a vizet nem lehetett a jövő üdvösség céljára felhasználni; mikor azonban a kereszt misztériuma által üdvszerzővé szentelték meg, azóta lelki fürdőnek és életadó itálnak használható. Miként tehát abba a vízbe Mózes, a próféta – fát bocsátott, ugyanúgy ebbe a forrásba is a pap az Úr keresztjének hirdetését bocsátja – és ez a víz is édessé válik a kegyelem számára.

15. Ne higgy tehát pusztán testi szemeidnek; mert itt inkább látni a láthatatlant; mert a test szeme a mulandót látja, a léleké az örökkévalót, amit a testi szem nem vesz észre, de a lélek és az értelem meglát.

16. Aztán okulj a Királyok Könyvének olvasmányán. Námán szír ember volt, bélpoklosságba esett és senki sem tudta kigyógyítani²¹⁵. Akkor egyik rableány azt mondta neki, hogy Izraelben van egy próféta, aki a bélpoklosságtól meg tudná szabadítani. Ő pedig aranyat és ezüstöt vett magához, elment Izrael királyához. Mikor ez meghallotta érkezésének okát, megtépte ruháját, mondvá, hogy mikor olyasmit kérnek tőle, ami nem áll királyi hatalmában, az inkább istenkísértés; Elizeus azonban azt sugallta a királynak, irányítsa hozzá a szír embert, hadd ismerje meg, hogy van Isten Izraelben. Mikor pedig az hozzá érkezett, meghagyta neki, hogy merüljön alá hétszer a Jordán vizében.

²⁰⁷ Ter 8,7–8.

²⁰⁸ Mt 3,16.

²⁰⁹ 1Kor 10,1–2.

²¹⁰ Kiv 15,10.

²¹¹ Lk 1,35.

²¹² Kiv 14,21 – A zsidók menekülése a Vörös-tengeren át.

²¹³ Jn 1,17.

²¹⁴ A Vulgata Marának írja. Kiv 15,23.

²¹⁵ 2Kir 5,1 sk.

17. Arra ő magában azt forgatta, hogy jobb vizei vannak az ő hazájának; sokszor fürdött is bennük, mégsem szabadult meg poklosságától. Ez visszatartotta attól, hogy szót fogadjon a prófétának. De mikor szolgálai bízatták és rávették, mégis alámerült a vízben. Amikor megtisztult, menten megértette, hogy nem a víz ereje tisztít meg valakit, hanem a kegyelemé.

18. Tudd meg azt is, kit jelképez az a fiatal rableány a rabok közül; ez a pogányok közül való gyülekezetre, azaz az Úr Egyházára értendő, amelyet előbb a bűn vetett fogságba, mikor még nem élvezte a kegyelem szabadságát; az ő tanácsára hallotta meg a pogány nép a prófétai szót, melyről először sokáig kételkedett. De amikor hitt neki, hogy meg kell valósítania, akkor bűneinek minden szennyétől megtisztult. Az a pogány kételkedett, mielőtt meggyógyult volna; te már meggyógyultál, ne kételkedj tehát.

IV. fejezet

Tartalma: A víz csak a Szentlélek által ad tisztulást. Ezt Szent Jánosból és a szentség kiszolgáltatásából bizonyítja. Az evangéliumi tó, melyben az inaszakadt meggyógyult, szintén ezt az igazságot példázza.

19. Azt mondtuk előbb, ne csak azt hidd el, amit látsz, hogy eszedbe ne jusson neked is azt gondolni: hát ez az a nagy misztérium, „mit szem nem látott, fül nem hallott, sem az emberi szívbe föl nem hatolt”²¹⁶? Vízet látok, mint amennyit nap-nap után láttam. Ebben nyerhetnék tisztulást lelkemnek, mikor annyiszor megfürdöttem benne és sohasem tisztult meg a lelkem?

Értsd meg ebből, hogy a víz nem ad tisztulást a Szentlélek nélkül.

20. Olvastad, hogy a keresztségben három tanú: a víz, a vér és a Szentlélek: egyet tanúsít²¹⁷; mert ha bármelyiket kiveszed, már nem érvényes a keresztség szentsége. Mert mit ér a víz – Krisztus keresztje nélkül? Közönséges elem marad, a szentség minden hatása nélkül. Viszont: víz nélkül sem történik meg az újjászületés misztériuma: „Mert ha valaki nem születik újjá a vízből és a Szentlélekből, nem mehet be Isten országába.”²¹⁸ Hiszen a hitjelölt is hisz az Úr Jézus keresztjében, mellyel őt is megjelölik; de ha meg nem keresztelkedik az Atyának, Fiúnak, Szentléleknek nevében, nem nyerheti el a bűnök bocsánatát, sem a lelki kegyelem adományát nem élvezheti²¹⁹.

21. Az a szír ember hétszer merült alá a törvény fennállása idején; te pedig a Szentháromság nevében merültél alá; hitvallást tettél az Atyáról, emlékezz csak vissza, mit tettél; hitvallást tettél a Fiúról, hitvallást tettél a Szentlélekről²²⁰. Őrizd meg a dolgok rendjét ebben a hitvallásban. Meghaltál a világnak és az Isten számára támadtál föl. És mintegy eltemetkeztél a világnak amaz elemében, meghaltál a bűnnek és feltámadtál az örök életre. Hidd el hát, hogy ez a víz nem hatástalan.

22. Ezért hallottad ezeket: Mert az Úr angyala időnkint leszálla a tóba és felkavará a vizet; s aki a víz felkavarása után először ment bele a tóba, meggyógyult, akármiféle betegségben sínylődött²²¹. Ez a tó Jeruzsálemben volt, benne egy ember gyógyult meg évenként; de senki sem gyógyult meg az angyal leszállása előtt. Annak jeléül, hogy valóban

²¹⁶ 1Kor 2,9.

²¹⁷ 1Jn 5,8.

²¹⁸ Jn 3,5.

²¹⁹ Szent Ambrus a vízkereszttség föltétlen szükségességét hangsúlyozza. A hitjelölnél a dolgok rendes menetét veszi tekintetbe, nem azt az esetet, mikor a vízkereszttség kiszolgáltatása lehetetlen, a hitjelölt pedig halálveszedelemben van és óhajtja a keresztséget. Szent Ambrus ezen szavaival nem foglal állást se a vágykereszttség ellen, se mellette, mert a kérdést föl se veti.

²²⁰ A keresztséggel kapcsolatban kérdés-felelet formában tette le a hitjelölt a hitvallást.

²²¹ Jn 5,4.

angyal szállt le, felkavarodott a víz ez a hitetlenek miatt volt. Azok számára ott volt a jel; neked elég a hit; nekik az angyal szállt le, neked a Szentlélek; ott a teremtmény jött mozgásba, benned Krisztus a mozgató, a teremtmény Ura.

23. Akkor egy ember gyógyult meg, most valamennyien meggyógyulnak; vagy legalábbis a keresztény nép egyedül; mert hiszen van itt-ott hazug víz²²². Nem gyógyít a hitszegők keresztisége;²²³, az ilyen nem tesz tisztává, hanem beszennyez. A zsidó korsókat és kelyheket mosott le (*szertartásosan*), mintha ugyan az ilyen élettelen dolgoknak vétjük lehetne, vagy malasztjuk. Te pedig merítsd meg ezt a te élő-érző kelyhedet (*testedet*), hogy jócselekedeteid ragyogjanak rajta. Hogy malasztod fénye tündököljön benne. Íme tehát az a tó is előképe volt; hogy hidd el, a keresztvízbe az isteni erő leszállását.

24. Aztán meg: az az inaszakadt a maga emberére várt²²⁴. Kire várt volna, ha nem az Úr Jézusra, aki a Szűztől született. Kinek eljövetele óta most már nem az előkép (árnyék) gyógyít meg egyet-egyét, hanem a beteljesült valóság mindenkit. Ő az tehát, akire vártak, hogy leszálljon; róla mondta az Atyaisten Keresztelő Jánosnak: Akire látod a Lelket leszállni és rajta maradni, ő az, aki Szentlélekkel keresztel²²⁵. Róla tanúskodott János, mikor ezt mondta: Mert láttam a Lelket, mint galambot leszállni és rajta maradt²²⁶. És itt miért szállott volna alá a Szentlélek galamb képében, ha nem azért, hogy belásd, hogy felismerd: az a galamb, amelyet Noé bocsátott ki a bárkából előképe ennek a galambnak; hogy felismerd az előképét ennek a szentségnek?

25. Ellenvethetnéd: Az a galamb (*Noé galambja*) igazi galamb volt; ez pedig csak a galamb képe volt (*Jézus megkeresztelésénél*). Hogy mondhatjuk tehát, hogy abban az esetben előkép volt, itt meg a beteljesült valóság, mikor a görög szöveg szerint az van írva, hogy a Szentlélek galamb képében szállt alá²²⁷! De mi volna oly való igaz, mint az örökkévaló istenség? A teremtmény nem lehet mindig való, hanem csak képszerű való, mely hamar felbomlik és átalakul. De meg azokban, akik megkeresztelkednek, (*a galamb által jelképezett*) ártatlanság nem lehet képletes, hanem csak igazi ártatlanság. Azért mondja az Úr is: Legyetek olyanok, mint a kígyók és ártatlanok, mint a galambok²²⁸. Méltán szállt le tehát a Szentlélek galamb képében, hogy arra intsen: bennünk a galamb ártatlanságának kell meglennie. De meg, hogyha a Szentírásban species-t (*kép, jelkép, előkép*) olvasunk, azt néha igazságnak, valóságnak kell értenünk Krisztusról is: És külsejét tekintve (*Specie*) úgy jelent meg, mint ember (Fil 2,7) és az Atyáról: Sem orcáját (speciem) nem láttátok. (Jn 5,37).

V. fejezet

Tartalma: A keresztiségben Krisztus van jelen; azért nem a kiszolgáltatók érdemétől függ a keresztiség érvénye. A Szentháromságról szóló hitvallást magyarázza röviden.

26. Van-e még, amin kételkedhetnél, mikor oly világosan mondja az Atya az evangéliumban: Ez az én szerelmes Fiam, kiben nekem kedvem telik²²⁹; mikor ezt mondja a Fiú, aki fölött a Szentlélek, mint galamb nyilvánította magát; ezt a Szentlélek is, ki galamb

²²² Jer 15,18.

²²³ Helyes értelemben: nem gyógyít az a keresztiség, melyet valaki hit nélkül, hitetlenül vesz fel, nem hittal. Nem lehet az eretnek által, vagy a súlyos bűnben levő pap által kiszolgáltatót keresztiségre érteni, ha ezek az Egyház szándéka szerint érvényes anyaggal és szavakkal keresztelnek.

²²⁴ Jn 5,7.

²²⁵ Jn 1,33.

²²⁶ Jn 1,32.

²²⁷ Lk 3,22. Testi alakban, mint galamb.

²²⁸ Mt 10,16.

²²⁹ Mt 3,17.

képében szállt alá. Ugyanezt hirdeti Dávid is: Az Úr szava a vizek fölött; felharsant a fönéséges Úr, az Úr a sok víz fölött²³⁰. Ezt hirdeti a Szentírás, mikor Jerobaal (*Gedeon*) kérésére tűz szállt le az égből – és azzal is, mikor Illés kérésére az égből leszálló tűz szentnek mutatta az ő áldozatát²³¹.

27. Ne nézd a személyek érdemét, hanem a papok tisztségét. De ha éppen érdemeiket vizsgálod: mint ahogy Illésre tekintesz, úgy nézz Péternek is érdemeire, vagy Páléra, akik a Úrtól vették ezt a szentséget és nekünk áthagyományozták. Rájuk látható tűz láng száll alá, hogy higgyenek; bennünk, kik hiszünk, láthatatlanul működik; nekik előképül, nekünk erősítésül szolgál a tűzláng. Hidd el tehát, hogy a papok imádságára jelen van az Úr Jézus, aki azt mondta: Ahol ketten vagy hárman összejönnek, ott vagyok én is²³²; mennyivel inkább részesíti kegyelmes jelenlétével azt a helyet, ahol az Egyház van, ahol az ő misztériumait ülik meg!

28. Leszálltál tehát a vízbe. Gondolj vissza, mit feleltél akkor, mikor mondtad: Hiszek az Atyában, hiszek a Fiúban, hiszek a Szentlélekben. Nem úgy mondtad: Hiszek a nagyobbban és kisebbben és az utolsóban²³³, hanem saját szemed kötelez el arra, hogy egyformán higgy a Fiúban, úgy mint az Atyában; hogy egyformán higgy a Szentlélekben, mint ahogy hiszel a Fiúban; azzal az egy különbséggel, hogy hitvallásod szerint csak az Úr Jézus keresztségében kell hinned²³⁴.

VI. fejezet

Tartalma: Megmagyarázza, miért kenik meg a megkeresztelteket fejükön; szól a lábmosásról és a két szertartás büntörlő hatásáról.

29. Ezután felmentél a paphoz; gondolj vissza, mi következett ezután. Nemde az, amiről Dávid beszél: „Mint a kenet a fején, mely leszáll Áron szakállára.”²³⁵ Ez az a kenet, melyről Salamon is említést tesz „Neved, mint a szétömlő illat, azért szerettek téged a hajadonok és vonzódtak hozzád”²³⁶. Hány megújult lélek szeretett meg téged ma, Urunk Jézus, kik azt mondják: „Vonzz minket magad után, ruháid illata után eredünk”²³⁷ és az örök élet illatát akarják belehelni!

30. Értsd meg, hogy miért van ez, mert a bölcsnek szemei a fején vannak²³⁸. Ezért ömlik le a szakállára, ami az ifjúság kegyelmének jelképe; azért Áron szakállára, hogy te is kiválasztott papi, értékes nemzedék légy; mert mindannyiunkat az Isten országa számára és papságára ken fel a lelki kegyelem²³⁹.

31. Kiléptél a keresztvízből, gondolj vissza az evangéliumi olvasmányra. Az Úr Jézus ugyanis megmosta az Evangélium szerint tanítványai lábát. Mikor Simon Péterhez ért, azt

²³⁰ Zsolt 28,3.

²³¹ 1Kir 18,38. A Baál-papok hiába imádkoztak Baálhoz, nem jött tűz az égből. Illés kérésére azonban lejött az áldozatot megemésztő tűz.

²³² Mt 18,20.

²³³ Az ariánusok tagadták a Fiúisten egylényegiségét az Atyával; az Atyát nagyobbnak, a Fiút kisebbnek, a Szentleket utolsónak mondták. őket cáfolja Szent Ambrus.

²³⁴ Nem az Atya, nem a Szentlélek testesült meg, hogy keresztségével megváltson, csak a Fiú.

²³⁵ Zsolt 132,2.

²³⁶ Én 1,2.

²³⁷ Én 1,3.

²³⁸ Préd 2,14.

²³⁹ A keresztség után következett a szentelt olajjal való megkenés, mely a confirmációhoz, bérmáláshoz tartozott. Erről a kenetről szól Szent Ambrus itt. Hatásait és jelét (consignatio – megjelölés a keresztség jelével) a 7. fej. 42. fejt ki.

mondta neki Péter: Az én lábamat ugyan meg nem mosod soha²⁴⁰; nem vette észre a titkos jelképet, azért utasította vissza a szolgálatot; azt hitte, a szolga alázata szenved csorbát, ha az Úr szolgálatát elfogadja. Felelte neki az Úr: Ha nem mosom meg lábaidat, nem lesz részed velem. (Jn 13,9) Mire Péter azt mondta: Uram, ne csak lábamat mosd meg, hanem kezemet és fejemet is (uo. 9). Akkor azt felelte az Úr: Aki meg van mosva, elég neki, hogy lábát mossák meg, akkor egészen tiszta. (uo. 10)

32. Péter tiszta volt ugyan, de lábfejét meg kellett mosnia, mert benne volt az első ember átöröklődő vétke: amikor azt elgáncsolta a kígyó és megtévesztette. Azért mosta meg az Úr lábfejét, hogy az átöröklődő bűnöket letörölje; mert saját vétkeinket eltörli a keresztség.

33. Ismerd meg egyúttal, hogy magának az alázatos szolgálatnak is titkos jelentése van: Azt mondja ugyanis az Úr: Ha én, az Úr és a Mester, megmostam lábatokat, mennyivel inkább kell, hogy ti egymásnak mossátok lábait²⁴¹ Mert ha üdvösségünk szerzője maga is engedelmessége árán váltott meg minket, mennyivel inkább kell nekünk, az ő szolgálainak, az alázat és engedelmesség szolgálatát egymással szemben gyakorolnunk²⁴².

VII. fejezet

Tartalma: A fehér ruha a bűntől való szabadulást jelenti. Az Egyház szépségéről, Krisztus és az Egyház szeretetéről szól a fejezet.

34. Fehér ruhát kaptál ezután; annak jeléül, hogy levetted a bűn öltözetét és magadra öltötted az ártatlanság tiszta ruháit, melyekről mondja a Próféta: Hints meg engem izsóppal és megtisztulok, moss meg engem és fehérebb leszek a hónál²⁴³. Mert akit alámerítenek, akár a Törvény, akár az Evangélium szerint, úgy látszik, mintha megtisztult volna. A Törvény szerint, mivel Mózes izsóppal hintette szét a népre a bárány vérért; az Evangélium szerint pedig, mivel Krisztusnak fehér volt a ruhája, mint a hó, midőn feltámadása után való dicsőségét előre megmutatta (a Tábor-hegyen)²⁴⁴. Hónál tisztább lesz az, aki bűnbocsánatot nyer. Azért mondja Izajás által az Úr: Ha olyanok is lennének bűneitek, mint a bíbor²⁴⁵, hófehérré teszem.

35. Az Egyház ezt a ruhát az újjászületés fürdőjében vette magára. Az Énekek Énekében azt mondja: Fekete vagyok és ékes, Jeruzsálem leányai. (Én 1,4) Feketének mondja magát az emberi természet gyarlósága miatt, ékesnek a kegyelem miatt; fekete ő, mint a bűnöktől való, ékes a hit szentsége által. Amikor Jeruzsálem leányai látták őt fehér ruhában, álmélkodva kérdezték: Ki ő, ki fehér ruhában jön elő? (Én 8,5) Előbb fekete volt, hogyan, hogy most hirtelen fehérré vált?

36. Még az angyalok is meglepődtek, mikor Krisztus feltámadt, még a Hatalmak is fölfigyeltek, mikor látták őt testben az égbe szállni. Azt mondták végre: Ki ez a dicsőség

²⁴⁰ Jn 13,8.

²⁴¹ Jn 13,14.

²⁴² Szent Ambrus ott találta a milánói egyház keresztelési szertartásai közt a lábmosást, melyről tudta, hogy nincs meg minden egyházban. Allegorikus magyarázó hajlamával kereste ennek jelentését. A lábfej megmosása és az első embernek a sátán által való elgáncsolása közti kapcsolat alapján gondolta, hogy ez a szertartás az eredeti bűn eltörlésére szolgál. Ahogy itt és az Expositio in Ps. 48,9-ben erről beszél, inkább a bűnre való hajlandóságra gondol, mint magára az eredeti bűnre, hiszen más írásaiban világosan megmondja, hogy a keresztség minden bűnt eltöröl. A lábmosásnak a keresztséggel kapcsolatos szertartása elenyészett ott is, ahol gyakorlatban volt, azóta, hogy a felnőttek keresztsége helyét a csecsemők keresztsége foglalta el és ez nem történt már alámerüléssel.

²⁴³ Zsolt 50,9.

²⁴⁴ Mt 17,2.

²⁴⁵ Szent Ambrus latin szövegében: phoenicium: a. m. föníciai bor.

királya?²⁴⁶ És mikor mások felelték: Tárjátok ki fejedelmetek kapuit²⁴⁷ és emelkedjenek örök kapuk, mert belép a dicsőség királya²⁴⁸, mások még kételkedve kérdezték: Ki ez a dicsőség királya? Izajásnál is olvasunk a kétkedő égi Erőkről, kik azt mondják: Ki az, aki feljön Edomból, Bosorból való ruháinak bíbora, ékes ő fehér stólájában²⁴⁹.

30. Krisztus pedig látva Egyházát fehér ruhában, kiért ő, mint Zakariás prófétánál olvassuk, szennyes ruhát öltött magára²⁵⁰, látva őt az újjászületés fürdőjében megtisztult, fehérre mosott lélekkel, így szól hozzá: Íme szép vagy én rokonom, íme szép vagy és szemeid, mint a galambé²⁵¹; a Szentlélek maga is galamb képében szállt le. (Lk 3,22) Szépek a szemei, mint a galambé; mert ennek képében szállt le a Szentlélek az égből.

38. Aztán folytatja az Énekek Éneke: Fogaid, mint a megnyírt kecskenyáj, mikor feljönnek az úszatóból; ikreket ell mindegyikük; nincs köztük meddő egy sem; mint bíborszalag, olyanok ajkaid²⁵². Nem középszerű ez a magasztalás. Először a kedves párhuzam a nyírt kecskenyájjal. (*Részletezi hasonlatot.*) Ezzel a nyájjal hasonlítja össze az Egyházat, melyben sok szép erényű lélek van, kik a keresztségben levetik a bűnnek terhét és misztikus hitet, meg erkölcsi szépséget visznek Krisztus elé; kik az Úr Jézus keresztségét hirdetik.

39. Bennük mutatkozik szépnek az Egyház. Azért így szól az Ige, az Isten: Egészen szép vagy és semmi hiba nincs benned²⁵³. Mivel a bűn elmerült (*a vízben*). „Jöjj a Libanon felől, jegyesem, jöjj; átmész, átalmész a hit kezdetétől fogva²⁵⁴; ezzel azt mondja, hogy ellenmondván a világnak (*az Egyház*), átmegy a világon és megérkezik Krisztushoz. – Majd újra szól hozzá az Ige, az Isten: Mily szép és édes vagy, szerelmem, boldogságodban! Termeted, mint a pálma...²⁵⁵

40. Feleli neki az Egyház: Ki ad nekem téged édes testvéremül; ha megtalállak. Kívül megcsókollak, és nem vetnek meg engem. Magamhoz veszek és bevezetlek anyám házába, annak kamrájába. Ott tanítasz engem²⁵⁶. Láthatod, hogy a kegyelem adományai mily örömmel töltik el az Egyházat, hogy igyekszik a misztériumokig eljutni és minden érzékét Krisztusnak szentelni. Még tovább keresi, gerjeszti a szeretetet, és kéri Jeruzsálem leányait, azaz a hívő lelkeket, gerjesszék fel benne; hogy az ő kegyelmük által Jegyesét még nagyobb szeretetre indítsa.

41. Az Úr Jézus pedig ily nagy szeretet, ékes szépség és kegyelem vágyától indítva, mivel a megkeresztelteket már semmi bűn sem szennyezi, így szól Egyházához: Tégy engem pecsétként szívedre, végy mint pecsétet karodba²⁵⁷. Ez annyit jelent: Szép vagy, rokonom, egészen csinos vagy, semmi hibád nincsen. Tégy, mint pecsétet szívedre, hogy hited a szentség által teljes fényben ragyogjon; tündököljenek tetteid is és az Isten képével legyenek ékesek, hiszen az ő hasonlóságára vagy alkotva. Szeretetedet ne csökkentse semmiféle üldözés, ne fojtsák el a nagy vizek, a folyamok árja el ne borítsa²⁵⁸.

²⁴⁶ Zsolt 23,8.

²⁴⁷ Szent Ambrusnál így áll: principis vestri.

²⁴⁸ Zsolt 23,7.

²⁴⁹ Iz 63,1.

²⁵⁰ Zak 3,3 Jézus (Jésua) főpapról van szó, aki szennyes ruhában áll az Úr angyala előtt; az angyal levetteti róla a szennyest és felöltözteti tisztába – bűneitől való megtisztulásának jeléül. Szent Ambrus ezt a főpapot tekinti Krisztus előképének.

²⁵¹ Én 1,1.

²⁵² Én 4,2–3.

²⁵³ Én 4,7.

²⁵⁴ Én 4,8. Szent Ambrus latin szövegének ez a fordítása.

²⁵⁵ Én 7,6–7.

²⁵⁶ Én 8,4.2.

²⁵⁷ Én 8,6.

²⁵⁸ Én 8,7.

42. Emlékezz csak vissza, hogy megkaptad a lelki pecsétet, a bölcsesség és értelem, a tanács és erő, a tudás és jámborság lelkét, a szent félelem lelkét (Iz 11,2); őrizd meg, amit kaptál. Megjelölt téged az Atyaisten, megbérmált téged az Úr Jézus Krisztus és megadta szívedbe a Lélek zálogát, mint azt az Apostol leveléből hallottad. (2Kor 1,21–22)²⁵⁹

VIII. fejezet

Tartalma: Az Oltáriszentségről, annak őszövetségi előképeiről, Melkizedek áldozatáról, a mannáról szól.

43. A keresztségben megtisztult nép ezután jelvényekkel gazdagon Krisztus oltárához halad²⁶⁰ ezen szavak kíséretében: Bemegyek az Úr oltárához, az Úrhoz, aki megvidámítja ifjúságomat. (Zsolt 42,4) Levetvén a vénhedt tévely burkát, megújulva a sasnak ifjúságában, mennyei lakomára igyekszik. Megérkezik a körmenet, mindenki meglátja a feldíszített szent oltárt, és felkiált szívében: Elöttem asztalt terítettél. (Zsolt 22,5) Dávid erre az alkalomra írta: Az Úr az én pásztorom, semmiben sincs hiányom; jó legelőn adott nekem helyet; üdítő víz mellé telepített. (uo. 1,2) Aztán folytatja: Mégha a halál árnyékának közepén járnék is, nem félek a rossztól, mert te velem vagy. A te vessződ és pásztorbotod – szolgáljak vigasztalásomra. Asztalt terítettél előttem azok ellen, kik sanyargatnak engem. Olajjal kentek be fejemet és a te mámorosító poharad oly kiváló. (uo. 4,5)

44. Most pedig arra ügyeljünk, hogy valaki, aki a láthatókat nézi (hiszen a láthatatlant nem lehet látni, emberi szemmel érzékelni), ne mondja: a zsidóknak az Isten mannat adott, fűrjeket adott az égből (Kiv 16,13.15): mert az ő szerelmes Jegyesének, az Egyháznak az Isten ezeket adta; ezekről mondja az Apostol: Szem nem látta, fül nem hallotta, az ember szívébe föl nem hatolt az, amit Isten azoknak készített, kik őt szeretik²⁶¹. Hogy tehát valaki így ne beszélhessen, minden igyekvésünkkel be fogjuk bizonyítani, hogy az Egyház szentségeinek előképei korábbiak, mint a zsinagógáé és ez a szentség fölötte áll a mannáknak.

45. Hogy az egyház szentségeinek előképei régebbiek, mint a zsinagógáé, azt Mózes első könyvének felolvasott olvasmánya tanítja. A zsinagóga Mózes törvényétől veszi eredetét; Ábrahám pedig sokkal korábban élt Mózesnél. Ábrahám legyőzte ellenségeit, kiszabadította testvéreit; akkor jött eléje Melkizedek, és felajánlotta adományát, mit Ábrahám tisztelettel fogadott el²⁶². Nem Ábrahám mutatta be az adományokat, hanem Melkizedek, akiről úgy történik említés, hogy se apját, se anyját, se születési évét, se halálát a Szentírás nem említi; ebben hasonlatossá tétetett az Isten Fiához – mint Pál apostol mondja a Zsidókhöz írt levelében és pap marad mindörökké²⁶³. Neve pedig magyarul annyit jelent, mint az igazság királya.

46. Nem ismersz rá, hogy kinek előképe ő? Lehet-e emberről mondani, hogy az igazság királya, mikor az ember alig mondható igaznak? Lehet-e ember a béke királya, mikor az ember alig mondható békésnek is? Anyja nincs – isteni természete szerint: hiszen az Atyaistentől született, és egylényegű az Atyával; nincs atyja – megtestesülése szerint, mert Szűztől született; nincs kezdete, sem vége, mert ő a kezdete és vége mindennek; ő az első és a végső. Tehát nem emberi, hanem isteni eredetű az a szentség, melyet magadhoz vettél;

²⁵⁹ A 6. fejezetben arról beszélt Szent Ambrus, hogy a keresztség után a pap megkente a megkereszteltnek fejét. Másutt nem részletezi a szertartást, itt sem beszél a consignatio, confirmatio szertartásáról, csak hatását mondja el oly szavakkal, melyekből nyilvánvaló, hogy a hétajándékú Szentlélekkel való megerősítés, a bérmálás szentségéről van szó.

²⁶⁰ A keresztség után gyertyával a kézben, zászlókkal igyekszik a megkereszteltnek körmenete a templom szentélyéhez, ahol az oltár áll.

²⁶¹ 1Kor 2,9.

²⁶² Ter 14,18.

²⁶³ Zsid 7,3.

előképszerűen az mutatta be, aki megáldotta Ábrahám ősatyának hitét, kinek kegyelmét és tetteit méltán csodálad.

47. Eddig azt bizonyítottuk, hogy az Egyház szentségeinek előképei korábbiak, mint a zsinagógáé, most azt igazoljuk, hogy azokat felülműlják. Valóban csodálatos, hogy az ősatyáknak Isten mannat hullatott és hogy mindennap megadta nekik ezt a mennyei táplálékot. Azért mondja az Írás: „Az angyalok kenyerét ette az ember.”²⁶⁴ Mégis: akik azt a kenyeret ették, mind meghaltak a pusztában; az étel azonban, melyet te veszel, az az élő kenyér, mely a mennyből szállt alá: az örök élet táplálékát nyújtja; és mindaz, aki ezt eszi, nem hal meg mindörökké. Mert ez: Krisztus teste.

48. Most vedd össze magad, vajon az angyalok kenyeré, a manna, kiválóbb-e, vagy Krisztus teste, mely az élet teste. A manna az égből jött, ez annál is magasabbról, az mennyei volt, ez a menny Uráé; arra romlás várt, ha másnapra eltették, ez mentes minden romlástól; bárki ezt jámborul ízleli, romlást nem fog szenvedni. Az ősatyák számára a sziklából fakadt víz²⁶⁵, neked Krisztus vére fakad;²⁶⁶ szomjúkat egy ideig csillapította a víz, téged ez a vér mindörökre kielégít. A zsidó ivott és tovább szomjazott; te pedig, ha ebből iszol, szomjas nem maradhatsz. Az képletesen történt, ez pedig valóságban.

49. Ha amit csodálsz, csak jelkép (*árnyék*), mily nagy lehet az, melynek jelképét (*árnyékképét*) is csodálad. Halljad, hogy valóban árnyékképben történt mindaz, ami az ősatyákkal történt: „És mindnyájan ittak az őket követő sziklából, a szikla pedig Krisztus vala. De legtöbbször nem telt kedve az Istennek, hiszen elhullottak a pusztában”²⁶⁷. Ez pedig számunkra előképül történt. Megismerted most, melyik a kiválóbb. Mert többet ér a fény az árnyéknál, a valóság az előképnél, a megváltást szerzőnek teste az égi mannatnál.

IX. fejezet

Tartalma: Több példával mutatja ki az anyag átváltozásának lehetőségét. Erkölcsei tanulságokat von le a mondottakból.

50. Azt mondod talán: Más látok, hogy mondhatod te, hogy Krisztus testét veszem magamhoz? – Még csak ezt kell bizonyítanunk. Mennyi példát tudunk erre felmutatni! Be kell bizonyítanunk, hogy ez esetben *nem az a dolog lényege, amivé a természet alakította, hanem amivé a szentelés változtatta*; továbbá, hogy nagyobb az ereje a szentelésnek, mint a természetnek, mert a szentelés magát a természetet változtatja át.

51. Mózes botot tartott kezében, eldobta azt és kígyó lett belőle²⁶⁸. Megfogta aztán a kígyó farkát, és visszaváltozott bottá. Ebből láthatod, hogy a prófétai erő hogy változtatta át a bot és a kígyó természetét. Tiszta víz folyt Egyiptom folyóiban; hirtelen a források ereiből vér tört elő és már nem volt ivóvíz a folyókban²⁶⁹. A prófeta imádságára eltűnt a vér a folyókból s vízzel lettek megint tele. Minden oldalról körül volt zárva Izrael népe; innét az egyiptomiak gyűrűje, amonnet a tenger partja. Mózes fölemelte botját, kettévált a víz, és mintha fallá fagyott volna kétoldalt; a hullámok közt gyalogút nyílt meg²⁷⁰. A Jordán is megfordult természetes iránya ellen és forrása felé folyt vissza²⁷¹. Úgy-e világos, hogy a

²⁶⁴ Zsolt 77,25.

²⁶⁵ Kiv 17,6.

²⁶⁶ Jn 6,55.

²⁶⁷ 1Kor 10,4–5.

²⁶⁸ Kiv 4,5.

²⁶⁹ Kiv 3,20 sk.

²⁷⁰ Kiv 14,20–21.

²⁷¹ Józ 3,16.

tenger habjainak és a folyó árjának természete változott meg ez esetekben. Szomjas volt az ósatyák népe, Mózes ráütött a sziklára és víz folyt a sziklából. Vajon ez esetben nem természetén kívüli dolgot művelt a kegyelem, hogy vizet bocsátott ki a szikla, pedig természete szerint vize nem volt. A Merrha folyó (*forrás*) nagyon keserű volt, hogy a szomjas nép nem ihatta. Mózes fát bocsátott a vízbe és a víz elvesztette keserűségét²⁷², melyet a beléje szálló kegyelem hirtelen megédesített. Elizeus próféta idején a próféták fiai közül egyiknek kiesett a fejszevas a nyeléből és azonnal elsüllyedt. Aki elvesztette a vasat, kérésével Elizeushoz fordult; Elizeus a fanyelet a vízbe tartotta és a fejszevas hozzá úszott²⁷³. Íme, ez is a természet rendjén kívül történt, hiszen nehezebb a vas fajsúlya, mint a vize.

52. Megfigyelhettük tehát, hogy nagyobb az ereje a kegyelemnek, mint a természetnek – és mégis tovább sorolnók fel a prófétai áldás erejének eseteit? Ha emberi áldásnak oly nagy volt a hatalma, hogy átváltoztatta a természetet, mit mondjunk akkor magáról az isteni szentelésről, melyben magának az Úrnak szavai fejtik ki erejüket!²⁷⁴ Mert az a szentség, melyet magadhoz vész, Krisztus szavai által valósul meg. Ha ugyanis oly hatalma volt Illés szavának, hogy tüzet hozott le az égből, ne volna oly ereje Krisztus szavának, hogy az elemek mivoltát változtassa át? Azt olvastad az egész világ teremtéséről: Mert ő mondta és lettek; ő parancsolta és teremtve lettek²⁷⁵. Vajon Krisztus szava, mely a semmiből tudta teremteni azt, ami nem létezett, ne tudná azt, ami van, azzá változtatni, ami előbb nem volt? Mert nem kisebb dolog új természetet adni a dolgoknak, mint azt megváltoztatni²⁷⁶.

53. De miért szaporítsuk a bizonyítékokat? Mutassunk rá saját példáira és ennek a misztériumnak igazságát a megtestesülés példájával igazoljuk. Vajon a természet szerint való nemzés megelőzte-e az Úr Jézusnak Máriától való születését? Ha a természet rendjét nézzük, a férfi és nő egyesülése által történik a nemzés. Világos tehát, hogy a természet rendjén kívül történt az, hogy a Szűz fiat fogant. Ez a test is, melyet (*a szentségben*) azzá teszünk, a Szűztől származik; miért kutatod tehát a természet rendjét Krisztus testében, mikor a természet rendjén kívül történt Krisztusnak a Szűztől való születése? Valódi teste volt az Krisztusnak, mely felfeszítettet és eltemettetett; valódi tehát itt ama testnek szentsége is.

54. Maga az Úr hirdeti: Ez az én testem²⁷⁷. Az égi szavakkal történő szentelés előtt más dolognak nevezik (*kenyérnek*); az átváltoztató szentelés után testnek jelentik. (Ami a kehelyben van), maga mondja saját vérenek. A szentelés előtt másnak nevezték, a szentelés után vér a neve. Te pedig azt mondod: Amen, ami annyit jelent, hogy: úgy van²⁷⁸.

55. Ezekkel a szentségekkel táplálja tehát Egyházát Krisztus, általuk erősíti meg a lélek valóját. Mikor látja a kegyelemben való gyarapodását, méltán mondja neki: Mily ékesek lettek emléid, eljegyzett nővérem! Mily ékesek lettek a bortól és ruháid illata felülmúl minden illatszert. Ajkad csepegő méz, jegyesem, méz és tej van nyelved tövén és ruháid illata, mint a Libanon illata. Bezárt kert az én nővérem, jegyesem, bezárt kert, lepecsételt kútforrás.²⁷⁹ Ezzel azt akarja kifejezni, hogy benned is sértetlenül maradjon meg ennek a misztériumnak pecsétje, rossz élet tettei és a tisztaság elvesztése fel ne törjék, be nem avatottak előtt köszájra ne kerüljön, hitetlenek közé szószátyár fecsegéssel ne jusson. Jól

²⁷² Kiv 15,23–25.

²⁷³ 2Kir 6,5–6.

²⁷⁴ Az Úrnak szavai a szentmiseáldozat átváltoztató szavai: Ez az én testem, ez az én vérem.

²⁷⁵ Zsolt 148,5.

²⁷⁶ Ezekben a szavakban világosan láthatjuk, hogy amit a trienti zsinat az átlényegülés (transsubstantiatio) tanában kifejezett, az az ősegyháznak is nyilvánvaló hite volt, csak más szóval fejezte ki ugyanazt.

²⁷⁷ Mt 26,26.

²⁷⁸ A régi liturgiák kánonjának végén a nép felelte az Ament. Most is így van a keleti liturgiákban.

²⁷⁹ Én 4,10–12. Ezekkel utal Szent Ambrus arra e szokásra, hogy a megkeresztelteknek az első áldozás után tejet és mézet adtak.

őrizd tehát hitednek zárját, hogy sértetlenül maradjon meg benned életed és titoktartásod épsége.

56. Jól őrzi tehát az Egyház az égi misztériumok fölségét, elhárítja magától a súlyosabb szélviharokat, és a kegyelem tavaszi édességét hívogatja; tudva pedig, hogy kertje nem lehet Krisztusnál kegyvesztett, magát a Jegyest hívja e szavakkal: – Támadj fel Észak, jöjj ide déli szél; fuvalmaddal fújd át testemet, hogy áradjanak szét illataim! (Én 4,16) „Jöjjön le az én testvérem kertembe és egyék gyümölcsfáinak gyümölcseiből”²⁸⁰. Jó és gyümölcsstermő fák vannak az Egyház kertjében; ezek gyökerüket a szent forrás vizébe eresztették és termékeny új sarjakon bőven terem a jó gyümölcs. Már nem éri őket a próféta által megjövendölt fejsze, hanem az evangélium bőségéből termékenyülnek meg.

57. Bő termésüknek maga az Úr is örül és így szól hozzájuk: Beléptem az én kertembe, jegyese, nővérem; mirrhát szüreteltem benne illatszereimmal, életemet mézemmle ettem és italomat tejemmel ittam. (Én 5,1) Értsd meg hívő ember, miért említette itt az ételt és italt. Nem lehet kétséges, hogy bennünk önmaga eszik és iszik, mint ahogy olvastad, hogy bennünk van, ha börtönben vagyunk²⁸¹.

58. Az Egyház pedig látva ezt a nagy kegyelmet, buzdítja fiait, buzdítja rokonait, járuljanak a szentségekhez, és így szól: Egyetek, rokonaim, és igyatok és mámorosodjatok meg, testvéreim (Én 10,1). Hogy mit együnk és mit igyunk, a próféta által más helyen mondja meg neked a Szentlélek: Ízleljétek és lássátok, mily édes az Úr; boldog az az ember, aki benne remél. (Zsolt 33,9) Ebben a szentségben Krisztus van jelen, mert ez Krisztus teste; tehát ez nem testi, hanem lelki táplálék. Azért mondja az Apostol ennek előképéről: Atyáink szellemei eledelt ettek és szellemei italt ittak. (1Kor 10,3) Mert az Isten teste – szellemi test; Krisztus teste az szellem teste, mert Krisztus szellem, mint ahogy olvassuk. (Sir 4,20. *A szellem színünk előtt az Úr Krisztus.*)²⁸² És Szent Péter levelében olvassuk: Krisztus meghalt érettünk. (1Pt 2,21) Az a táplálék végül szívünket erősíti meg és az az ital szívünket vidámítja, mint a Próféta mondja. (Zsolt 103,15)

59. Mivel mindezt elnyertük, legyünk tudatában annak, hogy újjászülettünk. És ne kérjük: hogyan születtünk újjá? Talán visszatérünk anyánk méhébe és úgy születünk újra? Nem ismerem el itt a természet rendjét. Nincs itt szó a természet rendjéről, mikor a kegyelem fölségéről beszélünk. A születés nem mindig a természet rendje szerint történik; hisszük, hogy a mi Urunk, Krisztus, a Szűztől született és tagadjuk, hogy ez a természet rendje szerint történt volna. Mert nem férfitől fogant Mária, hanem a Szentlélektől fogant méhében, mint Máté mondja: mert úgy találtatott, hogy méhében fogant a Szentlélektől. (Mt 1,18) Ha tehát a Szentlélek, aki a Szűzre szállt, benne az Ige megtestesülésének lett oka, nem kell kételkednünk abban, hogy ugyanő leszállva a keresztkútra, vagy azokra, kik megkeresztelkednek, valódi újjászületésüknek lesz okává.

²⁸⁰ Én 5,1.

²⁸¹ Krisztus jelen van az ő titokzatos testének tagjaiban. Mt 25,36-ra utalás: fogságban voltam és eljöttek hozzam.

²⁸² A Vetus Itala rossz szövege alapján. – Amit Szent Ambrus mond Krisztusról, az ő szellemi testéről, azt azért mondja, hogy az Eucharisziát ne tekintsük testi tápláléknak, és azért gyűjti össze az akkori Biblia-fordítás rosszul fordított helyeit is annak igazolására, hogy Krisztus szellem. Ez áll természetesen Krisztus isteni természetére; az ősegyház a feltámadott és megdicsőült Krisztusra is szívesen alkalmazta a pneumatikus, spirituális jelzöt, mert létezmódja a szellemekéhez hasonló és mert az isteni szellem átsugárzik rajta.

Szent Ambrus: A szentségekről (De sacramentis)

1. könyv

I. fejezet

Tartalma: Célkitűzés. Miért nem beszélt eddig a szentségekről. A fülmegnyitás szertartása.

1. Az általatok most felvett szentségekről szándékozom hozzátok szólni. Eddig nem volt alkalmas ezeket magyarázni. A keresztény emberben ugyanis első a hit. Ezért még Rómában is azokat mondják hívőknek, akik a keresztséget fölvtették. Ábrahám ősatyánk is a hit által igazult meg, nem a cselekedetek által. (Róm 4,5) Felvettétek tehát a keresztséget, hívők lettetek. Nem lehet ezt másképp gondolni. Nem nyertél volna hívást a kegyelemre, ha Krisztus nem méltatott volna kegyelmére.

2. Mit cselekedtünk szombaton?²⁸³ Elvégeztük a fülmegnyitás szertartását, midőn a pap megérintette füledet és orrodát. Erre mutatott nekünk példát az Úr Jézus az evangéliumban, midőn egy siketnémát hoztak eléje, megérintette fülét és ajkát; fülét, mert süket, ajkát, mert néma volt. És azt mondta: Effeta! (Mk 7,34) Ez a héber szó magyarul annyit jelent: Nyilatkozzál meg. Azért érintette a pap füledet, hogy az megnyíljék a beszéd, a pap szavának befogadására.

3. Ha azt kérded, miért érintette a fülemet, azt felelem: akkor, mert néma volt az illető, az ajkát érintette; hogy aki az égi titkokról nem szólhatott, Krisztustól kapja meg a beszéd adományát. Aztán meg az illető férfi volt; most pedig, mivel nőket is keresztelünk és a szolgáló nem oly tiszta, mint az Úr (az Úr megbocsátja a bűnöket, a szolgáló pedig van miért bocsánatot nyerjen; hogy lehetne őket egymáshoz hasonlítani!) azért a tett és a hivatal kegyelme miatt nem a száját érinti a püspök²⁸⁴, hanem a fület, hogy az örökkévaló jószág jó illatát befogadjad és hogy te is mondhasd: Krisztusnak vagyunk jó illata az Isten számára, mint a szent apostol mondja: (2Kor 2,15); és hogy benned legyen a hitnek és áhíthatnak áradó illata.

II. fejezet

Tartalma: Krisztus atlétájává kenték fel a hívőt. Ellene mondott a sátánnak.

4. Aztán a keresztelő medencéhez mentünk. Beléptél a baptisteriumba; gondolj vissza, kiket láttál ott, mit mondtál, szorgosan ismételd magadban. Hozzád jött a szerpap, jött az áldozópap is; Krisztus bajnokává kentek föl téged, hogy készen légy e világ elleni bajvívásra, vállaltad küzdelmed versenyét. Aki versenybe száll, annak van mit remélnie; ahol verseny van, ott győzelmi babér int. E világban folyik le küzdelmed, de Krisztustól nyersz koszorút; e világ bajvívásáért nyered a koszorút? Mert bár a jutalom az égben van, de itt szerzed meg az érdemet a jutalomra.

5. Amikor a pap azt kérdezte tőled: Ellene mondasz az ördögnek és cselekedeteinek, mit feleltél? – Ellene mondok. – Ellene mondasz a világnak és élvezeteinek, – mit feleltél? –

²⁸³ Nagyszombaton kezdődött a keresztségi szertartás a fülmegnyitás szertartásával.

²⁸⁴ Előbb papot említett, itt püspököt; világos, hogy ezt a szertartást a püspök végezte.

Ellene mondok. – Tartsd eszedben szavadat, és sohse felejtsd el ezt a kötelezvényedet. Ha adóslevelet adsz valakinek, kötelezve vagy, hogy pénzét elfogadd; kötve vagy hozzá és ha ellenszegülsz, az uzsorás rákényszerít; ha visszautasítod, mész a bírósághoz; a bíróságon pedig saját adósleveled alapján köteleznek rá.

6–7. Gondolj arra: hol, kinek titted a kötelező ígéretet. Szerpapot láttál, de ő Krisztus szolgálja. Láttad őt az oltár előtt szolgálni. Adósleveledet tehát nem a földön, hanem az égben őrzik. Gondolj arra, hol vetted fel az égi szentségeket. Ha itt van Krisztus teste, itt vannak az angyalok is. Ahol a test, ott vannak a sasok is – olvassuk az evangéliumban. (Mt 24,28) Ahol Krisztus teste van, a sasok ott szoktak röpködni, hogy a földről elszálljanak és az ég felé törjenek. Miért mondom ezeket? Mert angyal, azaz Isten követe minden ember, aki Krisztust hirdeti és az angyalok helyére van hivatva. Miként? Keresztelő Szent János esetéből végy magyarázatot. János ugyan apától-anyától született. Mégis, figyeld, hogy mégis – angyalnak számít: Íme elküldöm angyalomat színed előtt és előkészíti utadat. (Mt 11,10) Vagy amit Malakiás mond: A pap ajkai a tudományt őrzik és a törvényt keresik az ő szájából; mert ő a mindenható Isten angyala. (Mal 2,7) Azért mondom ezt, hogy a papság méltóságát hirdessem, nem hogy valamit személyes érdemnek tulajdonítsanak.

8. Ellene mondtál tehát a világnak, ellentmondtál a jelen világnak: vigyázz magadra! Aki pénzzel tartozik, mindig adóslevelére néz; te pedig hittel tartozol Krisztusnak, őrizd meg hitedet, többet ér az minden pénznél; a hit adja örökségedet, a pénz a jelenvilágot. Gondolj tehát mindig arra, mit ígértél és légy vigyázatos. Ha őrzöd ígéretedet, megtartod azt is, amire magad köteleztél.

III. fejezet

Tartalma: Nagyobbak a láthatatlanok a látható dolgoknál.

9. Közelebb léptél. Láttad a keresztvizet, láttad a papot is a víz mellett. Nem kételkedem, hogy lelketekre nem szállt olyasmi, mint a szír Námánéra (2Kir 5,11–12) aki, bár megtisztult, de előbb kételkedett. Hogy miért, megmondom.

10. Beléptél, láttad a vizet, láttad a papot és a szerpapot. „Ez az egész” – mondaná valaki. Hát igen, ez az egész. Valóban ez az, ahol ott az egész ártatlanság, az egész áhítat, az egész kegyelem, az egész megszentelés. Láttad mindazt, amit testi szemekkel, emberi tekintettel láthattál; de nem láttad azt, ami láthatatlanul működött ott. Az sokkal nagyobb annál, amit láthattál; mert ami látható, az ideigtartó; ami láthatatlan, az meg örökkévaló. (2Kor 4,18)

IV. fejezet

Tartalma: A keresztények szentségi előképei titkosabbak és korábbiak, mint a zsidóké. – A Pascha szó jelentése.

11. Kezedben szavam kötelezvénye. Halld sorra a mondókát. Csodáljuk a zsidók titokzatos szertartásait, miket az ósatyák nyertek, először is régiségük, másodsor kiváló megszentelő erejük miatt. De íme, bebizonyítom, hogy a keresztények szentségi előképei régebbiek, szentségei szentebbek, mint a zsidóké.

12. Mi van emlékezetesebb, mint hogy a zsidó nép átment a Vörös-tengeren? Hogy a keresztségről beszéljünk. De – mégis meghalt aztán a sivatagban az egész nép, mely átment a tengeren. – Aki azonban ezen a vízen (*a keresztvízen*) megy át, a földiektől az égiekhez megy át; ez az igazi átmenet (ezt jelenti a héber Pascha szó); ez az átmenet a bűntől az életre, a vétektől a kegyelemre, a szennyből a megszentelésre; aki ezen a vízen átmegy, az nem hal meg, hanem föltámad.

V. fejezet

Tartalma: Námán vize előképe a keresztvíznek. Krisztus csak miattunk kereszttelkedett meg. A galamb Krisztus fölött. A Szentháromság Krisztus megkeresztelkedésekor.

13. Námán bélpoklos volt, egy leány azt mondta feleségének: ha az én gazdám meg akar gyógyulni, menjen Izrael országába, ott talál oly embert, aki bélpoklosságát meggyógyítja. Ezt a szolgáló mondta úrnőjének, az meg urának, Námán pedig a szír királynak; ez meg a neki oly kedves Námánt elküldte a zsidók királyához. Amikor a zsidók királya meghallotta, hogy azért küldték hozzá, gyógyítsa meg baját, megszagatta ruháit. De akkor Elizeus azt közölte a királlyal: Miért szaggattad meg ruhádat, mintha nem volna Isten oly hatalmas, hogy meggyógyítsa a bélpoklost! Küldd csak hozzám őt! El is küldte; mikor hozzáért, azt mondta neki a próféta: menj a Jordán folyóhoz, merülj alá benne és gyógyulásra lelsz.

14. Ő pedig magában hánytorgatta: Ez az egész? Szíriából idejöttem a zsidók földjére és azt mondják nekem: Menj, szállj le a Jordánba, merülj alá benne és megtisztulsz; mintha nem volnának külön folyók az én hazámban. Azt mondták neki szolgálói: Urunk, miért nem fogadsz szót a prófétának? Inkább tedd meg, amit mond, próbáld csak ki. Erre Námán elment a Jordánhoz, megfürdött és egészségesen szállt ki a vízből.

15. Mit jelent ez, amit elmondtam? Láttad a vizet te is. Nem minden víz gyógyít, csak az, amelyikben Krisztus kegyelme van. Más a természet eleme, más az azt szentté tevő erő. Más a dolog és más a dolog-tevés. A víz is egyfajta dolog, de a Szentlélek dolgozik benne. Nem gyógyítana a víz, ha a Szentlélek rá nem szállna és meg nem szentelné. Úgy olvastad, hogy amikor a mi Urunk Jézus Krisztus önmagán adta példáját keresztségünknek, Jánoshoz ment és János azt mondta neki: Neked kellene engem megkeresztelni és te jössz énhozzám? Felelte neki Krisztus: Hagyd el ezt most, mert így illik teljesítenünk minden igazságot. (Mt 3,14) Ebből is láthatod, hogy a keresztségben benne rejlik minden igazság.

16. De miért szállott volna Krisztus a vízbe, ha nem azért, hogy megtisztítsa azt a testet, amelyet a mi természetünkből vett magára?²⁸⁵ Hiszen nem volt szüksége a bűnöktől való megtisztulásra Krisztusnak, ki bűnt nem követett el; de nekünk volt szükségünk e tisztulásra, akik a bűnnek vagyunk rabjai. Íme tehát, ha miértünk kereszttelkedett meg Krisztus, nekünk mutatta meg a példát, a mi hitünknek jelölte meg a formáját.

17. Krisztus lement a vízbe, János ott állt, hogy megkeresztelje, és íme, a Szentlélek, galamb képében leszállt: Nem galamb szállt le, hanem galamb képében a Szentlélek. Emlékezz rá, hogy azt mondtam: Krisztus testet vett magára; nem úgy mondtam, hogy test képében jelent meg, hanem: való testet, igazi testet vett fel Krisztus. A Szentlélek azonban nem igazi galambként, hanem galamb képében szállt le az égből. Ezt látta János és hitte.

18. Leszállt Krisztus, leszállt a Szentlélek is. Miért szállt le Krisztus előbb, utána a Szentlélek? Mikor most a keresztség szertartásának az a rendje, hogy előbb van a keresztvíz-szentelés²⁸⁶ és csak utána szállhat bele a kereszttelendő. Most ugyanis először a pap lép a keresztkúthoz, exorcizmust végez a víz fölött, majd könyörgéseket, imádságot mond, hogy szentté váljék a víz; legyen jelen az örök Szentháromság. Akkor Krisztus szállt le előbb, utána a Szentlélek. Miért van ez így? Hogy úgy ne lássék, mintha Krisztus szorult volna rá megkeresztelésre; hanem annak megmutatása végett, hogy ő az, aki szentté tesz és a Szentlélek azt teszi szentté, amit ő megszentel.

²⁸⁵ Krisztus ember lett, tehát emberi természetet vett magára, azt, amelyik a mienk.

²⁸⁶ A keresztvíz-szentelés a Szentlélek lehívásával történt (és történik) – epiklézis. A mai szertartásban a húsvéti gyertyát meríti a pap a vízbe e szavakkal: Szálljon le a forrás teljességére a Szentlélek ereje.

19. Íme tehát, mikor Krisztus megkeresztelkedett, leszállott ő a vízbe, galamb képében rája szállt a Szentlélek. Az Atyaisten pedig az égből szólott. Íme, itt van a Szentháromság jelenléte.

VI. fejezet

Tartalma: A Vörös-tengeren való átkelés és a vízözön a keresztség előképe.

20. Hogy a Vörös-tengeren való átkelés a keresztség előképe, már az Apostol is mondja: atyáink mindnyájan megkereszteltettek a felhőben és a tengerben (1Kor 10,1–2) és hozzáteszi: És mindez számunkra előképül történt (uo. 6); nekik előképül, nekünk valóságként. Akkor Mózes fölemelte botját; a zsidó nép körül volt zárva: egyik oldalon fegyverrel üldözték őket az egyiptomiak, a másik oldalon ott volt a tenger. Sem a tengeren nem mehettek át, sem az ellenségre nem támadhattak; zúgolódni kezdtek (Kiv 14,9 sk.)

21. Vigyázz, félre ne vezessen az, hogy meghallgatásra találtak; mert ha az Úr meg is hallgatta őket, azért, akik zúgolódtak, azok nem voltak mentesek a büntől. A te dolgod, ha bajban vagy, bízni a szabadulásban, nem zúgolódni; könyörögj, kérj, ne panaszkodtál.

22. Mózes a botjával a kezében vezette a zsidó népet éjszaka a fényoszlop, nappal a felhő nyomában. Mi más a fény, mint az igazság? Hisz az igazság nyilvánvaló, teljes fényt áraszt. Mi más a fényoszlop, mint az Úr Krisztus, aki a hitlenség vaksötétjét elűzte és az emberi szívbe az igazság és kegyelem verőfényét öntötte? A felhő pedig a Szentleket jelzi. Míg a tengeren átment a nép, a fényoszlop vezette; aztán a felhő jött helyébe, mint a Szentlélek előképe. Láthatod, hogy a Szentlélek és a víz által a keresztség előképét akarja megmutatni.

23. Már a vízözönben is benne rejlik a keresztség előképe és akkor még nem voltak meg a zsidók titkos értelmű szertartásai. Ha tehát keresztségünk ezen előképe is megelőzte azokat, láthatod, hogy a keresztyének szentségi előképei korábbiak, mint a zsidók szent szertartásai.

24. De most – hangunk gyöngesége és az idő előhaladottsága miatt legyen mára elég, amit a szent kút misztériumairól mondtunk. Holnap, ha Isten megadja a szó hatalmát és bőségét, még többet fogok mondani. Legyen fületek kész, lelketek serény; hogy amit összeszedünk a Szentírásból és nektek elmondunk, azt megtartsátok, hogy bennetek maradjon az Atya, Fiú, Szentlélek kegyelme. A Szentháromság országa örökkévaló; öröktől fogva volt, van és lesz mindörökkön örökké.

2. könyv

I. fejezet

Tartalma: A vízözön magyarázatának folytatása; a keresztség többi előképe.

1. Tegnap beszédünkben elkezdtek annak a kifejtését, hogy a vízözön a keresztség előképe volt. Mi volt a vízözön más, minthogy az igazat a Gondviselés megtartotta az igazságosság magvaként, a bűnt pedig elpusztította. Amint az Úr látta az emberek vétkeinek burjánzását, csak az igazat őrizte meg ivadékával, a vizet pedig egész a hegyek csúcsáig hagyta emelkedni. Ezért abban a vízözönben elmerült a test minden romlottsága, csak az igaznak nemzedékében maradt fenn az igaz élet. Úgy-e, hogy az történt a vízözönben, mint most a keresztségben: ebben is meghal minden bűn, csak az igaznak lelke és kegyelme éled újra.

2. Sokféle a keresztséghez hasonló vízbemerülés – mégis csak egy a keresztség, mint az Apostol hirdeti. (Ef 4,5) Miért? A pogányoknál is megvan a víz által való tisztulás, de ez nem keresztség. Fürdő az, nem keresztség.²⁸⁷ Lemossák a testet, de a bűnt nem mossák le, sőt éppen abban a fürdőben veszik magukra. A zsidóknak is voltak ilyen keresztség-szerű szertartásaik (Mt 7,8); volt köztük fölösleges – és volt olyan, mely az igazi keresztségnek volt előképe. Az előkép is hasznunkra van, mert a megvalósulást jelzi előre.

II. fejezet

Tartalma: A Betsaida-i fürdő; az inaszakadt meggyógyulása. Mit felelt az inaszakadt Jézusnak.

3. Mi volt a tegnapi lecke tárgya? Az angyal – úgy olvastuk – időnként leszállt a juhkapunál levő tóba és valahányszor leszállt, felkavarodott a víz. Aki ilyenkor elsőnek szállt le a vízbe, meggyógyult minden bajából, melyben szenvedett. (Jn 5,4) Ez a mi Urunk Jézus Krisztust jelzi előre.

4. Miért van itt szó angyalról? Mert az Úr a nagytanács angyala. (Iz 9,6) Időnkint szállt le, úgymond az Írás, – ez az idő az utolsó óra számára volt fenntartva? hogy nyugtában érje meg a napot és lenyugvását elodázza. „Valahányszor leszállt az angyal, mozgásba jött a víz.” Azt kérde: Miért nem jön most mozgásba? Halld, miért! A hitetlenek számára ott vannak a csodajelek; a hívők számára – elég a hit. (1Kor 14,22)

5. „Aki elsőnek szállt le, meggyógyult minden bajából.” Kit mondunk elsőnek? A korban, vagy a rangban első? Értsd mind a kettőt. Ha a korban első érted, akkor azon, aki elsőnek szállt és meggyógyult inkább kell a zsidó népet érteni, mint a pogányokat. Ha a rangelsőt érted, akkor arra kell gondolni, akiben megvolt az Isten félelme, az igazság szeretete, a szeretet kegyelme, a tisztaság kedvelése, – az ilyen inkább meggyógyult, mint más. Akkor, mint olvastuk, egy ember gyógyult meg, az, aki előképszerűen elsőnek szállt le a vízbe. Mennyivel nagyobb az Egyház kegyelme! Itt mindenki meggyógyul, aki leszáll a keresztségbe!

6. De nézzetek magába a misztériumba! Eljött a mi Urunk Jézus Krisztus a tóhoz, mely mellett sok beteg feküdt. És bár sok beteg volt ott, mégis csak egy nyert gyógyulást. Aztán azt mondta az inaszakadtnak: Szállj le! Az pedig felelte: Nincs emberem. (Jn 5,7) Lásd,

²⁸⁷ Szent Ambrus utal a pogányok tisztulási szertartásaira, melyek ugyancsak vízzel történtek.

miben keresztelkedsz meg! Honnét volna a kereszttség, ha nem Krisztus keresztjéről, Krisztus halálából! Ebben áll az egész misztérium, hogy ő érted halt meg. Benne nyersz megváltást, benne szabadulást.

7. „Nincs emberem” – úgy szól az Írás. Igen, „mert ember által jött a halál és ember által a halottak föltámadása”. (1Kor 15,21) Nem szállhatott a vízbe, nem gyógyulhatott meg, csak az, aki hitte, hogy a mi Urunk Jézus a Szűztől vett testet. Az pedig, aki várt az ember Jézus Krisztusra, Isten és az emberek közt a Közvetítőre, arra várva, kiről írva van: „és elküldi az Úr az embert, aki megszabadítja őket” (Iz 19,20) – azt mondotta: „Nincs emberem.”. Azzal érdemelte ki gyógyulását, hogy hitt az eljövendőben. De jobb és tökéletesebb lett volna, ha hitte volna, hogy már eljött, akinek eljövételét remélte.

III. fejezet

Tartalma: A kereszttség előképei Námán esetében és más esetekben.

8. Most térjünk egyenkint az előképekre. Láttuk, hogy a kereszttség előképe volt, mikor a Jordánban a bélpoklos Námán meggyógyult. Mit értsünk azon a rableányon mást (2Kir 5,5), mint az Egyház előképét. Hiszen rabságban volt a pogányok népe, nem olyan rabságot értek, mintha ellenséges nép tartotta volna rabigában; hanem azt a rabságot értem, mely még nagyobb, mikor az ördög a maga fajtájával galádul zsarnokoskodott fölöttük és a bűnösök nyakát hatalma alá törte.

9. Íme itt van egyik előképe a kereszttségnek; a másik a vízözönben; ott van a harmadik, mikor a Vörös-tengeren mentek át az ősatyák; negyedik a betsaidai tónál, mikor mozgásba jött a víz. Most azt kérdem, hiszed-e, hogy a Szentháromság jelen van akkor, mikor az Egyház kiszolgáltatta a kereszttséget?

IV. fejezet

Tartalma: Elizeus imádságára a vas feljött a vízből. Mózes a keserű vizet botjával édessé teszi.

10. Ugyanaz a mi Urunk Jézus Krisztus evangéliumában azt mondja az Apostoloknak: Menjetek, kereszteljetek meg minden népet az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. (Mt 28,19) Ez a Megváltónak szava.

11. Mit szólsz ezekhez, ember! Illés könyörgésére tűz szállt le az égből. (1Kir 18,38) Elizeus az Úr nevét hívta segítségül és a vízből előjött a fejszevas, mely beleesett a vízbe. (2Kir 6,6) Íme, ez is a kereszttségnek előképe. Miért? Mert a kereszttség előtt minden ember vasként merül alá; mikor megkeresztelkedett, már nem vasként merül alá, hanem termékeny fává válván – könnyedén fölemelkedik. Tehát ebben is előképet kereshetünk. A fejszével a fát vágják. A fejszenyel kiesett a fejszevasból, azért a vas alámerült. A próféta-tanítvány nem tudta, mit csináljon. Csak arra volt tudása, hogy megkérje Elizeus prófétát, segítsen rajta. Akkor ezt a nyelet beletette a vízbe és a vas feljött hozzá. Látod, hogy a keresztfa hogy emeli magához az emberi gyengeséget?

12. Egy másik eset: – bár nem megyünk sorba, hisz ki tudná az apostolok szerint Krisztus minden tettét sorba venni. (Jn 21,25) – Mikor Mózes a pusztába érkezett és szomjas volt a nép, a Merrha-tóhoz jutottak, ahol a nép inni kívánt; amint inni kezdtek, érezték, hogy a víz keserű és nem ihattak tovább. Ezért Mózes fát tett a vízbe és a víz, mely előbb keserű volt, megédesedett.

13. Mit jelentene ez mást, mint hogy a romlandó természet olyan, mint a keserű víz mindenki számára. És ha néha édesnek is tűnik fel, néha kellemesnek, mégis keserű az, mert

nem tudja a bűnt eltörölni. Amint inni kezdesz, megint szomjazol, amint édesnek érzed az italt, megint keserű íze marad a szádban. Keserű bizony a víz; de amikor Krisztus keresztje, amikor az égi szentté tevő erő rászáll: kellemes és édes lesz; méltán mondjuk édesnek, hiszen a bűnt oszlatja el. Ha tehát az előképeknek olyan nagy hatásuk volt, mily nagy lehet az igazi kereszttségnek a hatása?

V. fejezet

Tartalma: A pap imádságára jelen van a Szentháromság a kereszttségben. Ennek bizonyítékai.

14. Most vegyük szemügyre a szertartást. Előjött a pap, a keresztelő-medencénél imádkozik, segítségül hívja az Atya nevét, kéri a Fiú és a Szentlélek jelenlétét; mennyei szavakat mond. Melyek ezek a mennyei szavak? Krisztus szavai, hogy kereszteljünk az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében. Ha tehát emberi könyörgésre, egy szentnek kérésére megvolt a Szentháromság jelenléte, mennyivel inkább van jelen a Szentháromság ott, ahol örök erejű szavak működnek! Tudni akarjátok, hogy valóban leszállt-e a Szentlélek? Hallottátok, hogy mint galamb szállott alá. (Mt 3,16) Miért mint galamb? Hogy a hitetleneket hívja a hitre. Kezdetben kellett jelet használni; később kellett jönnie az előre jelzett teljes valóságnak.

15. Más eset is van a Szentlélek eljövételéről. A mi Urunk Jézus Krisztus halála után az apostolok együtt voltak és imádkoztak pünkösd napján; aztán hirtelenül nagy zaj támadt, mintha heves szélvész járna nagy erővel és szétoszló nyelveket lehetett látni, olyanokat, mint a tűz. Mit jelent ez más, mint a Szentlélek leszállását. A hitetleneknek testi módon is meg akarta magát jeleníteni, testi módon, azaz jel által; szellemi módon pedig: a jellel kifejezett valóság által. Ez tehát nyilvánvaló bizonyítéka volt eljövételének, számunkra pedig ez hitünk kitüntetése; mert míg kezdetben a jelek a hitetlenek számára történtek, mi, kik az Egyház teljességében élünk, az igazságot a hitből, nem jelekből szerezzük meg.

VI. fejezet

Tartalma: A bűn miatt a halál. A kereszttség a halálból támaszt fel.

16. Most pedig a kereszttség mivoltáról beszéljünk. A keresztkúthoz léptél, belemerültél a vízbe, láttad a főpapot, láttad a kútnál a papot és a szerepapot. Mi a kereszttség?

17. Kezdetben úgy teremtette az Isten az embert, hogy ha nem ízlelte volna meg a bűnt, nem kellett volna meghalnia. De bűnt követett el, azért rajta volt a halálos ítélet, kivettett a paradicsomból. De az Úr azt akarta, hogy az ő jótéteményei megmaradjanak, a kígyó ármánya meghíusuljon, minden ártása csődöt mondjon: azért először kimondta az emberre az ítéletet: Porból vagy és porrá leszel (Ter 3,19), ezzel halandóvá tette az embert. Isteni volt az ítélet, emberi erő fel nem oldhatta. Orvosságául az adatott, hogy az ember meghaljon és feltámadjon. Miként? Úgy, hogy ami előbb az ember büntetésének volt eszköze, most gyógyításának lett eszközévé. Ez pedig nem más, mint a halál. De kérded, hogy van ez? Úgy, hogy a beálló halál véget vet a bűnnek. Amikor ugyanis meghalunk, abbahagyjuk valóban a vétkezést is. Úgy látszott tehát, hogy az ítélet végre lett hajtva. Mert az ember, kit Isten azért teremtett, hogy (halál nélkül) éljen, megtapasztalta a halált. De hogy az Isten kegyelme örökké fennmaradjon, azért halandóvá lett az ember. De Krisztus meghozta a halálból való feltámadást, hogy a kígyó álnokságával elveszett mennyei adományt épségben helyreállítsa. Mind a kettő javunkra történt; a halál, mert véget vet a bűnnek; a feltámadás, mert megújítja természetünket.

18. Azért, hogy e világban az ördög cselvetése és álnoksága ne győzedelmeskedjék, adatott számunkra a keresztség. Figyeld, mit mond erről a keresztségről a Szentírás, mit mond az Isten Fia! „A farizeusok, mivel nem akartak megkeresztelkedni János keresztségével, megghiúsították Isten szándékát”. (Lk 7,30) Íme tehát a keresztség Isten szándéka! Mily nagy ott a kegyelem, ahol az Isten szándéka van!

19. Vedd hát tudomásul: hogy az ördög gaz terve megghiúsuljon e világban, az Isten lehetővé tette, hogy az ember élve meghaljon és élve feltámadjon. Hogyan hal meg élve? Úgy, hogy mikor a keresztvízhez jön, test szerint életben van és aztán alámerül a vízbe. Mit helyettesít ebben a jelképes cselekményben a víz mást, mint a földet? Itt tehát beteljesedik az isteni ítélet a halál borzalma nélkül. Azáltal, hogy alámerülsz, beteljesedik az ítélet: Por vagy és porrá leszel. (Ter 3,19) Ha az ítélet végre van hajtva, akkor már jöhet a mennyei kedvezmény és orvosság. Íme tehát a víz helyettesíti e szertartásban a földet, mert életünk lehetősége nem engedi meg, hogy a föld borítson be és belőle keljünk fel. Meg nem is a föld tisztít meg, hanem a víz. A keresztkutat tehát így tekintsük, mint temetőt.

VII. fejezet

Tartalma: A keresztség kiszolgáltatásának módja. Péter háromszoros vallomása.

20. Azt kérdezték tőled: Hiszel-e az Istenben, mindenható Atyában? Felelted: Hiszek. És alámerültél: azaz eltemetkeztél. Megint megkérdezték: Hiszel-e a mi Urunk Jézus Krisztusban és az ő keresztségében? Felelted: Hiszek. Megint alámerültél és ezzel Krisztussal együtt temetkeztél el: mert aki Krisztussal együtt száll sírba, vele együtt is támad fel. Harmadszor kérdezték tőled: Hiszel-e a Szentlélekben? Felelted: Hiszek. Harmadszor is alámerültél, hogy előbbi életed sokszoros vétkét feloldozza háromszoros hitvallásod.²⁸⁸

21. Hogy erre példát mondjunk nektek: maga Szent Péter apostol Urunk kinszenvedése idején emberi gyarlóságból elesett; aztán hogy ki előbb megtagadta Krisztust, esését jóvátegye, Krisztustól háromszor kapja meg azt a kérdést, szereti-e őt. Erre ő azt felelte: Uram, tudod, hogy szeretlek téged. (Jn 21,15) Háromszor mondta, hogy harmadszor részesüljön feloldozásban.

22. Így tehát a bűnt megbocsátja az Atya, mint ahogy megbocsátja a Fiú és a Szentlélek. Úgy rendelte, hogy egy névben kereszteljének minket, tudniillik az Atya, Fiú, Szentlélek nevében. Ne csodálkozzál azon, hogy egy nevet mondott: hiszen ahol egy az állag, egy az istenség, egy a fölség, ott egy a név. Ez az a név, melyről mondva van: Ebben kell mindannyiunknak üdvözülni. (ApCsel 4,12) Ebben a névben nyertétek el ti is megváltásokat, ebben jutottatok el a kegyelem életére.

23. Az Apostol is azt hirdeti, amint hallottátok a felolvasott leckében: Mert mindaz, aki megkeresztelkedik, Krisztus halálába keresztelkedik meg. (Róm 6,3) Mit jelent ez: „halálába”? Hogy miként Krisztus meghalt, te is ízleld meg a halált; ahogy Krisztus meghalt a bűnnek, és az Istennek él, te is halottá válj a keresztség szentsége által elkövetett bűneid csábításai számára és Krisztus kegyelme által támadj új életre. Halálról van itt szó, de ez nem a test szerint való halál, hanem annak jelképe; mert amikor elmerülsz, a halálnak és temetésnek jelképét öltöd magadra; annak a keresztnek szenttétevő jelét veszed magadra, melyen Krisztus függött, melyre szegekkel szegezték. Amikor te részesülsz a keresztalál misztériumában, Krisztushoz csatlakozol, a mi Urunk Jézus Krisztus szegei erősítenek hozzá,

²⁸⁸ Szent Ambrus szónoki módon mondja el a keresztséggel kapcsolatos hitvallás kérdéseit és feleleteit. Nem állítja ezzel, hogy a keresztség kiszolgáltatásakor a pap nem mondta volna azt, amit az Evangélium és a Didaché is a keresztség szavaiként (alakjaként) előír: megkeresztellek az Atyának és ... nevében.

hogy az ördög el ne szakíthasson tőle. Krisztus szege tartson téged, hogy emberi természeted gyarlósága el ne vonjon tőle.

24. Miután alámerültél, hozzáléptél a paphoz. Mit mondott neked? Azt mondta: „Isten, mindenható Atya, aki téged új életre támasztott a vízből és Szentlélekből és megbocsátotta bűneidet: kenjen fel téged az örök életre”. Látod, mire lettél felkenve: az örök életre. Ne becsüld többre a jelen életet az örök életnél. Példának okáért: ha rád támad valamely ellenség, ha hitedet akarja elvenni, ha halállal fenyeget, hogy elpártolásra bírjon: tudd meg, mit kell választanod. Ne válaszd azt, mire nem vagy fölkenve, hanem azt, amire fel vagy kenve. Az örök életet becsüld többre a földi életnél. A mi Urunk Jézus Krisztus által. Amen.

3. könyv

I. fejezet

Tartalma: A fej megkenése. Mi az újjászületés. Krisztus halai. A lábmosás.

1. Tegnap a keresztvívről beszéltünk; láttuk, hogy a keresztkút a sírnak a jelképe; akik az Atyában és Fiúban és Szentlélekben hiszünk, ebbe szállunk le, ebbe merülünk bele, és belőle szállunk ki, ami annyit jelent, hogy új életre támadunk. Aztán kapod a myront, a szentolajat fejedre. Miért a fejre? Mert a bölcsnek érzéke a fejen van, mint Salamon mondja. (Préd 2,14) Fagyos a bölcsesség kegyelem nélkül; de amikor a bölcsességhez hozzátársul a kegyelem, akkor tökéletessé válik munkája. Ez az újjászületés szentsége.

2. Mi az újjászületés? Az Apostolok Cselekedeteiben olvashatod, hogy a zsoltárvers, mely ezt mondja: „Fiam vagy te, én ma szültelek téged” (ApCsel 13,33 a Zsolt 2,7), a feltámadásra vonatkozik. Mert Szent Péter apostol az Apostolok Cselekedeteiben ezt így magyarázta, hogy amikor a Fiú feltámadott halottaiból, az Atyának szava felujjongott: Fiam vagy te, én ma szültelek téged. (Zsolt 2,7) Ezért is mondják a Fiút a halottak elsőszülöttjének. A feltámadás nem más, mint hogy a halálból életre támadunk. Így tehát a keresztségben is, mivel ez a halálnak jelképe, mikor alámerülsz és feltámadsz – feltámadás jelképe rejlik. Helyesen magyarázza tehát Szent Péter apostol, hogy miként Krisztus feltámadása – újjászületés, így a keresztségben való feltámadás is újjászületés.

3. De mi a jelentése annak, hogy a vízbe alámerülsz? Ekörül forog elméd, ekörül kétségeskedsz? Hisz azt olvassuk: Hozzon elő a föld gyümölcsöző fákat. (Ter 1,11) De hasonlót olvasunk a vízről is: Hozzon elő a víz élőlényeket (uo. 20), és erre élőlények keletkeztek. Ez a teremtés kezdetén történt; számodra pedig az jutott, hogy a víz újjászüljön téged a kegyelemre, miként az a másik víz életre szült. Légy követője a halnak, mely kisebb kegyelemben részesült ugyan, de mégis kell, hogy megcsodáld. A vízben él, a hullámok fölött jár; a tengerben van és a hullámokon úszik. A tengeren dühöng a vihar, tajtékzanak a habok; a hal pedig nyugodtan úszik, el nem merül, mert az úszást megszokta. Számodra ez a világ a tenger. Ennek is van különféle hullámozása, veszélyes árja, kegyetlen vihara. Légy te is, mint a hal, a világ hulláma el ne borítson. Oly szépen mondja az Atya a Fiúnak: Én ma szültelek téged. (Zsolt 2,7) Ezzel azt mondja, mikor megváltottad a népet, mikor a mennyek országába hívtad, mikor megtetted akaratodat, akkor mutattad meg, hogy Fiam vagy.

4. Mikor kijöttél a keresztvízből, mi következett azután? Hallottad a szentleckét. A főpap felövezve – mert bár a papok is végezték, de a szertartást a főpap kezdte meg –, a főpap mondom felövezve – megmosta lábaidat. Mit jelent ez a szertartás? Hallottad, hogy mikor az Úr megmosta tanítványainak lábát, Péterhez ért és mondá neki Péter: Uram, te mosod az én lábamat? (Jn 13,8) Vagyis: az Úr mossa szolgálójának lábát? Te, aki szeplőtelen vagy – akarod lábaimat megmosni? Te, aki az eget teremtetted – lábamat akarod mosni? Másutt is olvastál hasonlót. Mikor Jézus Jánoshoz ment és azt mondá neki János: „Neked kellene engem megkeresztelned és te jössz énhozzám?” (Mt 3,14) Én vagyok a bűnös és te jössz hozzám, a bűnöshöz, mintha bűneidet akarnád levetni, holott bűnt nem követtél el. Lásd itt a teljes igazságot, az alázatosságot, lásd a kegyelmet, lásd a megszentelést! „Ha meg nem mosom lábadat, nem lesz részed énvelem.” (Jn 13,8)

5. Nem ismeretlen előttünk az a tény, hogy a római egyházban nincs meg ez a szokás. Mindenben a római egyház példáját és szertartásformáját követjük ugyan, de a lábmosás

szokása ott nincs meg. Lehet, hogy a nagy tömeg miatt mellőzi ezt a szertartást,²⁸⁹ de vannak olyanok, akik azzal akarják menteni a rómaiak eljárását, hogy ezt nem a keresztség misztériumában kell végezni, nem az újjászületésben, hanem mintha vendégnek kellene lábat mosni. Más, ha alázatosságot gyakorlunk, más, ha megszentelést végzünk. De vedd tudomásul, hogy ebben is van titkos jelentés és hogy ez is megszentelésre szolgál. „Ha meg nem mosom lábadat, nem lesz részed énvelem.” Ezt nem mások megrovására mondom, hanem a magam eljárását ajánlom. Mindenben a római egyházat óhajtom követni, de nekünk is van emberi érzékünk; amit másutt helyesebben tesznek, azt mi is jobbnak tartjuk megőrizni.

6. Magát Péter apostolt követjük, az ő áhítatának járunk nyomában. Mit szól ehhez a római egyház? Valóban, Péter apostol adja a szánkba ezt az állítást, aki a római egyház püspöke volt. Maga Péter azt mondja: Uram, ne csak a lábamat, hanem a kezemet és fejemet is mosd meg (uo. 9). Szemléld hitét. Hogy előbb el akarta hárítani, azt alázatosságból tette; amit utóbb kért, azt hitből és áhítatból cselekedte.

7. Azt mondta neki az Úr, mikor kérte, hogy kezét és fejét is mossa meg, elég neki, hogy lábát mossák meg (uo. 10). Miért mondja ezt? Mert a keresztség eltöröl minden bűnt. Eltávozik tehát a bűn. De mivel Ádámot az ördög elgáncsolta és lábaira mérget öntött, ezért mossák meg lábadat. Hogy ahol a kígyó sarkad után leselkedett, ott legyen részed a megszentelés nagyobb segítségében; így aztán nem tud többé elgáncsolni. Hasznára van ez alázatosságunknak is; hogy ne szégyelljük azt a szent szertartásban, amire magunkat méltatlannak tartjuk udvariasságból.²⁹⁰

II. fejezet

Tartalma: A Szentlélekkel való megerősítés (bérmálás). A Szentlélek hét ajándéka.

8. Következik a lelki pecsét, amiről ma hallottatok az olvasmányban. A keresztség után a megerősítés következik; a papnak²⁹¹ könyörgésére a Szentlélekkel tetsz meg, beléd száll a bölcsesség és értelem Lelke, a tanács és erősség, a tudomány és jámborság Lelke, a szent félelem Lelke: mintegy a Szentlélek hét erénye. (Iz 11,9)

9. Bár minden erény a Szentlélekhez tartozik, de ezek mintha sarkalatosak, mintha alapvetők volnának. Mert mi volna oly alapvető, mint a jámborság? Mi oly alapvető, mint az isteni tudomány? Vagy mint a lelki erősség? Mi oly alapvető, mint az isteni tanács? Vagy mint az Isten félelme? A világ félelme – gyengeség, de az Isten félelme nagy erő.

10. Ezt a hét ajándékot nyered el, mikor megjelölnek *(a bérmálásban)*. Mert, mint az Apostol mondja: Sokszoros a mi Istenünknek a bölcsessége. (Ef 3,10) És ahogy sokszoros az Isten bölcsessége, éppúgy sokszoros a Szentlélek, kinek sokféle és különböző ereje van. Azért mondjuk az Istent erők Istenének (Zsolt 79,5); ezt alkalmazhatjuk az Atyára, és Fiúra és a Szentlélekre. De ez más tárgyra, más időre tartozik.

11. Mi következett ezután? Az oltár elé kellett menned. Amint odaértél, olyant láttál, amiben előbb nem volt részed; azt a titkos cselekményt, melyről az Evangéliumban olvastál. Ha nem olvastad, bizonyára hallottad. Egy vak ember kérte az Urat, gyógyítsa meg. Az Úr,

²⁸⁹ Szent Ambrus okát keresi, miért nincs meg Rómában a keresztségi szertartásban a lábmosás szokása. Ott igen sok szokott lenni a kereszstelendő, ez a szertartás nagyon elnyújtotta volna a keresztség kiszolgáltatását. Más egyházakban, afrikaiakban és galliaiakban is megvolt.

²⁹⁰ A hívő nem engedhette meg udvariasságból, hogy a püspök megmossa lábát; de a szent szertartásban ezt nem volt szabad szégyellnie.

²⁹¹ Szent Ambrus nem használja a sacerdos szót kizárólag az áldozópapra, hanem a püspökre is. Előbb mondta, hogy Péter Róma sacerdos-a, papja volt.

aki másokat pusztá szóval, beszéddel gyógyított meg, és parancsával visszaadta a szemnek a világosságot, mégis a János szerint való evangéliumban (*Szent János kivált mások fölött a misztériumok látásával, feljegyzésével és magyarázatával*) – ezt a titkos cselekményt akarta előre jelezni az elmondottal. Szent minden evangélista, szent minden apostol az árulót kivéve; mindnyájan szentek. De Szent János mások után utolsónak írta evangéliumát, mint akit Krisztus erre szükségből kiválasztott, hatalmasabb harsonával hangoztatta az örök misztériumokat. A többiek is elmondják a vak meggyógyítását, elmondja Máté, elmondja Lukács, elmondja Márk; de mit mond János? „Sarat vett, szemére kente, azt mondta neki: Eredj a Siloe tavába, – És elment, megmosdott és látó szemmel tért vissza. (Jn 9,6–7)

12. Te is vizsgálj meg szíved szemét. A testi dolgokat testi szemeddel láttad; de ami a szentségekhez tartozik, azt eddig szíved szemével még nem láthattad. Amikor bejelentetted nevedet (*a keresztség felvételére*)²⁹², sarat vett a püspök (*pap*) és megkente szemedet. Mit jelent ez? Hogy bűneidet valld be, hogy megismerd lelked állapotát, hogy bűnbánatot tarts vétkeid fölött; azaz ismerd föl az emberi sors esett voltát. Mert ha nincs is a keresztség előtt bűnvallomás, mégis már azzal is általános gyónást végez, hogy jelentkezik a keresztségre, azért, hogy megigazuljon, azaz: a bűnből eljusson a kegyelemre.

13. Ne tartsátok ezt fölöslegesnek. Mert vannak olyanok (egyről biztosan tudom, aki, mikor fölszólítottam: ebben a korban már meg kell keresztelkedned, azt mondta, miért keresztelkedjem meg. Nincs bűnöm. Talán bűnt követtem el?) Amannak nem volt sara, míg Krisztus szemére nem kente, azaz míg meg nem nyitotta szemét. Hisz senki emberfia nincs bűn nélkül.

14. Aki a keresztséghez járul, – ezzel éppen embernek ismeri el magát. Ezért kente meg szemedet sárral; ezzel büntudatot, okosságot, saját esendő voltod felismerését adta neked. És azt mondta: Menj a Siloah-ba. Mit jelent: Siloah? Annyit jelent, mint: küldött. Vagyis, menj ahhoz a forráshoz, melyben Krisztus keresztjét hirdetik; menj ahhoz a forráshoz, melyben Krisztus mindenki bűnét megváltotta.

15. Elindultál, megkeresztelkedtél, elérkeztél az oltárhoz, láttad azt, amit előbb nem láttál. Vagyis: az Úr forrása és az Úr kínszenvedésének hirdetése által megnyíltak szemeid. Akinek, szíve azelőtt vak volt, most már láttad a szentségek világosságát. Megérkeztünk tehát testvéreim az oltárhoz. Erről bővebben tárgyalunk, mivel az idő már előhaladt, nem tudjuk tárgyunkat elkezdni, mert sok a mondanivaló róla. Azért legyen mára elég, amit mondtunk. Holnap, ha Isten engedi, magukról a szentségekről fogunk szólni.

²⁹² A katekumenátus vége felé volt a jelentkezés a keresztség fölvetelére; ez virágvasárnap történt (*dominica competentium*). Ettől kezdve a hitjelölteket *competens*-eknek nevezték (keresztségrevárók).

4. könyv

I. fejezet

Tartalma: Az ószövetség frigysátora és a keresztség közt vont párhuzam.

1. Az ószövetségben a papok gyakran léptek be a frigysátor első részébe, a szentélybe; de a második részbe, a szentek szentjébe, csak egyszer lépett be évenként a főpap. (Kiv 30,10 — Lev 16,2) A zsidókhöz írt levelében világosan megmagyarázza ezt Pál apostol. (Zsid 9,1–7) A szentek szentjében őrizték a mannát, Áron elszáradt, majd kivirágzott vesszejét és ott volt a tömjénoltár.

2. Mire mutat mindez? Arra, hogy megértsetek, mi az a szent hely, melybe titeket a pap bevezetett, melybe a főpap évenként egyszer szokott csak belépni. Ez ugyanis a baptisterium, a keresztelőkápolna. Áron vesszeje ott virágzott ki a szentek szentjében. Előbb száraz volt, aztán virágba borult. Te is száraz voltál és ott kezdted el az éltető forrásban virágot hozni. Kiszárított téged a bűn, kiszárítottak a tévedések és a vétkek. De már gyümölcsöt kezdesz hozni, mert a vizek forrása mellé vagy ültetve.

3. Azt kérdeed talán: Mit érdekli az a népet, hogy Áron vesszeje kiszáradt és újraéledt? Hogyne érdekelné, hisz ez a nép, melyről szó van: „Ti kiválasztott nemzedék, királyi papság, szent nép” vagytok (1Pt 2,9), mint Péter apostol mondja. Mindnyájan megkapjuk a pappá való fölkenést, mindnyájan a királlyá kenést; de ez szellemi királyság és szellemi papság.

4. A szentek szentjében volt a tömjénoltár, mely jó illatot árasztott. Ti is Krisztusnak vagytok jóillata; nincs már rajtatok a bűn szennye, nincs már rajtatok a súlyos bűn büze.

II. fejezet

Tartalma: Az angyalok csodálják a keresztségben megújult emberi természetet.

5. A keresztség után az oltár elé jöttetek. Sorban jöttetek. Az angyalok rátok néztek és amint titeket közeledni láttak, csodálkozva vették észre, hogy az az emberi természet, melyet előbb a bűnök sötét szennye csúfított el, most hirtelen felragyog. Ezért kérdezték: Ki az, aki a pusztából előjön fehéren? (Én 8,5) Még az angyalok is álmétkodnak. Kívánod tudni, mit csodálnak? Halld hát Pál apostolt²⁹³ aki szerint mi oly ajándékot kapunk, kit az angyalok is látni kívánnak²⁹⁴. És egy más helyen azt mondja: Szem nem látta, fül nem hallotta,... amit az Isten azoknak készített, kik őt szeretik. (1Kor 1,9)

6. Ismerd fel azt, amiben részesültél. Szent Dávid próféta ezt a kegyelmet csak előképben látta és megkívánta. Mit kívánt meg? Megmondja ő maga: „Hints meg engem izsóppal és megtisztulok; moss meg engem és fehérebb leszek a hónál. (Zsolt 50,9) Miért? Mert a fehér hó hamar barnul, ha valami piszok éri; el is olvad; az általad nyert kegyelem pedig, ha megőrzöd, amit kaptál, sokáig, mindvégig tisztán marad.

7. Vágyakozással jöttél az oltár elé, mint aki már oly nagy kegyelmet láttál, vágyakozva jöttél az oltárhoz, melyről a szentséget óhajtod magadhoz venni. Szóljon meg belülről a lelked: Bemegyek az Úr oltárához, az Úrhoz, ki megvidámítja ifjúságomat. (Zsolt 42,4) Elhagyta a lelket vénítő vétkeket, magadra öltötte a kegyelem fiatalságát. Ezt adták neked a mennyei szentségek. Halld ismét Dávid szavát: Megújul, mint a sasé, az én ifjúságom.

²⁹³ Péter apostol mondja. (1Pt 1,12)

²⁹⁴ A Szentlelket. Praedestinatio.

(Zsolt 102,5) Nemes sasmadárrá kezdesz válni; égre vágyol, a földiektől undorodsz. Szép sasok az oltár körül. „Ahol a test, odajönnek a sasok.” (Mt 24,28) Az oltár maga Krisztus testének jelképe és Krisztus teste rajta van az oltáron; a sasok ti vagytok, megújultatok, mikor bűneiteket lemostátok.

III. fejezet

Tartalma: Melkizedek áldozata az eucharisztia előképe. Melkizedek Krisztus előképe.

8. Amint az oltárhoz jöttetek, láttátok az oltárra tett szentséget; megcsodáltátok ezt a teremtet dolgot magát is, ily ünnepi alkalommal, bár ráismertetek.

9. Azt mondhatná valaki: A zsidóknak Isten oly nagy jót adott, mannát hullatott nekik az égből. (Kiv 16,14) Mivel adott hát többet az ő híveinek, mivel ad többet azoknak, akiknek különbet ígért?

10. Csak nyugodj bele abba, amit mondok, hogy a keresztények szentségi előképei korábbiak, mint a zsidóké és istenibbek is, mint a zsidóké. Hogy miként, azt is megmagyarázom. Mikor keletkezett Júda népe? Ugye Júdától származott, aki Ábrahámnak volt dédunokája. Vagy ha úgy akarod, a Törvény kihirdetésekor, mikor a zsidók megkapták a Törvényt. Tehát a zsidó nép (Judaeus!) Ábrahám dédunokájától származik vagy a Szent Mózes idejéből. És ha Isten akkor adott a zúgolódó zsidóknak mannát (*Mózes idejében*), számodra pedig e szentségek előképe megelőzte azt, hiszen akkor történt, mikor Ábrahám élt és 318 vitézt gyűjtött össze, kikkel ellenségeit üldözőbe vette, kimentve a fogságból rokonát. Győztesen tért vissza, akkor találkozott vele Melkizedek pap és kenyeret és bort ajánlott fel neki. (Ter 14,18 – Zsid 7,1–3). Kinek volt kenyere és bora? Nem Ábrahámnak. Hát kié volt ez? Melkizedeké. Az ő neve annyit jelent, mint: az igazság királya, a békekirály. Ki az igazság királya? Tán ember lehet az igazság királya? Ki más az igazság királya, mint az isteni igazság maga, aki az Isten békéje és bölcsessége. Csak ő mondhatta: Az én békémet adom nektek, az én békémet hagyom nektek. (Jn 14,27)

11. Ezekből tehát érts meg, hogy ezek a szentségek, melyeket magadhoz veszel, előképeik szerint régebbiek, mint Mózes szentségei, melyek birtokával a zsidók dicsekszenek. A keresztény nép is korábbi a zsidó népnél, ha nem is név szerint, de az isteni ős-döntés²⁹⁵ szerint.

12. Melkizedek tehát kenyeret és bort ajánlott fel. De kicsoda Melkizedek? Azt mondja róla az Írás: „aki atya nélkül, anya nélkül, nemzetségtábla nélkül való, sem napjainak kezdete, sem életének vége nincs”. (Zsid 7,3) Atya nélkül, anya nélkül való, mondja az Írás. Kihez hasonlít tehát? Az Isten Fiához. Anya nélkül született az Isten Fia mennyei örök születéssel, mert egyedül az Atyától született; viszont, amikor a Szűztől született, akkor meg atya nélkül született, mert nem a férfiú magjából fogantatott, hanem a Szentlélektől. (Mt 1,20) Született Szűz Máriától, az ő szűzi méhéből. Melkizedek mindenben hasonlatos az Isten Fiához. Ő is pap volt, Krisztus is pap, akinek azt mondja az Atya: „Pap vagy mindörökké Melkizedek rendje szerint”. (Zsolt 109,4)

IV. fejezet

Tartalma: Ez a szentség istenibb, mint a manna, mert ez Krisztus teste.

13. Ki volna más a szentségek szerzője, mint az Úr Jézus? Az égből származnak ezek a szentségek, mert minden elhatározás az égből jön. Nagy és isteni csoda volt ugyan, hogy az Isten mannat hullatott az égből a népnek, és azóta nem szenvedett a nép, mert jóllakhatott.

14. Te pedig azt vethetnéd ellen: Az én kenyérem közönséges kenyér. De: ez a kenyér csak a szentségi szavak előtt kenyér ám; amint az átváltoztatás (*consecratio*) megtörtént: *a kenyér Krisztus testévé lesz*. Ezt fogjuk most bebizonyítani. Hogyan lehetne az, ami kenyér, Krisztus testévé? A konszekrációval (*átváltató megszenteléssel*). És a konszekráció mily szavakkal történik, kinek a beszédével? Az Úr Jézus szavaival. Mert ami, előbb (*a szentmisében*) elhangzik, azt mind a pap mondja; az Istent dicsérik, imádkoznak a népért, a királyokért, a többiekért; amint odaérnek, hogy a tiszteletreméltó szentséget létrehozzák, a pap már nem saját szavaival él, hanem Krisztus szavaival. Tehát Krisztus szavai hozzák létre ezt a szentséget.²⁹⁶

15. Micsoda Krisztusnak a szava? Az a szó, mely által mindenek lettek. Az Úr szólt, és lett az ég; az Úr szólt és lett a föld; az Úr szólt és lettek a tengerek; az Úr szavára keletkezett minden teremtmény. Látod tehát, mily alkotó erő van Krisztus szavában. Ha tehát oly erő van Krisztus szavában, hogy létrehívja a nemlétezőket, mennyivel inkább van benne erő arra, hogy amik voltak, azok legyenek és mássá változzanak! Az ég nem volt, a tenger nem volt, a föld nem volt. De figyelj Dávid szavára: Ő mondá és lettek; ő parancsolta és teremtve lettek. (Zsolt 148,5)

16. Hogy most már neked feleljek: Valóban a kenyér nem volt Krisztus teste az átváltoztatás előtt, de a konszekráció után már Krisztus teste, azt mondom neked. Ő mondá és úgy lett; ő parancsolta és teremtve lett, Te magad is voltál; de régi teremtmény voltál; amióta megszenteltek (*a keresztségben*), új teremtmény lettél. Tudni óhajtod, milyen új teremtmény? „Mindaz, aki Krisztusban van, új teremtmény.” (2Kor 5,17)

17. Végy példát a természet dolgairól, hogy lásd, Krisztus szava miként változtat át, amikor akar, bármely teremtett dolgot. Hogyan veszel példát? Íme itt van; mindenekelőtt az ő születéséről vegyünk példát. Az a természet rendje, hogy az ember nem születik másként, csak a férfi és nő egyesüléséből. De mivel az Úr úgy akarta, mivel ezt a hittitkot így rendelte, Krisztus a Szentlélek által a Szűztől született; az ember Krisztus Jézus, „aki Isten és emberek között közvetítő”. (1Tim 2,5) Látod hát, hogy bár a természet rendje ellenére jött a világra, mégis – emberként született a Szűztől.

18. Itt van a másik példa. A zsidó népet üldözték az egyiptomiak, útját elvágta a tenger; isteni parancsra Mózes botjával érintette a vizeket és kettéváltak a hullámok (Kiv 14,21) Persze nem a természet rendje szerint történt ez, hanem az égi parancs erejéből. Vagy itt van még más példa. Szomjas volt a nép, forráshoz ért; keserű volt a forrás, Mózes fát vetett a vízbe és az édessé vált. (Kiv 15,23–25) Vagyis megváltoztatta saját természetének rendjét; a kegyelem tette édessé. – Itt a negyedik példa! A fejszevas vízbeesett, természete szerint is a vas elmerült a vízben. Amint Elizeus a fejsze nyelét a vízre tette, felemelkedett a vas és felmerült a vízből. (2Kir 6,6) Persze, ez is a vas természetével ellentétesen történt; hisz a vas fajsúlya nehezebb, mint a vízé.

19. Mindezekből sem érted meg, mily alkotó ereje van az égi szónak? Ha a földi forrásra volt ereje, ha más tárgyakon volt ereje, épp csak a mennyei szentségekben volna erőtlenség?

²⁹⁶ Ennél világosabban senki sem fejt ki a szentatyák közül azt az igazságot, hogy az átváltoztatás az Úrnak az utolsó vacsorán mondott szavaival történik. „Ez az én testem...”

Megtudtad tehát, hogy a kenyér Krisztus testvéé lesz és hogy vízzel kevert bort öntenek a kehelybe; de ez az égi szó által történő konsekrációval – vérré változik.

20. Azt veted ellen: Nem látom a vérnek színét. De itt van erre is a hasonlat: Miképpen a halál jelképét öltötte magadra (*keresztségben*), úgy a bor jelében²⁹⁷ iszod a drága vért; hogy ne támadjon benned iszonyodás a vértől és megváltásod ára mégis hatásos legyen benned. Megtudtad tehát, hogy amit magadhoz veszel, az Krisztus teste.

V. fejezet

Tartalma: Az Úr szavai által történik az átváltoztatás. Ezért magasztosabb az Eucharisztia a mannánál.

21. Tudni kívánod, hogy melyek azok az égi szavak, melyek az átváltoztatást művelik? Megmondom. A pap így imádkozik: „Tedd nekünk ezen áldozati adományt tulajdonoddá, érvényessé, szellemivé, neked kedvessé – ez a mi Urunk Jézus Krisztus testének és vérének jelképe.²⁹⁸ Aki szenvedésének előestéjén szent kezébe vette a kenyeret, föltekintett az égre Hozzád, örök Istenhez, mindenható szent Atyjához, neked hálát adva megáldotta, megszegte, megszegetten odaadta apostolainak és tanítványainak mondván: *Vegyétek és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem, mely sokakért megtöretik.* (Lk 22,19)

22. Hasonlóképpen, miután megvacsoráztak, szenvedése előestéjén vevé a kelyhet, feltekintett az égre Hozzád, örök Istenhez, mindenható szent Atyjához, hálát adván megáldotta, átadta apostolainak és tanítványainak mondván: *Vegyétek és igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem.* (Mt 26,27)²⁹⁹ Most vegyük sorra az egyes mozzanatokot!

23. *Aki szenvedésének előestéjén szent kezébe vette a kenyeret.* Mielőtt konsekráltatnék, kenyér az; amikor azonban Krisztus szavai elhangzanak fölötte, akkor már Krisztus teste. Aztán figyelj erre is: *Vegyétek és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem.* – Hasonlóképpen: Krisztus szavai előtt: a kehelyben vízzel kevert bor van; de amint Krisztus szavai működtek benne, Krisztusnak az ő népét megváltó vérévé válik. Látjátok tehát, mily sok módon tud Krisztus szava mindent átváltoztatni. Végül: maga az Úr Jézus bizonyítja nekünk, hogy az ő testét és véréét vesszük magunkhoz. Vajon szabad-e szavának hitelét és bizonyosságát kétségbe vonnunk?

24. De most térj vissza velem az elém tűzött tárgyhoz. Nagy és tiszteletreméltó dolog volt az, hogy a zsidók számára manna hullt az égből. De értsd meg: mi több: az égi manna-e, vagy Krisztus teste? Igen, annak a Krisztusnak teste, aki az égnek alkotója! Aztán meg: aki a mannából evett, meghalt, aki eszi ezt a testet, annak bűnei megbocsáttatnak és nem hal meg mindörökké.

25. Ezért nem felesleges, mikor azt mondod: Amen. Mert ezzel lélekben bevallod, hogy Krisztus testét veszed. (*Áldoztatáskor.*) Azt mondja a pap neked: Krisztus teste. Te pedig feleled: Amen. Azaz: Úgy van. Amit az ajkad megvall, azt érezze a szíved is.

²⁹⁷ Szent Ambrus még nem alkalmazta az Eucharisziára a lényeg és járulék megkülönböztetését; ezért nem tudja pontosan kifejezni, miként látunk mást a szentségben, mint amit hiszünk benne. A kenyér és bor lényege változik át Krisztus testvéé és vérévé, a járulékok (szín, íz, szag, nagyság stb.) megmaradnak.

²⁹⁸ Addig, amíg a kenyér és a bor átváltoztatása meg nem történt, addig valóban jelkép, figura. Az átváltoztatás azonban Szent Ambrus szerint is csak a következő szavakkal történik.

²⁹⁹ Érdekes liturgiátörténeti emlék ez a kánonrészlet a milánói liturgiából Szent Ambrus korából. Ha a mai római misekánonnal összevetjük, észre vesszük a lényeges egyezés mellett a járulékos különbségeket is, főleg a kenyér és bor konsekrációjának szavaiban.

VI. fejezet

Tartalma: Az Eucharisziában Krisztus kínszenvedése lesz jelenvalóvá.

26. Eddig arról szóltam, hogy ez valóban szentség, és hogy ezt megelőzte előképe. Most ismerd meg, mily nagy ez a szentség! Figyelj, mit mond az Úr: Valahányszor ezt teszitek, az én emlékezetemre tegyétek, míg újra el nem jövök. (1Kor 11,26)

27. A pap pedig ezeket mondja: Megemlékezünk tehát dicsőséges kínszenvedéséről, halottaiból való feltámadásáról, valamint mennybemeneteléről is és bemutatjuk Neked ezt a szeplőtlen áldozatot, ezt a szellemi áldozatot, ezt a vérontás nélküli áldozatot, ezt a szent kenyeret s az örök élet kelyhét. És kérünk s könyörgünk, hogy ezt az áldozatot vedd fel mennyei szent oltárodra szent angyalaid keze által, miként elfogadtad kegyesen szolgálókat, az igaz Ábelnek adományait és a mi ősatyánknak Ábrahámnak áldozatát, meg azt, melyet neked főpapod, Melkizedek mutatott be.

28. Valahányszor magadhoz veszed – ügyelj, mire int az Apostol! Valahányszor vesszük, az Úr halálát hirdetjük. Ha az ő halálát hirdetjük, hirdetjük a bűnök bocsánatát is. Mert valahányszor kiöntetik a vér, a bűnök bocsánatára ömlik; azért mindig kell vennem, hogy mindig elnyerjem bűneim bocsánatát. Mindig vétkezem, kell, hogy mindig legyen rá orvosságom.

29. Amit ma tudtunk, azt közben el is magyaráztuk. De holnap, szombaton – és vasárnap az imádság rendjéről fogok beszélni, ahogy érkezésünk lesz hozzá. Az Úristen tartsa meg bennetek a nektek adott kegyelmet; és általa megnyitott szemetekre még több világosságot derítsen az ő egyszülött fia által és akivel neki – dicséret, tisztesség, dicsőség, magasztalás, hatatom a Szentlélekkel együtt öröktől fogva most és mindvégig, mindörökkön örökké. Amen.

5. könyv

I. fejezet

Tartalma: Melkizedek Krisztus előképe. Két okból kever az Egyház vizet a miseborba.

1. Tegnap szentbeszédünk eljutott az Oltáriszentség titkainak magyarázatáig. Megtudtuk, hogy ennek a szentségnek előképe Ábrahám idejében nyilvánult ki, mikor a szent Melkizedek bemutatta áldozatát (Ter 14,18); Melkizedeknek nem említik sem napjainak kezdetét, sem végét (Zsid 7,5). Vedd hát füledbe, ember, mit mond Szent Pál a zsidóknak! Hol vannak azok, akik azt mondják, a Fiú Melkizedek idejéből való!³⁰⁰ Meg van írva, hogy nincs napjainak sem kezdete sem vége; ha Melkizedek napjainak nincs kezdete, hogy lehetne kezdete Krisztus napjainak? Nem lehet az előkép kiválóbb, mint a beteljesült valóság. Látod, hogy a Fiú az első és az utolsó (Jel 1,8), nem mintha vége lenne, hanem mert mindent ő végez be.

2. Mondottuk, hogy az oltárra kelyhet és kenyeret tesznek. Mit öntenek a kehelybe? Bort. És mit még? Vízet. Te azt kérde: Hogyan mutatott akkor hát Melkizedek csak bort és kenyeret be áldozatul? Mire való a víznek hozzákeverése? Erre felelek most.

3. Mit mutat mindenekelőtt az az előkép, mely Mózes idejében történt? Azt, hogy mikor szomjas volt a zsidó nép és zúgolódott, mert vizet nem talált, az Isten megparancsolta Mózesnek, üssön botjával a sziklára. Mózes így tett és a sziklából nagy vízsugár tört elő. (Kiv 17,6) Mint ahogy az apostol mondja: Ittak az őket követő sziklából; a szikla pedig Krisztus volt (1Kor 10,4) Nem volt mozdulatlan az a szikla, mely a népet követte. Te is igyál, hogy téged is Krisztus kövessen. Lásd meg itt a titkos jelentést. Mózes annyi, mint próféta; a bor: annyi, mint Isten igéje. A pap az Isten igéjével érinti a sziklát és víz folyik belőle, ihatik az Isten népe. Megérinti a pap, elárad a víz a kelyhen, szökell az örök életre; issza az Isten népe, mely elnyerte Isten kegyelmét. Ezt megjegyzed magadnak.

4. Vedd tudomásul a másik okot is. Az Úr kínszenvedésének napján, mivel közel volt a zsidók húsvétja, hogy életben ne maradjanak a kereszten Krisztus vagy a latrok, embereket küldtek, hogy megöljék őket. Odaérve látták, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus már meghalt; akkor az egyik lándzsával átszúrta Krisztus oldalát; és onnét vér és víz folyt ki. (Jn 19,33–34) Miért víz? A víz azért, hogy megtisztítson; a vér azért, hogy megváltson. Miért az oldalából? Mert ahonnét jött a bűn, onnét jön a kegyelem. A bűn az asszonytól jött³⁰¹, a kegyelem a mi Urunk Jézus Krisztus által.

II. fejezet

Tartalma: Krisztus hívását és a megtisztult ember vágyakozását az Énekek Énekéből magyarázza.

5. Eljöttél az oltárhoz, hív téged az Úr Jézus, hívja lelkedet vagy az Egyházat e szavakkal: *Csókoljon meg engem szájának csókjával.* (Én 1,1) Akarod ezt Krisztusra érteni? Akarod a lelkedre? Semmi sem kedvesebb.

³⁰⁰ Azaz nem örökkévaló. Volt egy felekezet, melyről Szent Ágoston is, Epiphanius is szólnak; ez azt hitte, hogy Melkizedek az Isten ereje volt, különb Krisztusnál, aki csak később lett. Ezeket hívták melkizedekiánusoknak.

³⁰¹ Aki a férfi oldalából vétetett.

6. *Csókoljon meg engem.* Látod, tiszta vagy már minden bűntől, mert vétkeid el vannak törölve. Ezért tart téged méltónak a mennyei Szentségekre és ezért hív a mennyei vendégségre: *Csókoljon meg szájának csókjával.*

7. Mégis – a következők miatt – a te lelked, vagy az emberi természet, vagy az Egyház, – látva, hogy már tiszta minden bűntől és méltó arra, hogy Krisztus oltárához járuljon (mert mi más az oltár, mint Krisztus testének jelképe!), látja a csodálatos szentséget és azt mondja: *Csókoljon meg szájának csókjával, azaz: Krisztus adja nekem a csókot.*

8. *Miért? Mert jobbak emléid a bornál.* (Én 1,1) azaz jobbak érzékeid, jobbak szentségeid a bornál. Jobbak a bornál, bár ez édes, bár vidít, bár felderít; de a borban e világ öröme van, tebenned szellemi boldogság. – Ezekkel a szavakkal Salamon már Krisztus és az Egyház mennyegzőjére utal, vagy a szellem egyesülésére a testtel és a lélekkel.

9. És hozzá teszi: *Kiáradt illatszer a te neved, ezért szeretnek téged a hajadonok.* (uo. 2.) Kiket kell érteni hajadonokon, ha nem az egyes emberek lelkeit, melyek levetették a test vénkorát és megújultak a Szentlélek által?

10. *Vonzz minket, keneteid illata után eredünk.* (uo. 3) Figyeld, mit mond. Nem mehetsz Krisztus után, ha ő nem vonz téged. Tudd meg hát, amit mond: *Ha felmagasztaltatom, mindent magam után vonzok* (Jn 12,32).

11. *Bevisz engem a király az ő hálószobájába* (uo. 4.). A görög szöveg azt mondja: az ő éléstárába, az ő borospincéjébe. Ott vannak a jó italok, jó illatok, édes méz, sokféle gyümölcs, választékos ételek, hogy mindezekből a te étkezésed készüljön el.

III. fejezet

Tartalma: A szentáldozás bő gyümölcse. Az Egyház, az áldozáshoz járulók boldogsága.

12. Az oltárhoz járultál. Magadhoz vetted Krisztus testét. Elmondom megint, mily szentségben részesültél. Dávid beszél neked ezekről. Ő a Szentlélekben előre látta a mi misztériumainkat, örvendezett és azt mondta, semmiben sincs hiánya. *Miért? Mert aki Krisztus testét veszi, nem lesz éhes mindörökké.*

13. Hányszor hallottad már a 22. zsoltárt és nem értetted meg. Csak ügyelj rá, hogy illik ez a mennyei szentségekre! Íme a zsoltár: *Az Úr az én pásztorom, semmiben sincs hiányom. Jó legelőre vitt ki engem; üdítő víz mellé vezetett, oda térítette lelkemet. Az igazság útjain vezetett engem neve miatt. Mert még ha a halál árnyékának közepén járjak is, nem félek a rossztól; te ugyanis velem vagy. Vessződ és pásztorbotod szolgálnak vigasztalásomra.* (Zsolt 22,1–4)³⁰² A vessző az uralmat, a bot a szenvedést jelenti; az Krisztus örök istenségét és testi szenvedését. Örök istensége teremtett, testi szenvedése megváltott. *Szemem előtt asztalt terítettél azok ellen, kik sanyargatnak engem. Fejemet olajjal üdítettél és az én mámorosító poharam mily kiváló!* (uo. 5)

14. Az oltárhoz értetek, elnyertétek Krisztus kegyelmét, a mennyei szentségekben részesültetek. Boldog az Egyház, hogy sokan nyerték el a megváltás kegyelmét, lelki örvendezéssel gyönyörködik a fehérruhás családban. – Erről is szó van az Énekek Énekében. Örvendve hívja Krisztust, kész a lakomája, mely méltó az égi vendéglátásra. Ezért mondja: *Szálljon le az én testvérem kertembe, szedjen gyümölcsöt gyümölcsfáimról.* (Én 5,1) Mit jelentenek ezek a gyümölcsfák? Ádám vétke által száraz fa lettél; most Krisztus kegyelme által mint gyümölcstermő fák sarjadtok.

³⁰² Szent Ambrus nem a Vulgátát, hanem a Vetus Italá-t közli.

15. Szívesen hallgatta Krisztus Egyháza hívását és mennyei kedvességgel felel Egyházának: *Leszálltam kertedbe és mirrhát szüreteltem illatszereimmel, ettem kenyeremet mézemmél, ittam boromat fejemmel. Egyetek, testvéreim, mámorosodjatok meg!* (uo.)

16. *Mirrhát szüreteltem illatszereimmel.* Milyen szüretről van itt szó? Tudd meg, milyen a szőlő, és megtudod, melyik a szüret. Szőlődet – úgymond az Írás – *Egyiptomból hoztad át.* (Zsolt 79,9) A szőlő az Isten népe. Ti vagytok a szőlő, ti vagytok a szüret; elültettek titeket, mint a szőlőtőt; és most szüretre termitek a gyümölcsöt. *Mirrhát szüreteltem illatszereimmel;* ez annyit jelent, hogy jóillatúak lettetek *Krisztus által.*

17. *Ettem kenyeremet mézemmél.* Látod, nincs e kenyérben semmi keserű íz, hanem egészen jóízű kenyér ez. *Ittam boromat tejemmel.* Lám; ilyen a vidámsága annak, akit semmi bűn szennye nem rútit. Valahányszor iszod, bűneid bocsánatát nyered el és lelked mámoros lesz. Ezért mondja az Apostol is: *Ne részegedjete meg a bortól... hanem teljete meg Szentlélekkel* (Ef 5,18), mert aki bortól részegedik meg, az inog és botorkál; aki pedig a Szentlélektől lesz mámoros, az Krisztusba ereszti gyökerét. Ezért kiváló az a mámor, melytől józan lesz az elme.³⁰³

Ezeket vettük át röviden a szentségekről.

IV. fejezet

Tartalma: Az új hívőket imádságra tanítja az Úr imádságának rövid magyarázatával.

18. Mi van még más hátra, mint az imádság? Ne gondoljátok, hogy kis fontosságú dolog tudni azt, hogyan imádkoztatok. Maguk a szent apostolok kérték az Úr Jézust: Urunk, taníts meg minket imádkozni, mint ahogy János tanította tanítványait. Akkor elmondta az Úr az imádságot (Lk 11,1): *Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben: szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratom, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is: mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma: és bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek; és ne hagyj minket kísértésbe vitetni, hanem szabadíts meg a gonosztól.* Lám, mily rövid ez az imádság, és mégis tele van minden erénnyel! Mily bájos első kérése!

19. Ember, nem merted szemedet az égre emelni; tekintetedet a földön jártattad, és íme, hirtelen megkaptad Krisztus kegyelmét, megbocsátattak minden bűneid. Rossz szolgából édes fiú lettél, ezért legyen bátor a reményed: nem cselekedeteid, hanem Krisztus kegyelme alapján: *Mert a kegyelem által üdvözültetek,* (Ef 2,5), mondja az Apostol. Ez tehát nem hivalkodás, hanem hit; hirdetni azt, amit nyertél, nem kevélység, hanem alázat. Emeld hát szemedet az Atyához, aki a keresztségben újjászült; az Atyához, aki Fia által megváltott és mondd neki: *Mi Atyánk! Jó a mérsékelt merészség, Atyának mondd őt, mint fia. De ne tulajdonítsd őt csak magad atyjának; egyedül Krisztusnak tulajdon atyja ő, nekünk mindnyájunknak közös atyánk; csak őt nemzette egyedül mint Fiát, minket pedig teremtett. Mondd hát te is a kegyelemmel: Mi atyánk! hogy Fia nevét viselhesd. Az Egyház tekintélyével és méltóságával ajánld magad neki.*³⁰⁴

20. *Miatyánk, ki vagy a mennyekben.* Mit jelent az, hogy mennyekben? A Szentírás így magyarázza meg: *Minden mennynél magasabb az Úr* (Zsolt 112,4). Mindig azt hallod, hogy az Úr a legmagasabb egek fölött van, mintha nem volnának az égből az angyalok is, mintha nem volnának ott az uraságok is! De azokban az egekben, melyekről írva van: *Az egek*

³⁰³ Sobria ebrietas: a józan mámor. Az újplatonikus és keresztény misztika kedves kifejezése, épp úgy, mint más vonatkozásban a: docta ignorantia, a tudós tudatlanság. Szent Ambrus ezt a gondolatot részletesebben kifejti a „de Cain et Abel” I. könyve 5. fej.-ben.

³⁰⁴ Az Egyház édesanyád. Az Atya az Egyházat szereti és az Egyházban téged.

hirdetik Isten dicsőségét. (Zsolt 18,2) Ott van a menny, ahol nincs bűn; ott van a menny, ahol a gonosztságot büntetik, ott van a menny, ahol a halál sebe nem található.

21. *Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben, szenteltessék meg a te neved.* Mit jelent ez: *szenteltessék meg?* Mintha az volna a kívánságunk, szenteltessék meg az, aki nekünk mondja: *Legyetek szentek, mert én szent vagyok.* (Lev 19,2) Mintha az ő szentsége gyarapodhatnék a mi könyörgésünk által? Nem így; hanem: szenteltessék meg mibennünk, hogy az ő szentsége elérhessen hozzánk.

22. *Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben: szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod.* Mintha nem volna örökkévaló Istennek országa! Maga Jézus mondja: *Én arra születtem* (Jn 18,37) te pedig azt mondod az Atyának: *Jöjjön el a te országod*, mintha még nem jött volna el. De: akkor jött el az Isten országa, mikor megnyertétek az ő kegyelmét. Ő maga mondja ugyanis: *Isten országa bennetek* *vagy*on.

23. *...legyen meg a te akaratod, miképpen mennyben azonképp itt a földön is.* Krisztus vére békét szerzett mindenkinek az égen és a földön; szent lett az ég, levetették onnét az ördögöt. Hol van most? Ott, ahol az ember, kit megtévesztett. *Legyen meg a te akaratod*, azaz legyen béke a földön, mint az égben.

24. *Mindennapi kenyérünket add meg nekünk ma.* Emlékezetbe idézem a szentségekről szóló beszédemet (a műnek 4. könyve, 4. fej.), melyben azt mondtam, hogy Krisztus szavai előtt a felajánlott adomány *kenyér*, de amikor elmondták fölötte Krisztus szavát, már nem kenyér a neve, hanem: *Krisztus teste*. De akkor miért mondjuk az Úr imádságában, mely az átváltozás után kerül sorra: „*kenyerünket*”? Az Úr „*kenyeret*” mondott ugyan, de görögül *epiousios*-t mondott, ez latinul: *supersubstantialis*-t jelent, azaz állagfözlöttit.³⁰⁵ Nem arról a kenyérről van itt szó, mely a testbe megy, hanem az örök élet kenyérérről, mely lelkünk valóját erősíti. Ezért mondja görögül *epiousios*nak; a latin fordítás ezt „*mindennapi*”-nak értette; a görög szerint ezt lehet a *következőre* is érteni. Mert a görög, mikor azt mondja: *tén epiousian hémeran*, a *következő* napot, a *holnapot* érti. Tehát akár a latint vesszük, akár a görögöt, mindegyik hasznos értelmezés; a görög mind a kettőt egy szóval fejezi ki, a latin a „*mindennapi*”-t érti.

25. Ha mindennapi a kenyér, miért csak egy év múlva veszed, mint ahogy keleten a görögök szokták?³⁰⁶ Vedd mindennap, ami mindennap hasznodra van! Élj úgy, hogy méltó légy naponkint való vételére! Aki nem méltó arra, hogy mindennap magához vegye, nem méltó arra sem, hogy egy év múlva áldozzék. A bibliai jámbor Jób fiaiórt naponkint mutatott be áldozatot (Jób 1,5), hátha szívükben, vagy szavukban valamit vétettek. Te pedig azt hallod, hogy valahányszor bemutatjuk ezt az áldozatot, az Úr halálát, az Úr feltámadását, mennybemenetelét jelenítjük meg és a bűnök bocsánatát eszközöljük: és mégsem akard ezt az éltető kenyeret naponkint venni? (1Kor 11,26) Kinek sebe van, orvosságot keres. A bűn a mi lelkünk sebe; ennek orvossága ez a mennyei és tiszteletreméltó szentség.

26. *Mindennapi kenyérünket add meg nekünk ma.* Ha mindennap veszed – minden nap „*ma*” van számodra. Ha ma tied Krisztus, mindennap feltámad benned. Miként? „*Fiam vagy te, én ma szültelek téged*”. (Zsolt 2,7) Ma van tehát az a nap, mikor Krisztus feltámad. *Krisztus ugyanaz tegnap és ma*, mint Pál apostol mondja. (Zsid 13,8) De másutt azt is

³⁰⁵ A Vulgata Mt 6,11-et *supersubstantialis*-szal, Lk 11,3-at *autodidianus*-szal fordítja. Az új magyar fordításban Mt 6,11: „*életünkre szükséges kenyérünket*” fordít. Ez a helyes, de ez ugyanaz, mint a „*mindennapi*” kenyér.

³⁰⁶ Fontos adat a szentáldozást történetéhez. A 4. század végén, Szent Ambrus korában tehát előfordul már, hogy egyesek csak évenként áldoznak. A szentáldozás elhanyagolásáról kevésbé élesen beszél Ambrus a *De paen.* 9. fej.-ben, Szent Jeromos ugyanerről ep. 50. add. Jovin.; ep. 28. ad Lucer.; Szent Ágoston: ep. 54. ad Januar. – Keleten Szent Ambrus kortársa, Aranyszájú Szent János: hom. 3. in. ep. ad Eph. – és hom. 5. in ep. ad I. Tim. – Kifejezetten az évi szentáldozásról beszél – azt mint hanyagságot korholja.

mondja: *Az éj elmúlt, a nap pedig elközelgett* (Róm 13,12); a tegnapi éj elszállt, a mai nap itt van.

27. Következik: *Bocsásd meg a mi vétkeinket, miként mi is elengedünk minden adósunknak.* A latinban *debitum* van, mi más ez, mint a bűn. Ha nem vettél volna kölcsön idegen pénzt, nem volna adósságod. Ezért számítják ezt fel neked bűnül. Volt pénzed, gazdagnak születted vele. Gazdag voltál, Isten képére és hasonlatosságára teremtve. De elvesztetted, amid volt, elvesztetted alázatosságodat, midőn nagynak akarsz látszani; elvesztetted vagyondat, mint ahogy Ádám meztelenül került a világra; az ördögtől vettél kölcsönt, mire nem volt szükséged. Aki előbb Krisztusnak voltál szabadosa, most az ördögnek lettél adósa. Adósleveled az ellenség kezében volt, de ezt Krisztus keresztre szegezte és saját vérével törölte el; (Kol 2,14) magára vette adósságodat, visszaadta szabadságodat.

28. *És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.* Vigyázz arra, amit mondasz: Ahogy én megbocsátok, úgy bocsáss ma te is nekem. Ha magad megbocsátasz, illően kérheted, hogy ő is megbocsásson neked. Ha magad nem bocsátasz meg, hogy kérheted, hogy Isten neked megbocsásson?

29. *És ne hagyj minket a kísértésbe vitetni, hanem szabadíts meg a gonosztól.* Ügyelt arra, amiről szó van: Azt mondja az imádság: *Ne hagyj minket a kísértésbe vitetni*, oly kísértésbe, melynek elviselésére gyengék vagyunk. Nem azt mondja: ne vigy minket a kísértésbe; hanem, mint bajnok, oly próbatételt óhajt, melyet megbír az emberi természet; azt kéri tovább, hogy mindenki megszabaduljon a gonosztól, vagyis az ellenségtől, a bűntől.

30. Az Úr azonban, aki elvette bűneiteket, megbocsátotta vétkeiteket, hatalmas ahhoz, hogy megvédjen és oltalmazzon ellenségeknek, az ördögnek cselvetéseitől; hogy ne lepjen meg benneteket a gonosz, ki bűnre szokott csábítani. De aki Istenre bízta magát, nem fél az ördögtől. Mert ha: Isten velünk, ki ellenünk? (Róm 8,31) Neki legyen tehát dicséret és dicsőség öröktől fogva most és mindvégig, mindörökkön örökké. Amen.

6. könyv

I. fejezet

Tartalma: Az Eucharishtiában a kenyér és bor színe alatt Krisztus teste és vére. A szentáldozással az isteni természettel egyesülünk.

1. A mi Urunk Jézus Krisztus Isten igazi Fia, nem úgy, mint az emberek lesznek azzá a kegyelem által, hanem mint Fiú az Atya lényegéből: az ő teste mit magunkhoz veszünk, mint mondotta: valóban test (Jn 6,56) és az ő vére valóban ital.

2. Tán azt vethetnéd ellen (ugyanazt mondták Krisztus tanítványai is akkor, mikor azt mondta nekik: Aki nem eszi testemet, nem issza véreimet, nem marad bennem, nem lesz örök élete): Hogy lehet ez valódi test? Valódi vér jelképét látom³⁰⁷, de nem látom a valódi vért.

3. Már beszéltem neked előbb Krisztus szaváról, mely oly erős, hogy megváltoztatja, mássá teszi a természet dolgait. Aztán mikor a tanítványok nem bírták elviselni Krisztus szavát, hogy testét adja ételül és vérét italul, eltávoztak. Csak Péter mondta: Az örök élet ígéi nálad vannak, hogy távozhatnék el tőled? Hogy másoknak ne legyen ugyanaz a kifogása – a vértől érzett undor miatt, de hogy megmaradjon a megváltás kegyelme, azért a szentségi szín alatt veszed a szentséget magát, de a test és vér igazi valójának kegyelmét és erejét kapod vele.³⁰⁸

4. *Én vagyok* – úgymond – *az élő kenyér, ki a mennyből szállottam alá.* De hisz nem a test szállott le az égből, a testet itt a földön vette magára a Szűztől. Hogy mondhatja tehát, hogy a kenyér, az élő kenyér leszállt az égből? Ezt azért mondhatja, mert a mi Urunknak Jézus Krisztusnak isteni és emberi természete van (az emberi természettel teste is); te, aki testét veszed, ezzel az étellel isteni természetében is részesedsz.

II. fejezet

Tartalma: Minden szentségben a Szentháromság működik, az isteni személyek egyenlősége nyilvánul meg, az ariánusok tévedését ez a tény is cáfolja.

5. Íme tehát magadhoz vitted a szentséget, mindenbe jól be lettél avatva, azóta, hogy megkeresztelkedtél a Szentháromság nevében. Mindenben megőriztük a Szentháromság titkait, amit eddig végeztünk. Mindenütt az Atya, Fiú, Szentlélek; egy működés, egy megszentelés, még ha bizonyos mozzanatokban sajátosságokat látunk is.

6. Hogyan van ez? Az Isten az, aki téged felkent; és megjelölt téged az Úr és szívedbe adta a Szentlelket. (2Kor 1,21–22.) Szívedbe fogadtad tehát a Szentlelket. Figyelj a másik bibliai szövegre, mely szerint ahogy a Szentlélek van a szívben, így van Krisztus is a szívben. Az Énekek Énekében Krisztus azt mondja az Egyháznak: tégy engem, mint pecsétet a szívedre, mint pecsétet a karodba. (Én 8,6)

7. Tehát felkent téged az Isten, megjelölt téged Krisztus. A kereszt formájával történt megjelölésed³⁰⁹, Krisztus szenvedésének jelzésére történt ez; ennek jelét, pecsétjét vitted

³⁰⁷ A kenyérben, borban.

³⁰⁸ „In similitudinem quidem accipis sacramentum, sed verae naturae gratiam virtutemque consequeris.” Más az, amit Szent Ambrus mondani akar, (ezt fejezi ki a fordításunk) és más a mód, ahogy az eucharisztikus műszavak akkori fejletlensége miatt magát kifejezi.

³⁰⁹ A consignatio, a bérálásnak lényeges jele, úgy történt, hogy a püspök kereszt alakban jelölte meg a bérálkozó homlokát.

magadra: hogy ahhoz hasonlóan támadj fel, azéhoz legyen hasonló életed, aki meghalt a bűn számára a kereszten és Istennek él. A régi ember (*a bűnös ember*) tebenned, mikor a keresztvízbe lemerült, szintén kereszthalált halt a bűn számára, de feltámadt az Isten számára.

8. Valami megkülönböztető mozzanat van abban, hogy az Isten hívott meg, de a keresztségben sajátosan Krisztussal együtt feszítettél keresztre. Egy másik ilyen megkülönböztető mozzanat, amikor a szellemi pecsétet kaptad.³¹⁰ Látod így a személyek megkülönböztetését, de mindez egybetartozik a Szentháromság hittitkában.

9. Aztán mire oktattott téged az Apostol, mit olvastunk tegnapelőtt? „A kegyelmek ugyan különfélék, de ugyanaz a Lélek. És a szolgálatok is különfélék, de ugyanaz az Úr. És az erőnyilvánulások is különfélék, de ugyanaz az Isten, aki mindezt mindenki cselekszi.” (1Kor 12,4–6) Mindent az Isten művel, mondja az Írás. De ugyancsak a Szentlélekről is olvassuk: Mindezeket egy és ugyanazon Lélek műveli, kinek-kinek úgy adván részt, ahogy akarja (uo. 11). Íme, a Szentírásból hallhatod, hogy a Lélek úgy ad részt, úgy osztogat, ahogy akarja, nem pedig ahogy mások akarják. Tehát a Szentlélek nektek is úgy adja kegyelmét, ahogy akarja, nem ahogy parancsolják neki; főként azért, mert az Istennek a Lelke Krisztusnak a Lelke. – Es higgyétek erősen, hogy ő valóban *Szentlélek*, az Isten Lelke, Krisztus Lelke, a Vigasztaló Szentlélek.

10. Az ariánusok azt vélik, hogy a Szentlélek méltóságát csorbítják, ha őt Paraclitusnak mondják. Mit jelent a Paraclitus? Azt, hogy: vigasztaló. Mintha nem olvasnók az Atyáról is, hogy ő a vigasztalás Istene. (2Kor 1,3) Látod tehát, hogy azt gondolják a Szentlélek elleni sérelemnek, amivel az örök Atyának hatalmát hirdetjük áhítatos érzéssel.

III. fejezet

Tartalma: Krisztus és az Apostol nem tanít mást és mást az imádságról. Az imádság kamráján a szív mélyét és a csendtartást kell érteni.

11. Most arról kaptok még felvilágosítást, hogyan kell imádkoznunk. Az imádságban sokféle erény mutatkozik meg. Az sem elhanyagolható kérdés, hogy kell imádkozni? Azt mondja az Apostol: Azt akarom tehát, hogy a férfiak mindenütt tiszta kezeket emeljenek az imádságra harag és viszálykodás nélkül. (1Tim 2,8) Az Úr pedig azt mondja az evangéliumban: „Te pedig, mikor imádkozol, menj be kamrádba és ajtód betéve imádkozz Atyádhoz a rejtekben”. (Mt 6,6) Nem gondold, hogy ellenemond egymásnak az, amit az Apostol mond: hogy *mindenütt imádkozz* – és amit az Úr mond: hogy *menj be kamrádba és imádkozz*? De itt nincs ellentmondás. Először erről szólunk; aztán arról, hogyan kezdjed az imádságot, milyen sorrendben folytasd, mit adj hozzá, mire hivatkozzál, hogyan fejezd be. Aztán arról hogy kiért-miért imádkozzál. Ezekről lesz most szó.

12. Első kérdés: hol kell imádkozni. Úgy látszik, mintha mást mondana Pál és mást az Úr. De vajon tanított-e valamit Pál az Úr parancsával szemben? Úgy-e, hogy nem. Miért? Mert nem az a dolga, hogy Krisztust tagadja, hanem hogy magyarázza. Legyetek – úgymond – az én követőim, mint én Krisztusé vagyok. (1Kor 4,16) Mi következik ebből? Imádkozhatsz mindenütt; és mindig kamrádban imádkozhatsz. Mindenütt veled van kamarád. Ha pogányok, ha zsidók közt élsz – mindenütt veled van rejteked. Kamarád nem más, mint elméd. Ha emberek közt vagy is, mégis bensődben őrzöd titkos helyedet és rejtekedet.

13. *Te pedig, mikor imádkozol, menj be kamarádba.* Jól van az mondva, hogy: *menj be*; nehogy olyan legyen imádságod, mint a zsidóké, akinek azt mondja az Úr: Ez a nép ajkával tisztel engem, de szívük messze van tőlem. (Iz 29,13) Nemcsak ajkadról szálljon fel

³¹⁰ A bérálásban a Szentlélekkel való megerősítés.

imádságod. Egész lelkeddel légy rajta; menj be szíved rejtekébe; egészen térj oda be. Úgy ne lásson téged, akinek kedvét keresed, mintha felületesen szolgálnál neki. Lásza azt, hogy teljes szívvel imádkozol és így méltasson meghallgatásra, ha szívedből könyörögsz.

14. *Te pedig, mikor imádkozol, menj be kamarádba.* Másutt azt mondja az Úr: *Menj, én népem, vonulj el rejtekhelyeidre, zárd el ajtód, rejtőzz el rövid ideig, míg elmúlik az Úr haragja.* (Iz 26,20) Ezt mondta az Úr a próféta által. De az Evangéliumban így szól: *Te pedig mikor imádkozol, menj be kamarádba és ajtót betéve imádkozzál Atyádhoz a rejtekben.*

15. Mit jelent az: *ajtót betéve*? Nyilván azt, hogy neked is van ajtód, amit be kell zárnod, mikor imádkozol. Bárcsak megértenék ezt az asszonyok! Hallottad már, mire tanított Szent Dávid: *Állíts Uram őrt a szám elé és örködj ajkaim ajtajánál.* (Zsolt 140,3) Másutt is szó van az ember ajtajáról, az Apostol említi: „*hogy az Isten tárjon fel előttünk ajtót a beszédhez, Krisztus titkának hirdetéséhez.* (Kol 4,3) Ez annyit jelent, hogy mikor imádkozol, ne légy hangos szavú, ne hirdesd, hogy imádkozol, ne tüntess vele a nép közt. Imádkozz rejtekedben, légy biztos arról, hogy rejtekedben is meghallgat az, aki mindent lát, és mindent hall. Imádd az Atyát titokban, hisz ő meghallgatja a titokban imádkozót.

IV. fejezet

Tartalma: Miért kell inkább csendesen imádkozni, mint hangosan? Miért imádkozzanak a férfiak mindenütt? Mit jelent az: emelt kézzel?

16. Azt kérdezzük még, mit ér, ha inkább csendben imádkozunk, mint hangos szóval. Ez a feleletem rá: Vegyünk az ember szokásából példát a dologra. Ha olyasvalakitől kérsz valamit, aki hamar meghallgat, magad sem hiszed, hogy nagyhangon kell kérned; inkább kérsz mérsékelt hangon. De ha sükettől kérsz, úgy-e, hogy kiabálni kezdesz, hogy hangodat meghallja! Aki nagyhangon imádkozik, azt hiszi, hogy az Isten csak így hallgatja meg őt; aki pedig csendben imádkozik, kifejezést ad annak a hitének, arról tesz hitvallást, hogy az Isten a szívek és vesék vizsgálója (Zsolt 7,10); és így az Isten előbb meghallja könyörgésedet, mint az ajkadon felhangzott volna.

17. Most vizsgáljuk e szót: *Akarom, hogy a férfiak mindenütt imádkozzanak...* (1Tim 2,8) Miért mond itt férfiakat? Hisz a férfiak együtt imádkoznak a nőkkel. Ezt nem tudom másként megmagyarázni, csak úgy, hogy a szent Apostol tán azért említett férfiakat, hogy a nőknek eszükbe ne jusson félreérteni e szót: *mindenütt*; és ne kezdjenek el mindenütt hangoskodni. Mert az ilyeneket az Egyházban nem tudjuk elviselni.

18. *Azt akarom tehát* – úgymond az Apostol –, *hogy a férfiak* – akik meg tudják a parancsot tartani –, *mindenütt tiszta kezeket emeljenek imádságra.* (uo.) Mit jelent az: *tiszta kezeket emelve*? Vajon az imádságban Krisztus keresztségét kell a pogányoknak megmutatni?³¹¹ A keresztség az erő jele, nem a szégyené. Mégis van mód rá, hogyan imádkozz anélkül, hogy a keresztség alakját mutatnád: legyenek emelkedettek a tetteid. Ha meg akarod tenni dolgodat, ártatlansággal emeld fel tisztán kezeidet. De ne emeld őket mindennap; egyszer már megtetted, nincs szükség rá, hogy ismételd.

19. *...harag és viszálykodás nélkül* (uo.). Ennél semmi sem igazabb. A harag – úgymond az Írás – elveszti még a bölcseseket is. (Péld 15,1) A keresztyén embernek mindig azon kell lennie, hogy haragját megfékezze, leginkább akkor, midőn imádságba kezd. Meg ne zavarja imádságodat a harag méltatlankodása, a méreg meg ne szakassza imádságodat; békés szívvel kezdj inkább imádkozni. De miért haragudnál? Tán szolgád bántott meg? Te imádkozni

³¹¹ A kitért karral imádkozó ember keresztség alakját utánozza. A régi keresztyének célzatosan imádkoztak úgy, hogy alakjuk a keresztség feleljen meg. Ezt Szent Ambrus nem ajánlja.

mész, hogy bűneid bocsánatát megnyerd és nagyon haragszol. Hát ezt nem szabad. Ezért: *harag nélkül.*

V. fejezet

Tartalma: Az imádság tárgya és sorrendje. Az Úr imádságának rövid összefoglalása.

20. Most az imádság tárgyáról vizsgálódunk. Sokszor üzletember, vagy pénzsóvár kezd imádkozni. Az egyik pénzre, a másik haszonra gondol, a harmadik előmenetelre, a negyedik az élvezetre. Azt hiszi, hogy az ilyet az Isten meghallgatja. Azért, mikor imádkozol, az istenieket tedd az emberek elébe.

21. „Hasonlóképpen megkívánom, hogy az asszonyok ne hivalkodjanak ékszerekkel, se gyöngyökkel, mikor imádkoznak³¹² – mondja az Apostol. (Tim 2,9) Péter apostol is azt mondja, hogy az asszonyok kedvessége sokat ér férjeik érzésének megtérítésére; „hogy az asszonyok jó magaviselete által megnyeressenek és a hitetlen megtérjen Krisztus kegyelmére. (1Pt 3,1–2) Arra jó az asszony komolysága és szemérmessége, jó magaviselete, hogy férjét megnyerje a hitnek és jámborságnak; de ugyanezt éri el gyakran az okos ember beszéde is. Az Apostol azt mondja: Az asszonyok ne hajuk díszével, fodorított hajviselettel ékesítsék magukat, hanem tiszta szívből szálló imádsággal. Ott rejtőzik a szív embere, aki Isten színe előtt mindig gazdag. Ez legyen a te gazdagságod is. Az Isten színe előtt tisztaságod és szemérmes voltod díszei legyenek a te gazdagságod; a hit, az áhítat, a jószívűség. Ezek az igaz ember kincsei, mint ahogy a próféta mondja. (Iz 32,17)

22. Az a kérdés továbbá: hogyan kezd el az imádságot. Mondd, ha emberhez fordulsz kéresekkel és így kezded el: add nekem, ez az, amit tőled kérek; ugye, az ilyen kérés szemtelennek látszik? Azért az imádságnak Isten dicséretével kell kezdődnie; azzal, hogy kéred a mindenható Istent, aki előtt minden lehetséges, és aki meg is akarja adni a kért dolgot. Aztán következik a könyörgés, mint az Apostol tanítja: Mindenekelőtt arra kérlek, tartassanak imádságok, könyörgések, esedezések és hálaadások. (Tim 2,1) Az imádság tehát először az Istent dicsérje; aztán kérjen, utána esedezzek, végül adjon hálát. Ne ess neki, mint az éhes ember, mindjárt az ételnek, hanem kezd Isten dicséretével.

23. A tapasztalt ügyvédeknek is az a szokásuk, mikor a bírót ügyük támogatására akarják bírni, hogy a bíró dicséretével kezdik, így szerzik meg jóindulatát. Aztán lassan rátér arra a kérésre, hogy a bíró kegyesen hallgassa meg. Aztán fejezi csak ki kérése tárgyát. És végül – ahogy az imádságot dicsérettel kezdte, úgy fejezze be dicsérettel.

24. Így van ez az Úr imádságában is. *Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben.* Az már isten-dicséret, hogy Atyának hirdetjük; ezzel fejezzük ki atyái jósága dicsőségét. Isten-dicséret, mikor azt mondjuk, a mennyben van, nem a földön ...*Szenteltessék meg a te neved,* – vagyis szenteld meg szolgálóidat. Mert az ő neve lesz szentté mibennünk, mikor krisztusiaknak hirdetik az embereket. Ez tehát kívánság, ha mondjuk: *szenteltessék meg a te neved. Jöjjön el a te országod.* Így esedezünk: legyen bennünk Krisztus országa. Ha Isten uralkodik bennünk, az ellenségnek nem lehet része bennünk. Ha Isten bennünk, nem a bűn, nem a véték uralkodik bennünk, hanem az erény, a szemérem, az áhítat. Aztán: *Legyen meg a te akaratod, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is. Mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma.* Ez a legnagyobb kérés minden kérésünk közt. *És bocsásd meg vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek.* Ezért járulj mindennap a szentáldozáshoz, hogy mindennap kérj bűneidre bocsánatot. *És ne hagyj minket a kísértésbe vitetni, de szabadíts meg a gonosztól.* Mi következik az után? Halld, mit mond a pap: A mi Urunk Jézus Krisztus

³¹² Szent Ambrus szövege szerint.

által, akiben, akivel van neked tisztesség, dicséret, dicsőség, magasztalás, hatalom a Szentlélekkel egyetemben öröktől, most és mindvégig és mindörökkön örökké. Amen.³¹³

25. Vegyünk más példát. Dávid zsoltárai egy könyvet alkotnak és így együtt vannak meg benne az imádságnak előbb tárgyalt tulajdonságai, de az egyes zsoltárokból legtöbbször külön is megtalálhatók az imádságnak ezen részei. Így pl. a 8. zsoltárban: *Isten, mi Urunk, mily csodálatos a te neved az egész világon!* Első tehát itt is az imádás, az isten-dicséret. Aztán következik a kérés: *„Nézem majd az eget, a Te ujjad alkotását, a holdat és a csillagokat, miket Te teremtettél.”* (Zsolt 2,4) Nem azt mondja, az eget nézem majd, hanem az eget. Az egekben fog tündökölni a kegyelem és a mennyei dicsőség. Az egek látását azoknak reméli a próféta, akiket az égi kegyelemre érdemesít majd az Úr. *A holdat és csillagokat, miket Te teremtettél.* A holdon az Egyházat, a csillagokon a mennyei kegyelemmel ragyogó szenteket érti. Most figyelj a Zsoltár esdeklésére: *Mily kicsiny az ember, hogy reá gondolsz, vagy az ember fia, hogy törődsz vele. És (mégis) csak kevéssel tetted kisebbé az angyaloknál, megkoronáztad méltósággal és fenséggel és kezdednek minden alkotása fölé tetted őt.* (uo. 5–7) És a hálaadás is ott van: *Mindent lábai elé helyeztél: a juhokat és minden barmot, hozzá még a mező állatait is.* (uo. 8)

26. Tehetségünk szerint oktattunk titeket arra, amit nem tanultunk.³¹⁴ Ahogy tudtunk, úgy beszélünk. Szentek lettetek az Egyház papjainak szolgálatával; iparkodjatok megtartani, amit Istentől kaptatok. Legyetek áldozat, tiszta áldozat Isten számára, maradjon rajtatok az Úr pecsétje, hogy megérkezhesetek ti is a kegyelemre és erényetek jutalmára a mi Urunk Jézus Krisztus által, kinek dicsőség, tisztesség, dicséret, örökkévalóság öröktől fogva, most és mindvégig, mindörökkön örökké. Amen.

³¹³ Ezt a befejezést a miséző pap maga mondta.

³¹⁴ Utalás arra, hogy Ambrust mindjárt megkeresztelkedése után püspökké szentelték; nem volt módja püspöki tisztére előre készülni. Vö. de officiis ministrorum I. 1,4.